

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

УДК 338.43.431.4

ЧИЖИШИН ОКСАНА ІГОРІВНА

На правах рукопису

Облік і аналіз неопераційної діяльності підприємств

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Спеціальність: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор

Задорожний Зеновій-Михайло Васильович

ТЕРНОПІЛЬ - 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДОХОДИ, ВИТРАТИ І ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ’ЄКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	11
1.1. Умови визнання доходів та фінансових результатів підприємств і їх групування	11
1.2. Економічна природа витрат та їх класифікація.....	25
1.3. Особливості будівельного виробництва та їх вплив на організацію й методику обліку доходів і витрат неопераційної діяльності.....	37
Висновки до розділу 1.....	45
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	47
2.1. Облік фінансової діяльності підприємств.....	47
2.2. Облікове забезпечення інвестиційної діяльності будівельних підприємств.....	70
2.3. Облік доходів, витрат та фінансових результатів від надзвичайних подій.....	102
Висновки до розділу 2.....	116
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	119
3.1. Аналітична оцінка структури доходів та витрат неопераційної діяльності підприємств будівельної галузі	119
3.2. Аналіз грошових потоків від інвестиційної та фінансової діяльності підприємств.....	135
3.3. Напрямки оптимізації фінансово-інвестиційних грошових потоків для забезпечення ефективності будівельного виробництва.....	153
Висновки до розділу 3.....	174
ВИСНОВКИ.....	176
ДОДАТКИ.....	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У ринкових умовах господарювання головною умовою ефективного управління будь-яким підприємством є повнота, достовірність та оперативність інформації про витрати, доходи та результати діяльності підприємства. Формування напрямів цієї діяльності залежить від ефективності системи її коротко- та довгострокових цілей й вибору найефективніших шляхів їх досягнення. Останні ведуть до вироблення конкретних управлінських рішень при формуванні інвестиційного портфеля та реалізації фінансово-інвестиційних програм і запобігають виникненню надзвичайних подій.

Функціонування будь-якого суб'єкта господарювання можливе лише за наявності інформації про фактичні результати його діяльності. Важливого значення набувають дослідження організації та методики обліку й аналізу доходів і витрат не тільки від операційної діяльності, але й від фінансової та інвестиційної діяльності і надзвичайних подій, які можна узагальнити як неопераційну діяльність та виявлення її впливу на показники роботи підприємства в цілому.

На сьогодні норми діючого законодавства та П(С)БО по-різному трактують зміст складових неопераційної діяльності та методику їх обліку, що породжує цілий ряд проблем. Зокрема, суттєвою і мало дослідженою є проблема класифікації доходів та витрат від інвестиційної та фінансової діяльності, що відіграє істотну роль при здійсненні ефективного управління фінансовими результатами на підприємствах.

Вивчення наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів свідчить про те, що питання, пов'язані з проблемами обліку та аналізу неопераційної діяльності підприємств, все ще не вирішені. Вагомий внесок у розв'язання цих проблем зробили вітчизняні вчені-економісти: Ф. Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, З.В. Задорожний, Є.В.Калюга, Я. Д. Крупка, Н.М.Малюга, Є.М.Мних, Л.В.Нападовська, А.А.Пересада, М.С.Пушкар, В. В. Сопко, В.І. Ткач,

П.Я.Хомин, І.Р.Чумакова, С.І.Шкарабан та ін. Дослідженням різних аспектів обліку доходів і результатів діяльності присвятили роботи такі зарубіжні науковці Ф.Гюнтер, К.Друрі, Р.Ентоні, Р.Кемпбелл, Д.Кизо, К.Р.Макконнелл, Б.Нідлз, В. Ф. Палій, Я. В. Соколов, З.С.Хендріксен, Ч.Т.Хорнгрен, Дж.Фостер, Л.Чедвік. Однак, результати досліджень щодо конкретизації питань визначення і класифікації доходів, витрат і фінансових результатів неопераційної діяльності, методики їх обліку та аналізу потребують подальшого вивчення й удосконалення.

Додаткової уваги, уточнення та подальшого вдосконалення потребують теоретичні положення й рекомендації практичного характеру щодо обліку доходів і витрат вітчизняних підприємств будівельної галузі, зважаючи на існуючі її організаційно-технологічні особливості.

Необхідність у подальшому обґрунтуванні теоретичних основ обліку та аналізу неопераційної діяльності, неузгодженість норм чинного законодавства між собою щодо методики обліку неопераційної діяльності, потреба у налагодженні на будівельних підприємствах правильно організованого обліку та системного аналізу доходів і витрат зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та підтверджують її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до держбюджетного фундаментального дослідження на тему „Теоретико-методологічні основи та практичні аспекти формування і реалізації облікової політики на макро- та мікрорівнях” (державний реєстраційний номер 0111U001035) та плану науково-дослідної роботи кафедри обліку у виробничій сфері Тернопільського національного економічного університету на тему „Дослідження та гармонізація системи бухгалтерського обліку і контролю як інформаційного ресурсу для менеджменту” (державний реєстраційний номер 0111U010354. Особисто автором в межах названих тем, досліджено теоретичні й організаційні основи побудови обліку і аналізу неопераційної діяльності підприємств та

запропоновано напрями вдосконалення методики обліку й аналізу фінансової, інвестиційної та надзвичайної діяльності будівельних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у дослідженні теоретичних основ і методик обліку та аналізу доходів, витрат і фінансових результатів від неопераційної діяльності будівельних підприємств та розробці практичних рекомендацій із їх вдосконалення.

Для реалізації мети передбачено вирішення наступних **завдань**:

- дослідити економічну сутність доходів, витрат і фінансових результатів від неопераційної діяльності як об'єктів бухгалтерського обліку підприємств та їх ретроспективне та стратегічне формування;

- дати аналітичну характеристику сучасної класифікації доходів, витрат та фінансових результатів неопераційної діяльності підприємств з метою розробки нових класифікаційних ознак відповідно до потреб зовнішніх і внутрішніх користувачів облікової інформації;

- виокремити основні організаційно-технологічні особливості будівництва та розкрити їх вплив на побудову обліку й аналізу доходів і витрат неопераційної діяльності будівельних підприємств;

- запропонувати розукрупнену структуру елементів витрат неопераційної діяльності з метою її використання при прийнятті управлінських рішень щодо окремих видів діяльності;

- вдосконалити аналітичний і синтетичний облік неопераційних доходів і витрат будівельних підприємств та визначити їх вплив на формування фінансових результатів;

- розробити економіко-математичну модель просторової оптимізації аналізу неопераційної діяльності будівельних підприємств для оптимального розподілу портфеля інвестицій;

- вдосконалити методику аналізу та оцінки виникнення ризиків за видами неопераційної діяльності з метою їх мінімізації на основі прогнозуючого випередження при формуванні фінансово-інвестиційних проектів підприємств.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано неопераційну діяльність будівельних підприємств Західного регіону України.

Предмет дослідження. Предметом дослідження визначено сукупність теоретичних, практичних і методичних питань з обліку та аналізу неопераційної діяльності будівельних підприємств.

Методи дослідження. Методи дослідження, які використовувались під час написання дисертації, ґрунтуються на діалектичному підході та застосуванні емпіричних прийомів.

Діалектичний підхід, що базується на загальнонаукових і методичних прийомах вивчення процесів та явищ, було використано під час дослідження сутності доходів, витрат і фінансових результатів (історичний метод, методи індукції та дедукції, термінологічного аналізу, теоретичного узагальнення і порівняння), для удосконалення класифікації доходів і витрат будівельних підприємств (методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний метод), для дослідження методики обліку витрат, доходів та фінансових результатів неопераційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку (методи узагальнення теоретичного та практичного матеріалу, методи конкретизації).

Емпіричні прийоми – спостереження, опитування, тестування, моделювання, колективні та індивідуальні бесіди – застосовувались при розробці рекомендацій щодо вдосконалення процесу визнання, ведення обліку та здійснення аналізу неопераційної діяльності підприємств.

Інформаційною базою проведеного дослідження послужили нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблем обліку та аналізу неопераційної діяльності, періодичні видання, матеріали наукових конференцій, документи семінарів бухгалтерів-практиків із ведення бухгалтерського обліку у будівництві, а також дані бухгалтерського і статистичного обліку будівельних підприємств.

У процесі виконання наукового дослідження отримано такі наукові результати:

вперше:

– вперше запропоновано визначення поняття „неопераційна діяльність”, як складової господарської діяльності, яка включає в себе фінансову та інвестиційну діяльність і надзвичайні події, а також обґрунтовано систему обліку і аналізу цієї діяльності у будівельних підприємствах;

удосконалено:

– класифікацію доходів і витрат будівельних підприємств шляхом її деталізації за низкою класифікаційних ознак та введення нових ознак: за видами діяльності, у складі яких запропоновано неопераційну, та за кінцевим призначенням об’єктів обліку, що забезпечить підвищення його аналітичності, повноту аналізу та наявність інформації, необхідної для складання форм фінансової та внутрішньої звітності;

– структуру елементів неопераційних витрат будівельних організацій, що дасть можливість здійснювати внутрішньогосподарське управління неопераційною діяльністю для забезпечення ефективного господарювання, зорієнтуватись у безперспективності певних витрат і уникати небажаних перевитрат;

– процедури аналітичного оцінювання організаційно-методичних підходів до проведення аналізу доходів, витрат і фінансових результатів неопераційної діяльності будівельних підприємств та визначення основних тенденцій обліково-аналітичного забезпечення менеджменту щодо здійснення фінансово-інвестиційної програми розвитку будівельного процесу;

набули подальшого розвитку:

– аналітичний та синтетичний облік доходів і витрат фінансової та інвестиційної діяльності будівельних підприємств через розробку номенклатури субрахунків, уточнення визначення фінансових результатів неопераційної діяльності та доповнення змісту існуючих реєстрів аналітичного обліку, зокрема другого розділу Журналу № 6 „Аналітичні дані про доходи”, Відомостей 4.3, 4.4, 4.5 аналітичного обліку доходів фінансової та інвестиційної

діяльності і надзвичайних подій, Відомостей 5.6 і 5.7 аналітичного обліку витрат фінансової й інвестиційної діяльності, або машинограм, які їх заміняють. Комплексна реалізація наведених пропозицій забезпечить створення умов для підвищення аналітичності обліку, формування достовірних показників фінансової та статистичної звітності будівельних підприємств, удосконалення системи документообігу в частині обліку доходів і витрат;

- характеристику впливу організаційно-технологічних особливостей будівельного виробництва (погодно-кліматичних умов, довготривалість будівельного процесу, рухомість структурних підрозділів) на методику та організацію обліку неопераційної діяльності будівельних підприємств;

- аналіз економіко-математичної моделі оптимального розподілу портфеля інвестицій для отримання максимально сумарного приросту капіталу при реалізації декількох незалежних інвестиційних проектів та матриці прогнозової оцінки ризиків як імовірності виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу в умовах невизначеності для здійснення фінансово-господарської діяльності підприємств будівельної галузі.

Практичне значення одержаних результатів. Використання на практиці рекомендованих автором обґрунтованих пропозицій сприятиме забезпеченню відображення операцій з обліку та аналізу неопераційної діяльності будівельних підприємств. Одержані результати дослідження направлені на підвищення достовірності й оперативності обліку та аналізу доходів, витрат і фінансових результатів з метою прийняття виважених управлінських рішень.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у практику роботи будівельних підприємств м. Львова та м. Тернополя. Зокрема були запропоновані рекомендації щодо поліпшення методики визнання та обліку доходів і витрат фінансової та інвестиційної діяльності з врахуванням аналітичних показників, що сприятиме більш точному визначенню фінансових результатів діяльності підприємств (ЗАТ „Проектно-будівельне об’єднання „Львівміськбуд””(довідка № 15/164 від 05.05.2011 р.), ТОВ „Тернопільбуд”

(довідка №01-1592 від 28.12.2011р., ТОВ „Добробуд” м. Тернопіль (довідка № 42 від 26.06.2012р.)). Пропозиції з вдосконалення обліку і аналізу неопераційної діяльності будівельних підприємств, які містяться у дисертаційному дослідженні на тему „Облік і аналіз неопераційної діяльності підприємств” отримали практичне використання при викладанні облікових дисциплін на кафедрі обліку у виробничій сфері ТНЕУ (довідка №126-26/2879 від 28.12.2011р.).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертаційному дослідженні рекомендації і пропозиції є власними розробками автора. Усі праці за темою дисертації опубліковані одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації висвітлено у наукових статтях, опублікованих у фахових та інших виданнях, а також обговорено і схвалено на Міжнародних науково-практичних конференціях: „Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (м. Хмельницький, 2003), „Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні” (м. Київ, 2006); „Реформування економіки України: стан та перспективи” (м. Київ, 2009); „Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація” (м. Київ, 2009), „Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні” (м. Тернопіль, 2010); „Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки” (м. Луцьк, 2010); „Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки України” (м. Тернопіль, 2011); „Облік, аналіз і аудит в системі управління суб’єктів господарювання: вітчизняна практика та міжнародний досвід” (м. Сімферополь, 2011); „Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації” (м. Чортків, 2012); „Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні” (м. Тернопіль, 2012); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: „Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки України” (м. Чортків, 2006); „Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика” (м. Тернопіль, 2009).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 21 наукову працю загальним обсягом 4,6 друкованих аркушів, у тому числі: 9 статей у наукових фахових виданнях (2,51 др. арк.), 12 – у матеріалах конференцій (1,09 др. арк.).

РОЗДІЛ І

ДОХОДИ, ВИТРАТИ І ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ'ЄКТИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Умови визнання доходів підприємств і їх групування

Сучасний стан розвитку ринкових відносин в Україні характеризується рішучим поворотом до інтенсивних методів розвитку економіки, досягненню значної економічної ефективності виробництва та рентабельності продукції. У господарській діяльності підприємства зусилля спрямовуються на розвиток виробництва нових видів продукції. Завданнями, які стоять перед підприємствами, є: залучення коштів інвесторів на придбання основних засобів, нових технологій, які забезпечуватимуть раціональне використання сировини і матеріалів, підвищення якості продукції, зменшення втрат та відходів, в цілому підвищення ефективності господарювання.

Особливу актуальність в умовах ринкової економіки набуває подальше вивчення економічної природи доходів, витрат і фінансових результатів фінансової, інвестиційної діяльності та надзвичайних подій, їх ролі в економіці підприємств. В сучасних умовах господарювання для забезпечення безперебійного виробничого процесу часто недостатньо власних коштів підприємства для продовження процесу відтворення. Проведені дослідження показали, що в передових країнах світу (США, Євросоюз, Японія) для розвитку виробництва залучення інвестиційних ресурсів і здійснення фінансових запозичень є звичною справою. Так, частка залучених коштів у вищезазначених країнах в середньому до 2008р. становила 68-87%, після кризи – 25-45%, а в Україні ця динаміка спостерігалась на рівні 45-60% в період інтенсивного кредитування 2004-2008рр. та на рівні 15-23% після 2008року (рис.1.1).

Провівши дослідження стану будівельної галузі у вищенаведених індустріально передових країнах світу зауважили, що кожна з них керується

чітким регулюванням ефективності спрямування фінансово-інвестиційних ресурсів з боку держави у підприємств:

1. Японія виходила з післявоєнної кризи, акумулюючи інвестиційні ресурси, враховуючи пріоритети державної промислової політики, в пріоритетні сфери економіки, використовуючи найпередовіші власні та залучені досягнення НТП;

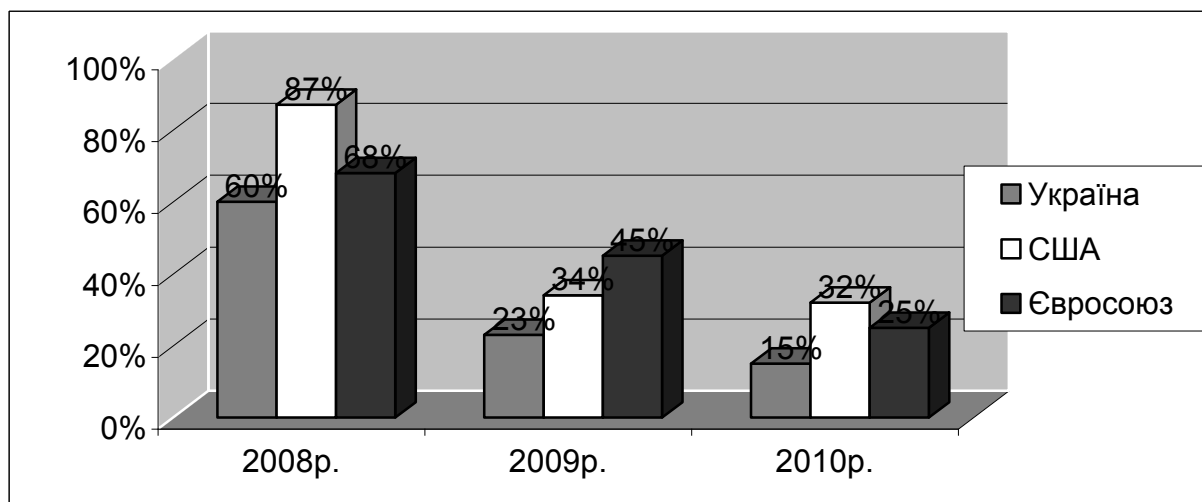

Рис.1.1. Структурна зміна частки залучених фінансово-інвестиційних ресурсів для виробничих потреб підприємства

2. В США зберігається тенденція амортизаційної спрямованості інвестицій у збільшення частки активної частини основних засобів;

3. Країни члени Євросоюзу дотримуються тактики використання методів скорочення термінів реалізації економ-проектів, орієнтованих на потреби ринку і враховуючи темпи інфляції, екологічні нормативи.

Сучасною проблемою України є неефективна взаємодія всіх можливих учасників інвестиційно-будівельного процесу, як з боку держави, яка не забезпечує належною законодавчою базою інвесторів, які очікують лише швидких надприбутків, так і самих будівельників, неспроможних оперативно оцінити ситуацію на ринку та власні фінансові й виробничі можливості. Саме від створення ефективною інтегрованою структури взаємозв'язку підприємств будматеріалів, проектних організацій, будівельних компаній, муніципальних органів влади, державних органів управління та законотворення, належно

врегульованої системи обліку та контролю за всіма етапами використання фінансово-інвестиційних ресурсів залежить розвиток будівельного комплексу країни в цілому.

Річні обсяги доходів фінансової та інвестиційної діяльності у підприємств вітчизняної будівельної галузі станом на початок 2012 року залишаються досить низькими на рівні 8-12% (або зовсім відсутні як покаже аналіз досліджуваних підприємств Тернопільської області) від загальних доходів на підприємствах. Така ситуація спровокована несприятливим нормативно-правовим та соціально-економічним кліматом в державі, нерозвинутим фондовим ринком, непрогнозованою та „штучно” стримуваною інфляцією, високим податковим тиском, неефективним використанням амортизаційних відрахувань та низьким рівнем трансформації заощаджень населення до інвестування. Саме з цих причин виникає необхідність дослідити вагомість неопераційних доходів у напрямку забезпечення основних виробничих потреб для продовження ефективної економічної діяльності підприємства.

Забезпечення достатньою кількістю інвестиційними та фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва є запорукою їх економічного розвитку. Проте дефіцит таких ресурсів зумовлює потребу в формуванні досконалого інформаційного забезпечення з метою уникнення або зменшення економічних ризиків. Саме від достеменного вивчення обліку неопераційної складової потенціальних можливостей підприємства стосовно нарощування обсягів виробництва продукції, зменшення її собівартості, мінімізації витрат на придбання матеріалів, правильного розрахунку потенційного прибутку підприємств постає необхідність ефективного використання достовірних даних показників доходів від всіх видів діяльності підприємства.

Для реалізації всіх функцій, покладених на підприємство, воно здійснює різні види діяльності: безпосередньо виробництво продукції чи надання послуг; вкладення грошових коштів у капітальні інвестиції чи придбання або продаж цінних паперів; проводить купівлю і продаж валюти, інших оборотних і

необоротних активів. У цілому всі господарські операції на підприємстві можна поділити на такі види діяльності:

- 1) операційна діяльність;
- 2) неопераційна діяльність (рис.1.2).

Рис. 1.2. Класифікація видів діяльності підприємства

Під звичайною діяльністю розуміють будь-яку діяльність підприємства, а також операції, які її забезпечують або виникають внаслідок здійснення такої діяльності.

Звичайну діяльність, у свою чергу, поділяють на операційну та іншу: фінансову й інвестиційну. Ми запропонували класифікувати діяльність на операційну та неопераційну діяльність, яка включає інвестиційну, фінансову і надзвичайні події й відтворили їх у структурі доходів і витрат за П(С)БО 4 на рис. 1.3. Ця структура докорінно відрізняється від такої ж структури за П(С)БО 3. На нашу думку, ці два аргументи найближчим часом слід узгодити між собою і забезпечити єдиний методологічний підхід до обліку доходів та витрат від неопераційної діяльності.

У процесі розвитку ринкових відносин підприємства зіткнулися з вимогами сучасних економічних реалій, які швидко змінюються із зростанням конкуренції. Це змушує їх по-новому підійти до питань формування, обліку та аналізу доходів,

оскільки в сучасних умовах ці системи мають для підприємств не менше значення, ніж їх виробничий потенціал.

Доходи за касовим методом	Вид діяльності (спрямування грошових потоків)	Витрати (видатки)
<p>Від реалізації необоротних активів, у т.ч. основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інвестицій, емітованих іншими суб'єктами</p>	<p><i>Інвестиційна діяльність</i></p>	<p>Придбання необоротних активів, у т.ч. основних засобів, нематеріальних активів, фінансових інвестицій, емітованих іншими суб'єктами</p>
<p>Від реалізації майнових комплексів</p>		<p>Придбання майнових комплексів</p>
<p>Від погашення раніше наданих іншим суб'єктам позик</p>		<p>Інвестування інших суб'єктів</p>
<p>Отримання позик, не пов'язаних з операційною діяльністю</p>	<p><i>Фінансова діяльність</i></p>	<p>Виплата дивідендів</p>
<p>Від випуску облігацій</p>		<p>Погашення облігацій</p>
<p>Від випуску акцій</p>		<p>Викуп власних акцій</p>
<p>Від страхового відшкодування</p>	<p><i>Надзвичайна діяльність</i></p>	<p>Витрати на попередження виникнення надзвичайної події</p>
<p>Бюджетна допомога</p>		<p>Втрати від виникнення надзвичайної події</p>
<p>Оприбуткування матеріальних цінностей в результаті ліквідації наслідків надзвичайної події</p>		<p>Витрати на ліквідацію наслідків надзвичайної події</p>

Рис. 1.3. Класифікація доходів і витрат у сфері фінансової, інвестиційної та надзвичайної діяльності будівельного підприємства за П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів”

Доходи й витрати, які мають альтернативний характер і могли б бути наслідком прийняття різних варіантів управлінських рішень, у сукупності з доходами і витратами, визнаними у бухгалтерському обліку, використовуються

у визначенні фінансового результату, який є наслідком використання вкладеного капіталу, а також кадрового потенціалу підприємства.

На думку деяких вчених з метою ефективного управління доходами необхідно оцінити методи їх формування та чинники, які безпосередньо впливають на цей процес. Основний акцент в управлінні доходами робиться на максимізацію обсягу випуску, проте вона не завжди максимізує прибутковість.

Висвітлений підхід до тлумачення доходу в сучасних зарубіжних системах обліку, запропонований Н.М.Шмиголь, вплинув на побудову професійних і національних планів рахунків для обліку господарської діяльності суб'єктів господарювання в різних країнах світу і визначення методів розрахунку фінансового результату [190, с.234].

Життєздатність будь-якого виду діяльності залежить від можливості здійснювати відтворювальний процес на розширеній основі. Для цього необхідно, щоб підприємство мало постійний дохід, тобто дохід, який отримують не лише в звітному, але й наступних періодах. Визначення сутності, удосконалення методів оцінки доходу – фундаментальні проблеми обліку. На практиці визначення доходу часто пов'язується з окремими методами обліку, конкретними типами зміни вартості і передбаченими правилами встановлення часу, до якого дохід повинен бути віднесений в обліку як отриманий. Подібно до прибутку, дохід – динамічний процес створення підприємством товарів і послуг протягом певного проміжку часу [192, с.92]. Патон (Paton) і Літлтон (Littleton) називали його продуктом діяльності підприємства [195, с. 46]. Е.С.Хендріксен, М.Ф. Ван Бреда дохід визначають як: “...грошове вираження сукупності продуктів або послуг, переданих підприємством своїм покупцям протягом деякого проміжку часу” [160, с.233]. Тому, в бухгалтерській звітності загальноприйнятим моментом визнання доходів є відвантаження продукції. Крім того, залежно від обставин і за М(С)БО 18 “Дохід”, останній може бути визнаний як до, так і після відвантаження продукції.

Не дивлячись на різні трактування, в Україні на законодавчому рівні визначено зміст поняття “доходи”, який визначають як “збільшення економічних

вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників)” [119, с.9].

Загальноприйнятою є думка, у якій активи – це ресурси, що належать підприємству, а не “ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до надходження економічних вигод в майбутньому” [119, с.9]. Активи можуть мати як матеріальний (будівлі, машини, виробничі запаси, товари, витрати виробництва, грошові кошти), так і нематеріальний характер (нематеріальні активи). На наш погляд, збільшення активів або зменшення зобов'язань спричиняє зміну валюти балансу, а не призводить до збільшення прибутку.

Відповідно до П(С)БО 15 „Дохід” залежно від місця виникнення доходів виділяють доходи центрів інвестицій, центрів доходів, центрів прибутку та загальний дохід підприємства [119, с.82]. Залежно від виду діяльності виділяють доходи від звичайної і надзвичайної діяльності. До того ж, доходи, так як і витрати, можуть виникати в результаті операційної, фінансової та інвестиційної діяльності (рис. 1.4).

Така класифікація доходів має важливе значення, особливо для оцінки діяльності господарств досліджуваної галузі, і знаходить своє відображення у першому розділі “Звіту про фінансові результати”.

На підприємстві слід використовувати економічно обгрунтовану класифікацію доходів, що сприятиме злагодженій організації ведення бухгалтерського обліку.

Класифікуючи доходи будівельних підприємств багато вчених-науковців, а саме З.В.Задорожний [61, с.97], В. Костюченко [84, с. 18], Л. В. Нападовська [115, с.44], О.В.Павелко [124, с.60] А. В. Шайкан [186, с.53] пропонують власну притаманну будівельному виробництву специфічну характеристику.

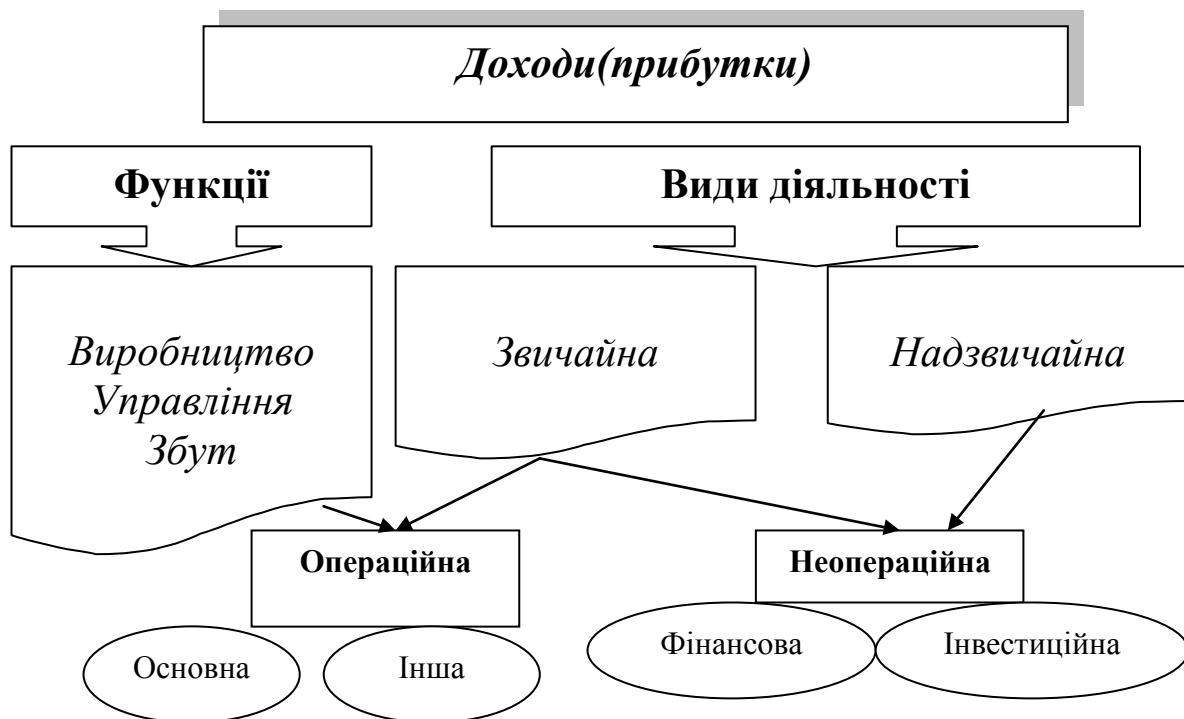

Рис. 1.4. Класифікація доходів за видами діяльності (розроблено на основі П(С)БО 15)

Проаналізувавши різні точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців, нормативні та інструктивні документи щодо класифікації доходів підприємств, ми прийшли до висновку, що класифікаційними ознаками доходів неопераційної діяльності можуть бути (рис. 1.5).

З метою дослідження сутності зазначених вище видів доходів будівельних підприємств варто більш детально охарактеризувати подану класифікацію.

За видами діяльності дохід слід поділяти на дохід від інвестиційної, фінансової та надзвичайної діяльності. Доходом від інвестиційної діяльності будівельних підприємств може бути дохід від реалізації фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів та необоротних активів, якщо їх не переведено до складу необоротних активів, утримуваних для продажу.

Дохід від фінансової діяльності включає дохід від участі в капіталі та інший фінансовий дохід (дивіденди та відсотки одержані), внаслідок отримання

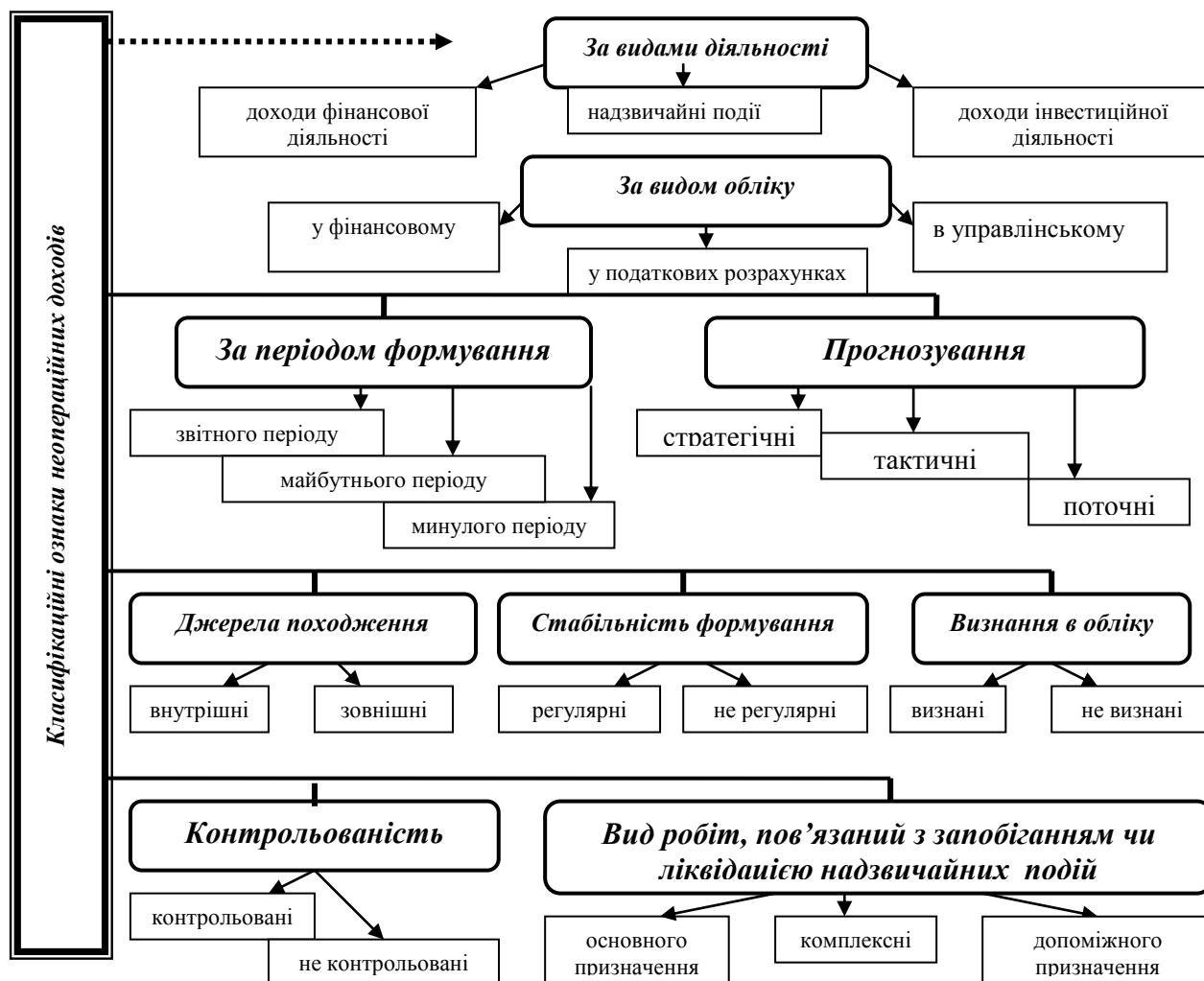

Рис. 1. 5. Класифікація доходів неопераційної діяльності за ознаками.
якого згідно з п. 4. П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів” відбуваються зміни розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

З приводу правомірності віднесення доходу від участі в капіталі до фінансової чи інвестиційної діяльності ведуться дискусії серед науковців.

Ф. Ф. Бутинець, З.В.Задорожний, Я.Д.Крупка, Л. В. Чижевська, А. В. Шайкан, вважають, що дохід від участі в капіталі відноситься до інвестиційної діяльності [27, с.57; 65, с.16; 90, с.24; 25, с.48; 186, с.23].

Л. В. Нападовська зазначає, що „дохід від фінансових операцій включає дохід від участі в капіталі та інші доходи” [116, с.107]. Таку ж позицію з розгляду даного питання займає М. В. Ломонос-Чанкселіані [96, с.72].

Проте, зважаючи на П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів”, дохід від участі в капіталі слід відносити до складу доходу від фінансової діяльності [119, с.28]. Така проблема породжена неузгодженістю в нормативно-правовій базі. Так, у П(С)БО 3 запропоновано класифікацію доходів, що не є аналогом тієї, яку наведено у П(С)БО 15 (табл. 1.1).

Доходом від надзвичайних подій може бути дохід від отриманих страхових та державних надходжень, а також оприбуткування матеріальних цінностей від ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика складових доходу відповідно до П(С)БО 15 „Дохід” та П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати”

Класифікація доходу за П(С)БО 15 (п.7)	Складові доходу за П(С)БО 3
1.Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1.Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (п.13)
2.Інші операційні доходи	2.Інші операційні доходи (п.21)
3.Фінансові доходи	3.Дохід від участі в капіталі (п.26)
	4.Інші фінансові доходи (п.27)
4.Інші доходи	5.Інші доходи (п.28)
5.Надзвичайні доходи	6. Надзвичайні доходи (п.35)

Відповідно до даних табл. 1.1 такий вид доходів, як „фінансові доходи” (п. 7 П(С)БО 15), у П(С)БО 3 замінено на „дохід від участі в капіталі” (п. 26) та „інші фінансові доходи” (п. 27). Класифікація, що подана у П(С)БО 3, відповідає класифікації, зазначеній у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291, однак, у деякій мірі суперечить нормам П(С)БО 4.

До складу доходу від іншої діяльності можна віднести дохід від безоплатно одержаних необоротних активів, дохід від відновлення їх корисності.

За видами обліку дохід будівельного підприємства поділяється на дохід у фінансовому й управлінському обліку та дохід, що визнається з метою здійснення податкових розрахунків. Класифікація доходів з метою ведення

обліку податкових розрахунків зумовлена необхідністю складання Декларації з податку на прибуток підприємств.

Формування доходів неопераційної діяльності за звітний період відбувається в тому проміжку часу, який виступає звітним періодом (місяць, квартал, рік), а доходи не отримані, або заплановані і неотримані в попередньому звітному періоді, але отримані звітному періоді визнаються доходами минулого періоду. Доходи майбутнього періоду плануються на майбутній звітний період, а отримуються у звітному.

Прогнозування отримання неопераційних доходів у будівництві визначається термінами, на які заплановано їх отримати: від 3-5 років – стратегічне, 1-3 роки – тактичне, до одного року – поточне.

Контрольованість неопераційних доходів визначається метою і суб'єктами, для яких вони призначені. Так, внутрішня контрольованість необхідна для управлінського персоналу у структурі фінансового та управлінського обліку, а зовнішня теж використовує показники фінансової та іншої звітності для користувачів кредитних установ, податкових органів, акціонерів, які не приймають участь в управлінні підприємством.

Класифікаційна ознака неопераційних доходів, що стосується виду робіт, пов'язаних із запобіганням чи ліквідацією надзвичайних ситуацій може характеризувати доходи отримані від об'єктів основного призначення, обслуговуючого чи комплексні.

Узагальнюючи вищенаведену класифікаційну характеристику складових доходу від діяльності підприємства, ми пропонуємо більш деталізовано структурувати доходи від неопераційної діяльності, які наведено в додатку Б.

Запропонована класифікація доходів неопераційної діяльності може бути покладена в основу аналітичності управлінського обліку цих доходів і використана при формуванні автоматизованої системи їх обліку.

В процесі управління доходами підприємства необхідно враховувати ряд принципів і напрямів, завдяки впровадженню яких дохід і прибутковість підприємства максимізуються. Важливим є розмежування обліку доходів від

операційної і неопераційної діяльності, що дасть можливість центрам відповідальності оперативно втручатись у їх планування та контроль.

За останні роки стало зрозумілим, що залежність діяльності підприємств від інвестиційного клімату в державі та кожній галузі зокрема спричиняє вагомий вплив складових неопераційної діяльності на результати фінансових показників. Позитивний фінансовий результат залежить тепер не лише від вмiлого зниження собiвартостi чи iнтенсивностi випуску продукцiї, а бiльшою мiрою саме вiд продуманої фiнансово-iнвестицiйної полiтики пiдприємства, яка враховує отриманi кредитнi послуги, iнвестування, зниження ризику виникнення надзвичайних витрат чи втрат. Прибуток є тим iндикатором, який проливає свiтло на всi аспекти дiяльностi пiдприємства i дає поштовх до появи нових iнвесторiв чи позитивного рiшення щодо отримання кредиту в фiнансовiй установi. Саме вiд детального дослiдження показникiв прибутковостi залежатиме подальша дiяльнiсть пiдприємства.

Отриманi доходи є основою фiнансових результатiв пiдприємства, а останнi – пiдсумком його дiяльностi. В сучасних умовах господарювання прибуток як фiнансовий результат стає важливою економiчною категорiєю. Вiд методiв його визначення значною мiрою залежать суми нарахованих податкiв, дивiдендiв, вiдрахувань до статутного та резервного капiталiв. Важливим цей показник є у внутрiшньогосподарському облiку, оскiльки узагальнює результати дiяльностi окремих структурних пiдроздiлiв, визначає доцiльнiсть випуску того чи iншого виду продукцiї, виконання робiт, надання послуг.

З 1 квітня 2011р. пiсля набуття чинностi Податкового кодексу України прибуток пiдприємств до оподаткування стали визначати як рiзницю мiж доходами i витратами. Амортизацiя необоротних активiв виробничого призначення є складовою витрат. Доходи i витрати в Податковому кодекси в основному формуються вiдповiдно до вимог П(С)БО.

Визначення фiнансового результату на сучасному етапi полягає в обчисленнi чистого прибутку (збитку) звiтного перiоду.

Багато вчених приділяло і приділяє увагу процедурі визначення фінансових результатів, зокрема Ф. Бутинець, Т. Давидюк, Н. Малюга, Л. Чижевська [25, с.383–393], К. Друрі [53, с.152-161], Л. Нападовська [114, с.50-59], Е. Хендріксен і М. Ван Бред [160, с. 309-315], П.Я. Хомин [161, с.309-315]. І це не випадково, оскільки інтереси соціальних груп (власників, працівників, кредиторів, інвесторів тощо) по-різному оцінюють ті чи інші об'єкти обліку й неминучі неоднакові методологічні підходи у визначенні фінансових результатів. Практика свідчить, що в усіх випадках методика обчислення прибутку (фінансових результатів) впливає на його суму, а це визначає розмір податків, фондів, суми дивідендів і різних винагород.

У бухгалтерському обліку чистий прибуток (збиток) формується поступово протягом фінансово-господарського року від усіх видів звичайної та надзвичайної діяльності та включає:

- чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, послуг);
- валовий прибуток (збиток);
- фінансові результати від операційної діяльності;
- фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування;
- фінансові результати від звичайної діяльності;
- фінансові результати від надзвичайної діяльності;
- чистий прибуток.

У загальному вигляді, як вважає В.Б. Моссаковський, методика визначення прибутку у фінансовому обліку може бути подана формулою:

$$П = Д - (О + М + А + I_n \pm P) + П_j \quad (1.1)$$

де $П$ – прибуток підприємства;

$Д$ – доходи від операційної діяльності;

$О$ – витрати на оплату праці;

$М$ – матеріальні витрати;

$А$ – амортизація необоротних активів;

I_n – інші витрати операційної діяльності;

P – різниця в залишках незавершеного виробництва та готової продукції на початок і кінець звітного періоду;

P_j – результат інших видів діяльності (фінансової, інвестиційної та надзвичайних подій)[108, с.11].

Слід відзначити, що до 2000 року на підприємствах України до собівартості продукції у бухгалтерському обліку відносили витрати, передбачені нормативними документами. Об'єктом контролю, в основному, були собівартість продукції та окремі витрати на базі нормативного обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. З 2000 року згідно із впровадженими національними стандартами бухгалтерського обліку, собівартість продукції в підприємствах України формується за неповним обсягом виробничих витрат, частину яких (адміністративні, витрати на збут продукції, фінансові та інвестиційні витрати) відносять не на собівартість продукції, а на фінансові результати діяльності підприємства. Основним об'єктом контролю стали витрати, а не собівартість продукції.

Як бачимо, фінансовий результат можна визначати різними способами. В економічній літературі основними підходами до обчислення фінансового результату є економічний і бухгалтерський. Хоча діють методики розрахунку фінансового результату, але й досі досліджують даний показник і розробляють шляхи щодо їх вдосконалення. Вважаємо, що має бути прийнята єдина методика розрахунку, яку слід запровадити на законодавчому рівні. Вона дасть змогу стабілізувати методологію бухгалтерського обліку на підприємствах і спростити розрахунок податку на прибуток.

У зарубіжних системах обліку вихідним їх моментом і метою є визначення фінансового результату, що віддзеркалює ефективність використання вкладеного власником капіталу. При цьому прибуток трактується як складова власного капіталу, тобто його приріст протягом певного часу; виробничі ресурси розглядаються не за їх місцем у процесі розширеного відтворення, а за строком повернення вкладених у них коштів (необоротні й оборотні); сама діяльність – не як сукупність процесів розширеного

відтворення, а як витрачання вкладеного капіталу (власного й залученого) з метою його збільшення [31, с.56].

Узагалі в економічній літературі витрати на сплату податків не належать до тих, що впливають на розмір економічного прибутку. Але, на наш погляд, сам факт урахування цих витрат при обчисленні фінансового результату створює в бухгалтерському обліку умови для визначення реального прибутку як доходу, „очищеного” від усіх видів витрат, у тому числі й витрат на сплату податків. А визначення цих витрат способом „повної відстрочки” дає змогу усунути певною мірою вплив невідповідності доходів і витрат різних звітних періодів при обчисленні прибутку, тобто посилити його семантичне значення, яке прямо узгоджується з релевантністю бухгалтерської інформації.

Питання обліку фінансових результатів є одним із основних у системі як фінансового, так і управлінського обліку. З набуттям чинності національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відбулися суттєві зміни в цій ділянці обліку. Низка питань, пов'язаних з обліком фінансових результатів, нині залишаються невирішеними. Передусім це стосується методики визначення фінансових результатів за окремими видами діяльності, а саме операційної та неопераційної, умов їх визнання, аналітичного та синтетичного обліку, структури доходів як складової при їх визначенні.

Дохідність підприємства є непрогнозованою, якщо не дослідити джерелом покриття яких витрат діяльності вони є. Сутність витрат, їх складові та класифікація визначено й описано у наступному параграфі дисертації.

1.2. Економічна природа витрат та їх класифікація

Сучасні тенденції економічного розвитку в Україні спрямовані на досягнення високого рівня ефективності виробництва. Особливу актуальність в умовах ринкової економіки набуває подальше вивчення економічної природи витрат і їх ролі в прибутковості суб'єктів господарювання. Результати їх

виробничої діяльності безпосередньо пов'язані із правильною організацією обліку витрат. Відповідно виникає необхідність у розкритті суті і нової ролі витрат в господарському механізмі, що формується, так як вони виступають основним обмежуючим чинником, що впливає на величину прибутку. У зв'язку з цим доцільно розглянути їх економічну природу і сутність.

Важливим при визначенні сутності витрат є те, що вартість виробничих факторів визначає вартість продукту і, навпаки, у витратах виробництва знаходить відображення ціна фактора на ринку. Оскільки факторами виробництва, як зазначає М.Г. Чумаченко, є не тільки праця, земля і капітал, але й підприємницька здатність та економічна здатність держави, то, з економічної точки зору, витрати становлять вартість усіх видів витрачених матеріалів і наданих послуг, а також є основною перепорою при досягненні головної мети підприємства – максимізації прибутку [183, с.23].

Неординарний підхід до тлумачення суті витрат зустрічається у працях К. Макконнелла, Р.Кемпбелла і С. Брю. Витрати вони “нагороджують” прикметником економічні, під якими розуміють виплати, які фірма повинна здійснити, або ті доходи, що фірма повинна забезпечити постачальнику ресурсів для того, щоб відтягти ці ресурси від використання в альтернативних виробництвах [98, с. 45]. На нашу думку, якщо вважати, що принцип обмеженості діє лише в ринковій економіці, то й усі витрати ресурсів є альтернативними витратами і виступають основним обмеженням, з яким стикається кожне підприємство в процесі реалізації своїх можливостей стосовно максимізації доходу і мінімізації витрат.

На шляху трансформації бухгалтерського обліку до умов ринку, вітчизняна теорія обліку збагачується новими економічними поняттями і переосмислює старі й відомі трактування. Аналіз економічної літератури підтверджує неоднозначність поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо розуміння цієї категорії. На думку В.М. Бойко та П.Г. Вашківа витрати “...це сукупні витрати речовини та сили природи, живої та уречевленої праці на виробництво продукції” [13, с. 36]. А А.В. Сиденко, та В.М. Матвеева

визначають витрати як “... використання ресурсів компанії в процесі виробництва товарів і послуг” і далі “на суму здійснених витрат, пов’язаних з одержанням прибутку, зменшується база оподаткування” [146, с. 152].

Такі вчені-економісти, як О.В.Горбачевська, А.Д.Шеремет, дотримуються думки, що витрати – це спожиті ресурси або гроші, які необхідно заплатити за товари, роботи, послуги [39, с. 86; 156, с. 33].

Слід відмітити, що відповідно до п. 3 П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, п. 4 П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, що призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період [119, с. 20].

Сучасна економічна думка щодо розуміння суті витрат базується на неокласичному варіанті теорії граничної корисності. У теорії і практиці економіки підприємства, на думку Гюнтера Фанделя, незаперечною є доцільність вартісної оцінки використовуваних факторів виробництва та визначення пов’язаних з ним витрат [157, с. 481]. З цим важко не погодитись. При цьому не можна виходити із однозначного або єдиного визначення витрат. На нашу думку, в його основі можуть лежати різні вартісні оцінки, хоча і єдині за суттю, але різні за цілями.

Якщо діяльність підприємства систематично повторюється, то при побудові функції витрат доцільно враховувати ефект кривої досвіду (ефект кривої навчання), сутність якої в тому, що при повторному виконанні операцій працівники краще розуміють зміст завдань і тому менше витрачають часу на виготовлення наступної одиниці продукції [126, с.47].

Крива досвіду може бути виражена наступною формулою:

$$Y_x = m \times X^K \quad (1.2)$$

де Y_x – середній час на одиницю всієї виготовленої продукції при кумулятивному обсязі виробництва X одиниць;

t – час, необхідний для виробництва першої одиниці продукції;

K – частка від ділення значення логарифму відносної швидкості навчання на логарифм від числа два;

X^K – кумулятивний обсяг виробництва [126, с.47].

Цей показник коливається в різних галузях в межах 70-90 % і тому при побудові функції витрат необхідно враховувати фактор невизначеності, який впливає на поведінку витрат та їх чинників через недостатність інформованості про зміну витрат.

На нашу думку, вартісні витрати пов'язані із забезпеченням виробництва ресурсами і зорієнтовані на оцінку засобів виробництва, котрі споживаються на підприємстві. Від вартісних необхідно відрізнити витрати у формі грошових виплат. Вони пов'язані з потоками платежів за спожиті підприємством ресурси і включають фактично здійснені грошові виплати за певний проміжок часу. Споживання ресурсів оцінюється за ціною їх придбання. Бухгалтерське поняття витрат не береться до уваги при прийнятті управлінських рішень.

На нашу думку, з метою підвищення ефекту управління витратами підприємництва слід розукрупнити чинники формування витрат на регульовані та нерегульовані, тому що специфіка діяльності підприємницьких структур в Україні зумовлює необхідність ведення бухгалтерського, податкового та управлінського обліку, з різними підходами до ідентифікації витрат.

Залежно від мети та завдань, які ставлять при організації виробництва, виокремлюють економічні та бухгалтерські витрати. Відповідно, сформувався і два підходи до їх оцінки: економічний та бухгалтерський. В економічній літературі і практичній діяльності поряд з „витратами” використовуються і такі терміни, як „видатки”, „втрати”. Причому багато авторів трактують їх як синоніми і не роблять розмежувань між цими поняттями [85, с.45]. Крім того, розрізняються поняття „витрати” у вітчизняному обліку і за кордоном. У вітчизняній практиці та країнах бувшого СРСР тривалий період вважали, що витрати – це традиційне зменшення частини активів, відбитих у виробничих

ресурсах, і збільшення пасивів при відображенні заборгованості (Ф.Ф.Бутинець [22, с.24], В.Ф Палій [125, с.28], В.В.Сопко [148, с.22]). В обліку закордонних країн з ринковою економікою самі витрати в загальному розуміються не як процес виробничого використання, а як процес придбання виробничих ресурсів, тобто збільшення матеріально-речовинної частини активів (Роберт Ентоні [56, с.311]).

Враховуючи визначення витрат відповідно до П(С)БО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності”, вважаємо, що витрати – це матеріальні, трудові чи фінансові ресурси, що використовуються з метою здійснення господарської діяльності підприємством для отримання економічної вигоди, якщо ж вони не забезпечують останнього, то їх слід характеризувати як втрати.

У зв'язку з тим, що витрати відіграють велике значенням у забезпеченні виробничих процесів на підприємстві їх слід розглядати як інформаційне джерело стосовно раціональності та доцільності виробництва, про що не завжди свідчать фінансові показники, а тому під час їх класифікації до уваги слід брати:

- підпорядкованість витрат конкретним цілям, пов'язаним з виробництвом продукції;
- формування ціни;
- прогнозування та визначення кінцевого результату діяльності.

У зв'язку із ускладненням господарської діяльності зростає необхідність класифікації витрат за різними ознаками, які сприяють ідентифікації витрат за напрямками операційної та неопераційної діяльності.

Класифікація витрат виробництва – це зведення за певними ознаками всієї різноманітності витрат на виробництво і збут продукції в економічно обґрунтовані групи, які включали б витрати, однорідні за своїм змістом або подібні між собою [9, с.159]. За словами В.Є.Керімова класифікація допоможе не тільки краще планувати і обліковувати витрати, але й точніше їх аналізувати, а також виявляти певні співвідношення між окремими видами витрат і

розраховувати ступінь їх впливу на рівень собівартості і рентабельності виробництва” [75, с. 45].

Вітчизняні й зарубіжні економісти вносять своє трактування щодо класифікації витрат. А.А. Бойчук вважає, що „... певна ознака класифікації витрат повинна відповідати конкретним цілям” [29, с. 224]. Л.В. Нападовська стверджує, що „... класифікація витрат – це поділ їх на класи на основі певних загальних ознак об’єктів і закономірних зв’язків між ними” [114, с.45]. За словами Є.А. Ананькіної, С.В. Данілочкіна класифікація витрат – засіб для вирішення завдань управління [2, с. 24].

Ми надаємо перевагу визначенню А. Яругової, яка стверджує, що класифікація витрат „зумовлюється різними варіантами їх обліку, що, в свою чергу, позначається на організації й управлінні виробництвом” [193, с. 58].

Міжнародні стандарти обліку і практика його організації в економічно розвинених країнах передбачають різні варіанти класифікації витрат залежно від цілей та напрямів їх обліку. Під напрямом обліку витрат мають на увазі діяльність, де необхідний відокремлений облік витрат на виробництво.

Однією з найбільш важливих класифікацій витрат у фінансовому обліку є їх поділ за економічними елементами та видами діяльності. Зокрема, відповідно до вимог П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” розрізняють витрати основної діяльності (собівартість реалізації продукції (товарів, робіт та послуг), адміністративні витрати, витрати на збут), іншої операційної, фінансової, іншої (інвестиційної) діяльності та надзвичайні витрати. Сума витрат основної та іншої операційної діяльності є витратами операційної діяльності, а суму витрат інвестиційної та фінансової діяльності та витрат в результаті надзвичайних подій пропонуємо назвати витратами неопераційної діяльності.

Загальної назви витрат, які не є операційними в нормативних документах, включаючи П(С)БО, немає. У більшості навчальних посібників, наукових статтях використовують терміни „витрати іншої звичайної діяльності” (фінансової та інвестиційної) та надзвичайні витрати. На нашу думку, їх можна

об'єднати під одним терміном „неопераційні витрати” або „витрати неопераційної діяльності”.

Під витратами неопераційної діяльності слід розуміти фінансові, інвестиційні та надзвичайні витрати, які є витратами періоду (за виключенням фінансових витрат, що підлягають капіталізації) та зменшують фінансовий результат від відповідного виду діяльності.

Такий термін має право на існування. Його впровадження дасть змогу правильно трактувати сутність та структуру витрат на здійснення окремих видів діяльності. Взаємозв'язок неопераційних та основних витрат економічної діяльності підприємства проілюстровано на рис.1.6.

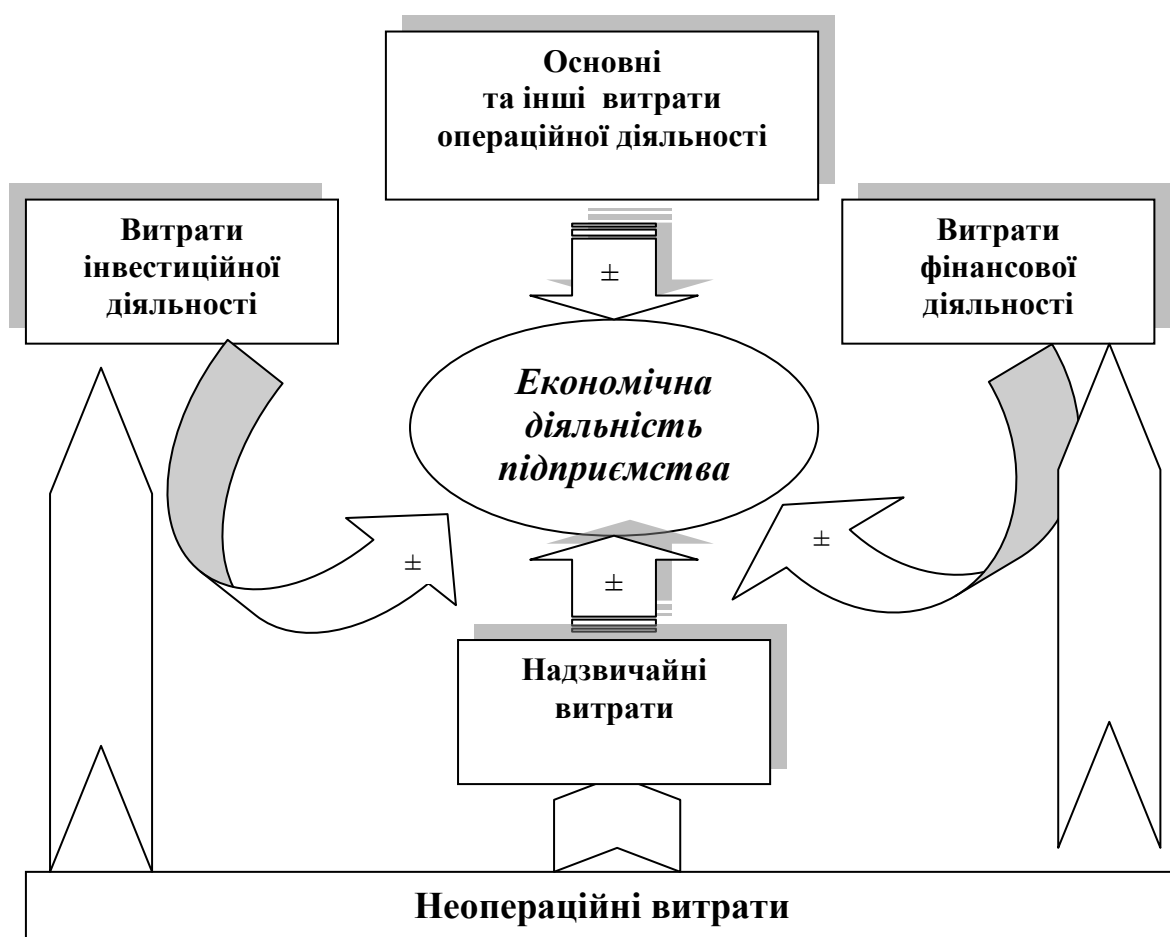

Рис.1.6. Функціональний вплив неопераційних витрат на економічну діяльність підприємства.

Із рисунка 1.6 видно, що витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності в основному позитивно впливають на економічну діяльність

підприємства, оскільки вони мають в майбутньому принести економічну вигоду. Такого роду витрати здебільшого є вимушеними для ведення нормальної господарської діяльності. Наприклад, при придбанні фінансових інвестицій ми вимушені списати їх собівартість (витрати інвестиційної діяльності), – отримання кредиту для ліквідації заборгованості постачальникам і підрядникам – платити відсотки за його використання (витрати фінансової діяльності) і т.п.

Надзвичайні витрати в основному є непродуктивними витратами і тому на рисунку вони відображені в першу чергу із знаком „-”. У складі операційних витрат теж можуть бути непродуктивні витрати (штрафні санкції за невиконання умов договору, тому разом із знаком „+” на другому плані стоїть знак „-”.

Вагомий вплив неопераційних витрат особливо гостро спостерігається при забезпеченні економічної діяльності підприємств будівельної галузі, яка на 80% залежить від постійних надходжень інвестиційних і фінансових ресурсів без отримання власних через специфіку виробничого процесу, термін завершення якого може наступити через один і більше років.

Отримання коштів від збуту завершених об’єктів будівництва, підприємство повинно направити на погашення заборгованостей перед кредиторами, державою та постачальниками. Саме від правильно спрямованих інвестиційних і фінансових ресурсів залежатиме фінансовий результат діяльності будівельного підприємства.

У наступних параграфах дисертаційного дослідження буде розкрито інформацію про ефективність обліку неопераційних витрат та їх аналіз в складі витрат підприємства в цілому.

Одним із головних чинників, який впливає на вирішення завдань, які виносяться при виконанні належної організації фінансового та управлінського обліку є класифікація витрат операційної та неопераційної діяльності за елементами, які б враховували галузеві та організаційно-технологічні особливості підприємства та потреби інших користувачів такої інформації. Крім цього, групування витрат за

економічними елементами слід об'єднувати за однорідною класифікаційною ознакою відповідно до видів діяльності: операційної та неопераційної.

В практиці зарубіжних підприємств не використовується поділ витрат за елементами щодо окремих видів діяльності, але разом з тим не робиться виключення такого групування лише в операційній діяльності. Так фінансові витрати, а також ті, які пов'язані із надзвичайними подіями, котрі на французьких підприємствах зараховують до витрат інвестиційної діяльності (залишкова вартість вибухливих необоротних активів), у нашій країні є комплексними елементами витрат. Разом із цим, інші елементи витрат не виділяються окремо у звітності як операційні, що передбачено в П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати”.

На підприємствах Росії за елементами поділяються лише операційні витрати, які за змістом відповідають витратам основної та фінансової (відсотки за кредитами, позиками тощо) діяльності вітчизняних фірм.

Фінансові витрати (за окремим виключенням), інші витрати (витрати інвестиційної діяльності), надзвичайні витрати є витратами періоду, оскільки списуються в кінці звітного періоду за рахунок фінансових результатів відповідних видів діяльності.

Нині, як вірно зазначають вітчизняні науковці [47, с.26] до складу витрат, що не включаються до виробничої собівартості слід відносити фінансові та інші витрати. В даному переліку не обумовлено про включення до переліку неопераційних витрат інвестиційних та надзвичайних витрат, в складі яких витрат вони обліковується й до якої класифікаційної характеристики відносяться. Крім цього окремі фінансові витрати саме у будівельній галузі можуть включатись і у собівартість будівельної продукції, частина відсотків за кредит, про що буде ще сказано у II розділі дисертації.

В класифікаційній характеристиці витрат за видами діяльності Є.І. Свідерський об'єднує у витрати звичайної діяльності операційні, фінансові й інвестиційні, а надзвичайну діяльність виносить окремо [144, с.85]. На нашу думку, всі ці витрати по різному відносяться на фінансовий результат діяльності, тому їх не слід об'єднувати в одну класифікаційну групу.

Розвиваючи ідеї цих вчених пропонуємо класифікувати витрати неопераційної діяльності за такими ознаками (рис.1.7).

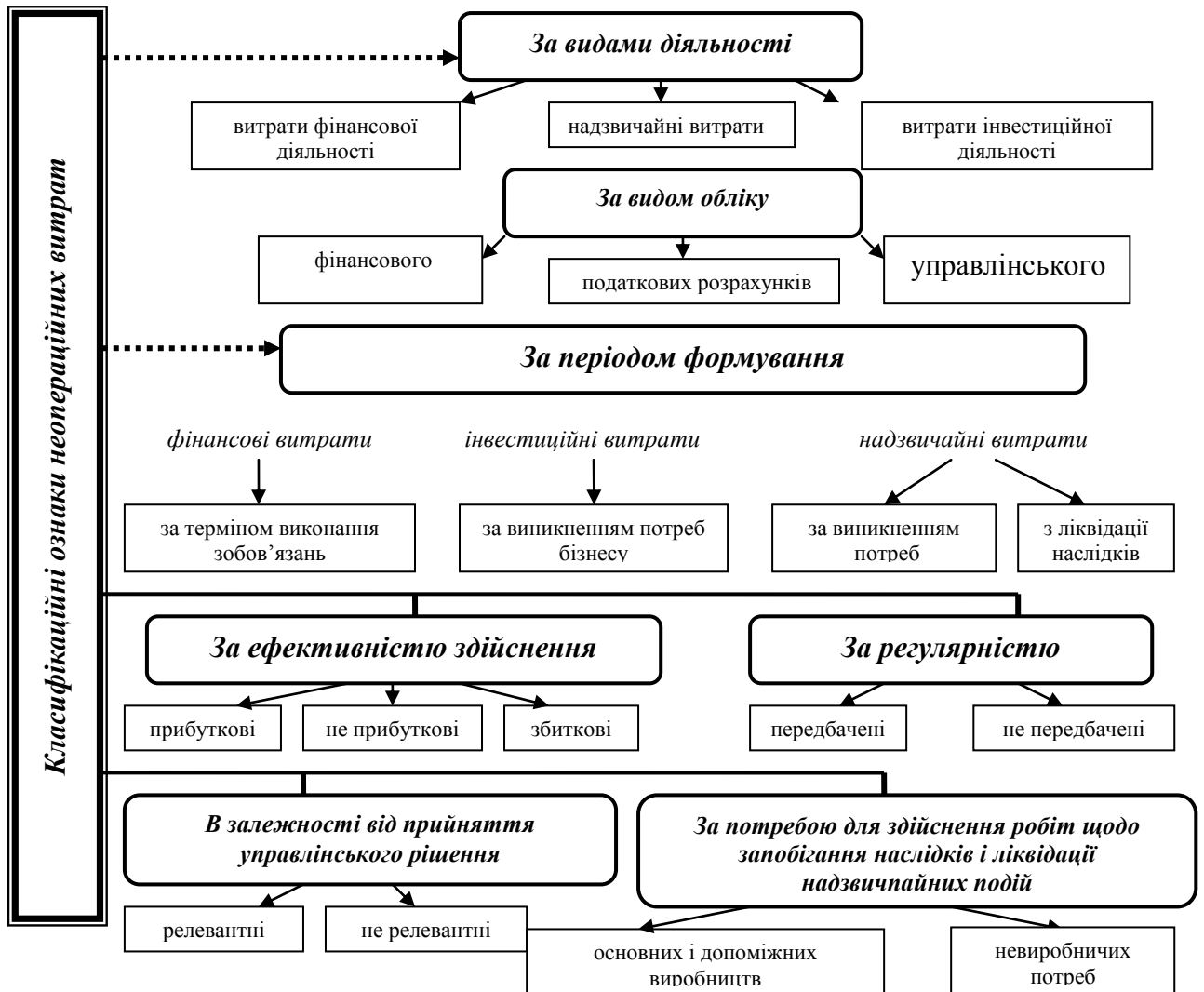

Рис. 1.7. Класифікація витрат неопераційної діяльності за ознаками.

Фінансові витрати, що у фінансовому обліку розглядаються як витрати періоду і не включаються до собівартості готової продукції, в управлінському обліку, в частині, що пов'язана із залученням короткострокового позикового капіталу, мають входити до повної собівартості продукції, тому що є витратами, які здійснюються для забезпечення процесу простого відтворення.

На об'єкти калькулювання фінансові витрати доцільно розподіляти пропорційно виробничій собівартості продукції. Для прийняття управлінських рішень фінансові витрати є постійними.

Під час планування та обліку будівельних робіт повинна забезпечуватись порівняльність планових і звітних даних щодо складу і класифікації витрат.

Класифікацію витрат будівельної організації, наведену в розділі II Методичних рекомендацій з формування собівартості будівельно-монтажних робіт (нова редакція), ми пропонуємо доповнити і представити у вигляді, що наведений у додатку А.

На нашу думку, доцільним є розукрупнення елементів неопераційних витрат, які можна подати таким чином (рис. 1.8):

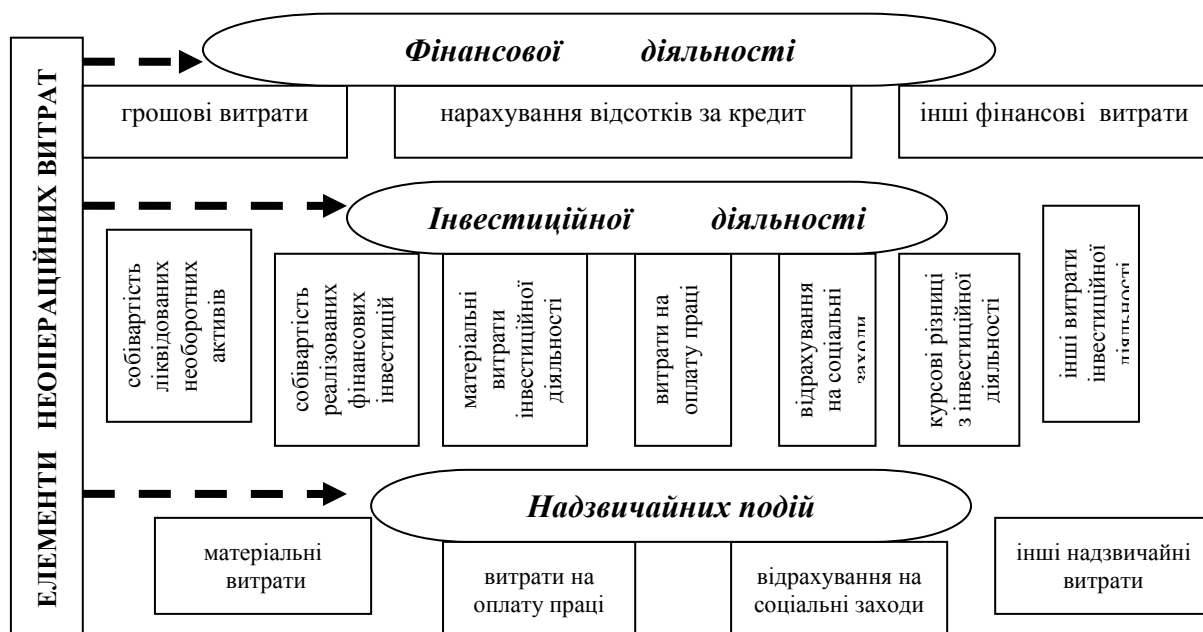

Рис. 1.8. Структура елементів витрат неопераційної діяльності будівельних підприємств.

На нашу думку, запропонована класифікація витрат дасть можливість здійснювати внутрішньогосподарське управління витратами неопераційної діяльності для забезпечення ефективного господарювання, зорієнтуватись у безперспективності певних витрат і уникати небажаних перевитрат підприємств.

З приводу наведеної класифікації зазначимо таке, що виникнення надзвичайних витрат (втрати майна від надзвичайних подій, включаючи витрати на їх запобігання) у будівельній галузі є, але як показали дослідження, в обліку майже не відображаються.

Звичайно, від стихійних лих не застрахований ніхто, але професійний ризик при виконанні будівельних робіт мінімальний. Підтвердженням цього є розмір страхового тарифу на страхування від нещасних випадків, установлений Законом України „Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 22.02.2001р. №2272-III [71].

Крім того, надзвичайні витрати не включаються ні до кошторисної вартості пректно-вишукувальних робіт, ні до їх собівартості.

На нашу думку, виникнення надзвичайної ситуації не треба чекати, а проводити заходи із запобігання з метою мінімізації витрат. Оптимальний варіант із здійснення витрат на випередження виникнення надзвичайних ситуацій можна подати у вигляді моделі, яку запропонував О.Оксанич:

$$\text{Цільова функція : } S = \sum_{i=1} W_i + \sum_{j=1} y_j \rightarrow \min \quad (1.3)$$

$$W_i = f(Y_j), Y_j = f(K_\alpha, \alpha_\beta)$$

$$K_\alpha < K, L_\beta < K, i = 1, 2, \dots, I$$

$$j = 1, 2, \dots, J$$

де S -сума витрат від виникнення надзвичайних ситуацій і витрат на попередження їх виникнення;

W_i - втрати i -го виду, зумовлені виникненням надзвичайних ситуацій;

Y_j - витрати j - го виду на попередження виникнення надзвичайних ситуацій;

K_α - капітальні вкладення α -го виду, пов’язані з витратами j - го виду на попередження виникнення надзвичайних ситуацій;

L_β - витрати трудових ресурсів β -го виду, пов’язані з витратами j - го виду на попередження виникнення надзвичайних ситуацій;

L - ліміт трудових ресурсів або доступні трудові ресурси [122, с.83].

Економічна сутність цієї цільової функції полягає в тому, що загальні витрати від виникнення надзвичайних ситуацій і витрат на попередження їх виникнення повинні бути мінімальними.

Підводячи підсумки попередніх досліджень можна констатувати, що витрати суб'єктів підприємництва або економічні витрати від операційної і неопераційної діяльності необхідно аналізувати з позицій чітких методологічних орієнтирів, які б підказували дослідникам найкоротший шлях до істини, а в прагматичному плані сприяли їх оптимальному витрачання. Правильне і чітке тлумачення основних понять щодо термінів та класифікаційних характеристик витрат впливатиме на їх формування і в кінцевому результаті – на правильне формування фінансових результатів.

Перехід до ринку поставив на порядок денний необхідність вироблення чіткої, науково-обґрунтованої методики обліку та аналізу доходів, витрат та фінансових результатів діяльності, що вимагає додаткових досліджень і методичних розробок з цього питання. Розв'язання цих завдань неможливе без розгляду їх в контексті господарств конкретної галузі.

1.3. Особливості будівельного виробництва та їх вплив на організацію й методику обліку доходів і витрат неопераційної діяльності

Останні роки характерні для української економіки пошуком способів інтеграції у світове господарство. Для швидшої адаптації до ринкових умов основні наголоси ставляться на макроекономічні важелі і механізми. Безсумнівним є те, що всі зусилля, направлені на стабілізацію економічного розвитку, виявляться марними, якщо окремі підприємства через відсутність ефективних мікроекономічних механізмів будуть недієздатними в сучасних умовах господарювання.

Будівельне господарство у складі колишнього Радянського Союзу посідало одне з провідних місць у структурі виробництва продукції. Якщо у 1980-1990 рр.

обсяги житла, побудованого за рахунок фінансування держави, становили 56,8-63% від загального обсягу побудованого житла, то у 1995р ці обсяги знизились до 23%, а у 2006р. – до 8%. За період 1991-2000рр. абсолютні обсяги будівництва, що вводяться в дію за рахунок коштів Державного бюджету, скоротились у 39 разів. Частка побудованого житла за кошти населення у період з 1995р. по 2008р. становила 65, 1- 94, 2% [187, с.168].

Починаючи з 1991 р. зменшилося бюджетне фінансування та кредитування капітальних вкладень і поточних витрат будівництва. Гіперінфляція в країні призвела до втрати підприємствами власних оборотних коштів. Тривалий виробничий цикл, різка зміна умов діяльності, економічна криза разом із кризою платежів позбавили підприємства можливості закуповувати ресурси для здійснення виробничих потреб, а обсяги будівництва почали поступово зменшуватись. Будівельні господарства не здатні були працювати в режимі реального самофінансування. Зміна питомої ваги Тернопільської області в Україні щодо будівництва об'єктів житлового і промислового характеру зображено на рис.1.9.

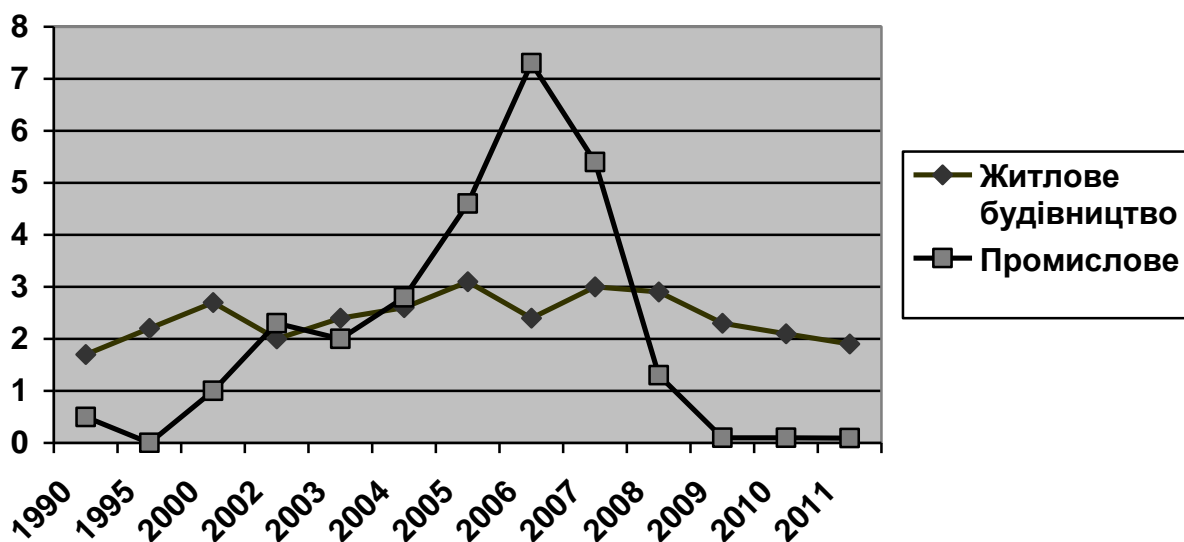

Рис. 1.9. Зміна обсягів будівництва об'єктів житлового і промислового характеру Тернопільської області за період 1990-2011рр.[150].

Аналізуючи динаміку збудованих об'єктів житлового і промислового характеру Тернопільської області в будівельній індустрії України за 21 рік (рис. 1.9) видно, що значне зростання обсягів будівництва за роки незалежності, спостерігалось в період 2004-2008рр. значного злету купівельної спроможності населення і бізнесу за рахунок отриманих кредитів фінансової сфери, що дало можливість ефективно розвиватись будівельній галузі. Крім того цей період співпав з тим часом, коли 12-15% заробітчан ввозили протягом року суми приватного капіталу, який перевищував річний бюджет держави у 2-3 рази. З боку державних і місцевих структур влади таких внесків не спостерігалось.

Розрив горизонтальних і вертикальних зв'язків у будівельній галузі та в економіці держави в цілому порушив єдиний технологічний процес будівництва. Результатом цього стали:

- зменшення питомої ваги випуску будівельної продукції на душу населення;
- втрата державних замовлень на об'єкти промислового та соціального спрямування;
- старіння основних засобів і технологій, стагнація, інноваційна відсталість;
- незадовільна організація збуту будівельних об'єктів;
- недостатня кількість власних коштів у потенційних споживачів та замовників будівельних об'єктів;
- недостатній обсяг спеціалізованого автотранспорту для будівництва, або його списані аналоги з-за кордону;
- незадовільний контроль з боку державних органів та інших спеціалізованих установ щодо норм безпеки та експлуатаційної витривалості;
- широкомасштабна втрата майна підприємств і організацій державної та колективної форм власності тощо.

До IV кварталу 2008року будівельний ринок України розвивався швидкими темпами, але під впливом світової фінансово-економічної кризи було зменшено його фінансування, скоротились обсяги замовлень на будівельно-монтажні роботи, погіршився фінансовий стан підприємств. Так, в структурі показників будівельних підприємств України, які суттєво впливали

протягом 2009-2011 років на інтенсивність розвитку будівельної діяльності, про що свідчать дані рис. 1.10.

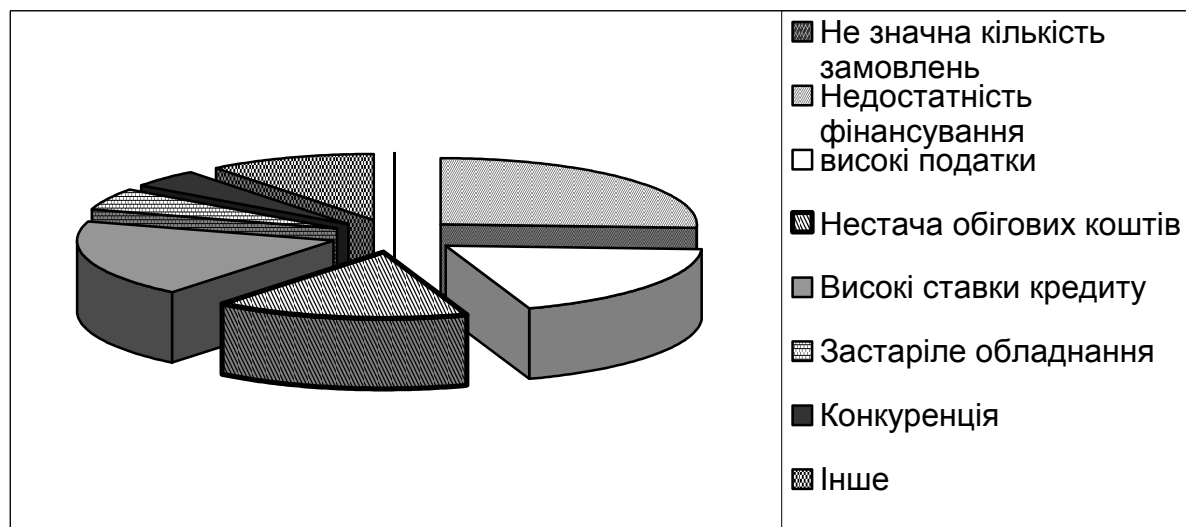

Рис.1.10. Структурна оцінка чинників, які стримували розвиток будівельної галузі в Україні у 2009-2011рр.[150].

Найбільш вагомими є: незначна кількість замовлень – 22,4%, незабезпеченість фінансуванням – 19,8%, високі податки – 14,7%, нестача обігових коштів – 12,3% та інше (в тому числі погані погодні умови, некваліфіковані кадри, конкуренція, нестача будівельного обладнання) – 18,21%. Погіршення показників діяльності підприємств галузі, яке зумовлено світовою фінансово-економічною кризою не є причиною для послаблення контролю за витратами та доходами будівельних фірм. Навпаки, з метою посилення конкурентоздатності будівельні підприємства змушені економно і раціонально використовувати свої ресурси, що можливе за умови належної організації обліку та аналізу.

Будівництву притаманні специфічні ознаки (рис. 1.11), які висвітлили у своїх дослідженнях такі вчені: З.В.Задорожний [64, с.113], І.Чалий [165, с.42], О.С.Нарінський [117, с.21].

В роботах вищезазначених учених прописано як ці особливості впливають на показники операційної діяльності. Щодо неопераційної діяльності, то вплив організаційних та технологічних особливостей на даний

момент в науковій літературі майже не досліджувався. Тому це питання набуває актуальності особливо на сьогоднішній день.

Рис. 1.11. Особливості будівельного виробництва .

Досліджуючи вплив окремих чинників на організацію роботи будівництва ми виділи три основних, які впливають саме на неопераційну діяльність:

1. Погодно-кліматичні умови, в залежності від яких виникають надзвичайні події, а отже і надзвичайні витрати на ліквідацію наслідків стихійного лиха, матеріальні витрати, заробітна плата та нарахування на неї тощо. З метою запобігання виникнення надзвичайної ситуації, внаслідок якої можуть бути зруйновані об'єкти будівництва, будівельні організації вимушені нести іншого роду надзвичайні витрати – будівництво дамб, роботи з укріплення ґрунтів. Такі витрати теж узагальнюють на рахунку 99 „Надзвичайні витрати”. Якщо будівництво такого роду об'єктів передбачалось титульними списками і його вартість буде відшкодовуватись замовником, то витрати на таке будівництво будуть витратами основної діяльності будівельних організацій. Їх облік у цьому випадку буде здійснюватись на рахунку 23 „Виробництво”.

2. Рухомість структурних підрозділів призводить до виникнення інших витрат і доходів. Оскільки після завершення робіт підприємство повинно перебазуватись, розібрати тимчасові нетитульні споруди, то витрати по їх

демонтажу відносять на рахунок 97 „Інші витрати” будівельної організації, а матеріали від розбирання є іншими доходами, що узагальнюються на рахунок 74 „Інші доходи” (Д-т 20,22 К-т 74).

3. Довготривалість будівельного процесу призводить часто до отримання кредиту в банків, за користування якими потрібно платити відсотки і спричиняє капіталізацію фінансових витрат, оскільки у цьому випадку виникає „кваліфікаційний актив”. Відповідно до П(С)БО 31 „Фінансові витрати” до собівартості останнього включається сума фінансових витрат підприємства, обчислена з урахуванням витрат на створення кваліфікаційного активу та процентних ставок за позиками.

Узагальнений вплив організаційно-технологічних особливостей будівельного виробництва на методику та організацію неопераційної діяльності відображено на рис. 1.12.

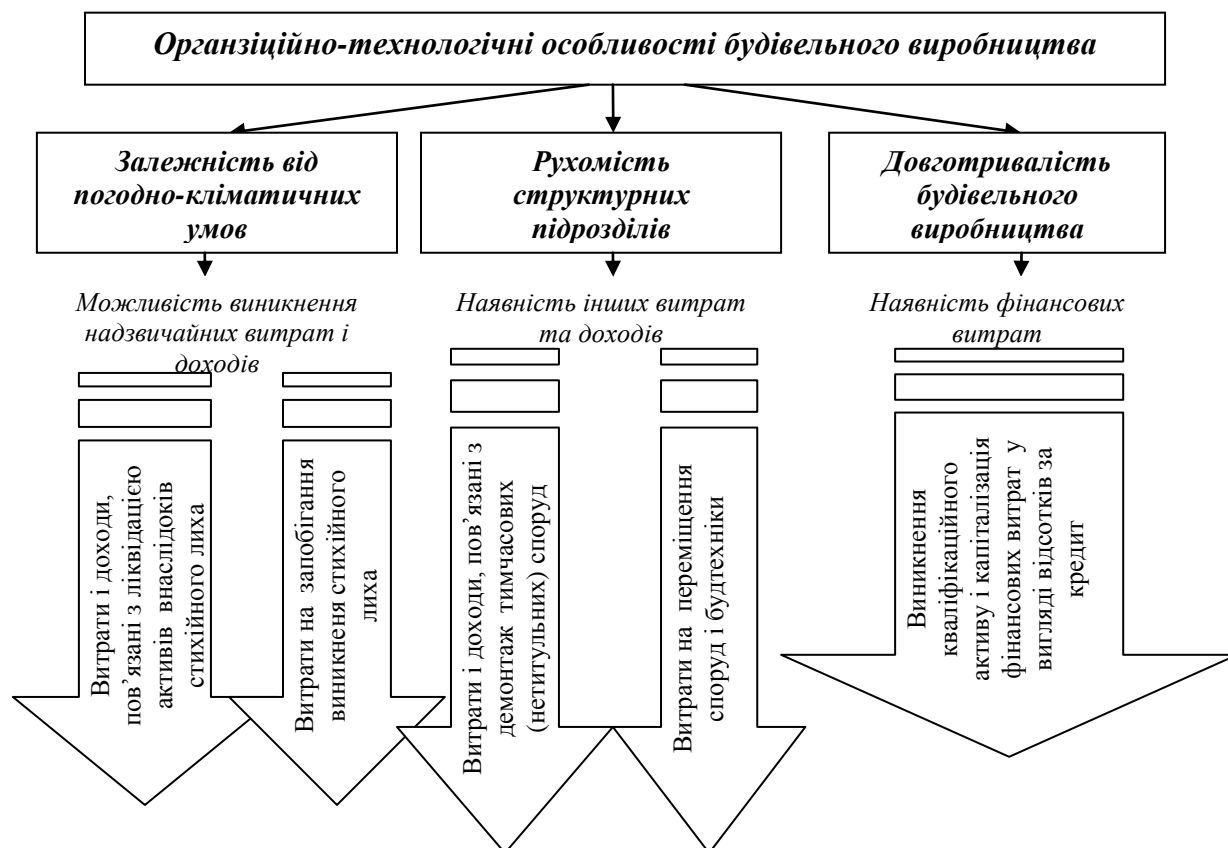

Рис.1.12. Організаційно-технологічні особливості будівельного виробництва та їх вплив на методику і організацію неопераційної діяльності будівельних підприємств.

Із рисунка 1.12 видно, що така організаційно-технологічна особливість будівельної виробництва як рухомість структурних підрозділів пов'язана з витратами і доходами від інвестиційної діяльності, а довготривалість будівельного процесу – з цими ж показниками у фінансовій діяльності.

Враховуючи наведені характеристики впливу організаційно-технологічних особливостей будівництва на організацію обліку неопераційної діяльності вважаємо за необхідне керуватись виокремленням таких фінансових взаємовідносин на окремих ділянках (фазах, етапах) фінансово-господарської діяльності підприємства:

- ціноутворення готових об'єктів будівництва з врахуванням неопераційних доходів і витрат;
- формування власних і залучених коштів на покриття витрат будівництва;
- облік пов'язаного неопераційного доходу (виручки);
- обліку, розподіл і покриття неопераційних витрат будівництва;
- механізм формування, облік та розподіл фінансових результатів від неопераційної діяльності.

Структурними складовими, що впливають на формування та облік фінансових результатів будівництва на нашу думку є:

- форми і методи реалізації фінансових відносин з приводу формування фінансових результатів;
- фінансові структурні підрозділи, що безпосередньо здійснюють процес визначення та обліку фінансових результатів;
- нормативно-правові документи, які регламентують процеси формування фондів грошових коштів.

Механізм формування та обліку фінансових результатів будівельних організацій складається з трьох взаємопов'язаних ланок (рис. 1.13):

1. *Інституціональна ланка* включає в себе фінансові органи будівельних організацій і їх підрозділи (групи фінансових працівників), які безпосередньо здійснюють процес формування та обліку фінансових результатів діяльності.

2. *Функціональна ланка* даного механізму включає:

– принципи організації та функціонування механізму формування та обліку фінансових результатів, які впливають із загальних принципів оперативного-господарської самостійності підприємства, матеріальної відповідальності, матеріальної зацікавленості, самофінансування;

– конкретні форми, методи і технології організації та реалізації фінансових відносин (наприклад, порядок і умови формування прибутку; порядок визначення і виявлення збитків; порядок обліку валового прибутку; порядок формування та обліку чистого прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства; порядок покриття збитків; порядок обліку формування фінансових результатів і складання звітності).

– фінансові важелі, стимули і санкції (наприклад, нормативи утворення резервів; податкові ставки, пільги; ставки штрафів і пені).

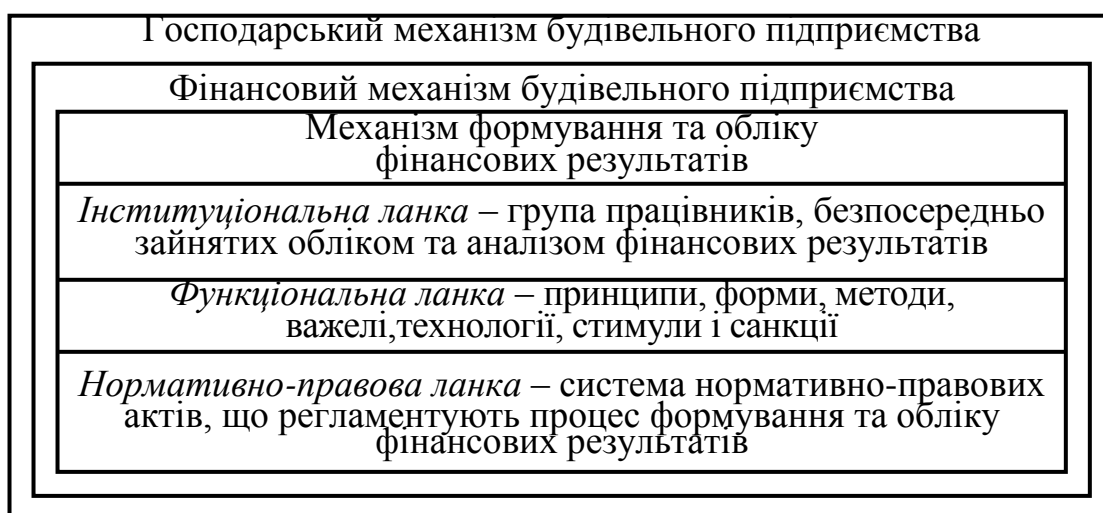

Рис. 1.13. Структура механізму формування та обліку

фінансових результатів діяльності будівельного підприємства

3. *Нормативно-правова ланка* – це система нормативно-правових актів (наказів, постанов, директив, вказівок, положень, інструкцій, методичних рекомендацій тощо), які регламентують застосування фінансових методів, важелів і стимулів, що визначають організаційну структуру, права, обов'язки, відповідальність, порядок роботи працівників бухгалтерії та інших економічних служб підприємства.

Реформування економіки України відбувається не так швидко, як хотілося б. Шлях до розвиненої ринкової економіки важкий і тернистий.

Стандарти бухгалтерського обліку деякою мірою випереджають трансформаційні процеси в економіці, й тому їхнє впровадження не завжди відповідає потребам користувачів бухгалтерської інформації.

Економічне обґрунтування теоретичних аспектів трактування та класифікації доходів, витрат та фінансових результатів від звичайної, а в її складі іншої та надзвичайної діяльності, створило підґрунтя для детальнішого розгляду облікового забезпечення неопераційної діяльності у наступному розділі дисертаційного дослідження.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретичних та організаційних основ побудови обліку неопераційної діяльності будівельних підприємств зроблено такі висновки:

1. Аргументовано необхідність впровадження терміну „неопераційна діяльність”, який має право на існування враховуючи те, що в обліку використовується термін „операційна діяльність”. Неопераційна діяльність – це діяльність підприємств, яка повинна включати в себе фінансову й інвестиційну діяльність та надзвичайні події. Саме ця діяльність узагальнює всі інші види діяльності, які не відносяться до операційної.

2. В управлінському і фінансовому обліку класифікацію витрат слід здійснювати не лише щодо елементів витрат операційних, а й неопераційних, а саме: фінансові витрати (грошові витрати, нарахування відсотків за кредит, інші фінансові витрати), витрати інвестиційної діяльності (собівартість реалізованих фінансових інвестицій, собівартість ліквідованих необоротних активів, курсові різниці з інвестиційної діяльності, матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, інші витрати інвестиційної діяльності), надзвичайні витрати (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, інші надзвичайні витрати).

Запропоноване розукрупнення елементів неопераційних витрат у структурі елементів витрат будівельних організацій дасть можливість здійснювати внутрішньогосподарське управління витратами неопераційної діяльності для забезпечення ефективного господарювання, зорієнтуватись у безперспективності певних витрат і уникненню небажаних перевитрат підприємств.

3. Удосконалена класифікація доходів і витрат будівельних підприємств в тому числі і від неопераційної діяльності сприятиме обґрунтуванню чинників їх формування на кінцеві показники фінансового результату. Їх деталізація наведена з метою розукрупнення деяких елементів витрат та уточнення складових доходів через суперечності між нормативно-правовими документами, що їх регламентують.

4. Основними організаційно-технологічними особливостями будівельного виробництва, які впливають на методика та організацію неопераційної діяльності будівельних підприємств слід вважати:

– вплив погоднно-кліматичних умов, які призводять до проведення робіт із запобігання виникнення надзвичайної ситуації (надзвичайні витрати з будівництва дамб, роботи з укріплення ґрунтів, які можуть по різному обліковуватись в залежності від джерел фінансування);

– рухомість структурних підрозділів, яка впливає на виникнення інших витрат і доходів (залишкова вартість розібраних тимчасових нетитульних споруд , витрати по їх демонтажу, ціна можливого використання будівельних матеріалів від розбирання таких споруд тощо);

– довготривалість будівельного процесу, яка призводить до капіталізації фінансових витрат та виникнення кваліфікаційного активу. Як наслідок згідно з П(С)БО 31 до його собівартості включається сума фінансових витрат підприємства у вигляді відсотків за позиками, обчислена з урахуванням витрат на створення кваліфікаційного активу.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Облік фінансової діяльності підприємств

Метою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є одержання та максимізація прибутку. Фінансовий результат діяльності підприємства формують його доходи та витрати. Сьогодні ефективна діяльність підприємства практично неможлива без залучення позикового капіталу. Підприємство може бути як об'єктом, так і суб'єктом позикового, залученого фінансування. Тому для суб'єктів господарювання нині особливо актуальними стають питання обліку саме доходів, витрат і фінансових результатів фінансової діяльності підприємства.

Сучасна фінансова діяльність підприємства є системою форм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставлених цілей. Фінансова діяльність призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. Враховуючи те, що нині діяльність підприємства неможлива тільки за рахунок фінансування власними коштами та, у більшості випадків, економічно не вигідна, необхідною складовою діяльності підприємства стають фінансові операції – вкладення.

Загально визнано, що основною місією ефективної фінансової діяльності є одержання максимальної економічної вигоди в результаті функціонування підприємства. Реалізації цієї місії сприяють одержання приросту рентабельності власного капіталу, підтримання належного рівня платоспроможності (ліквідності), забезпечення розширеного відтворення внаслідок ефективного використання фінансових ресурсів тощо. Тому закономірно, що облікове забезпечення фінансової діяльності завжди знаходиться у сфері інтересів управлінців.

Розглянемо організацію та методику обліку доходів від фінансових операцій в межах діяльності підприємства.

Підприємства займаються не лише операційною діяльністю, а й фінансовою з метою досягнення максимально можливого використання своїх фінансових ресурсів й отримання прибутків. У той же час, вкладення капіталу у фінансову діяльність пов'язане з підвищенням ризику, порівняно з операційною діяльністю. Підприємства повинні вкладати капітал у цінні папери, оскільки вони приносять прибуток у вигляді процентів при досить незначних витратах на їх розміщення чи придбання на ринку.

Відповідно до П(С)БО 4 “Звіт про рух грошових коштів” **“фінансова діяльність** – діяльність підприємства, яка призводить до зміни розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства”[119, с.26].

Отже, основний зміст фінансової діяльності (у вузькому розумінні) полягає у фінансуванні підприємства. Фінансова діяльність підприємства пов'язана із залученням коштів шляхом випуску акцій та облігацій, збільшення статутного капіталу або отримання кредитів і позик у банківських і небанківських установах. Іншими словами, згідно з національними стандартами бухгалтерського обліку фінансова діяльність – це залучення капіталу.

Таке звужене поняття про фінансову діяльність є прикладом не зовсім вдалого вживання у звичайній термінології в державних нормативних актах.

У теорії і практиці досить часто зміст фінансової діяльності трактується ширше, ніж фінансування. У широкому значенні під *фінансовою діяльністю* розуміють усі заходи, пов'язані з мобілізацією капіталу, його використанням, примноженням (збільшенням вартості) та поверненням [151, с.16]. Тобто фінансова діяльність (у широкому розумінні) включає весь комплекс функціональних завдань, які здійснюють фінансові служби підприємства, пов'язані з фінансуванням, інвестиційною діяльністю та фінансовим забезпеченням (обслуговуванням) операційної діяльності підприємства.

Проблему нечіткого визначення фінансової діяльності в національних стандартах бухгалтерського обліку неодноразово піднімали у вітчизняних спеціалізованих виданнях аудитори, аналітики та бухгалтери (наприклад, С.Ф.Голов, В.М.Костюченко, І.Кравченко, Г. Ямборко та ін.) [38, с.237].

Поняття „фінансова” та „інвестиційна” діяльність трактують неоднозначно як у світовій, так і вітчизняній практиці.

У Плані рахунків бухгалтерського обліку немає чіткості щодо обліку доходів і витрат з метою їх розмежування між операційною, інвестиційною і фінансовою діяльністю.

Головна відмінність між інвестиційними і фінансовими потоками в тому, що інвестиційні потоки завжди пов'язані з вкладенням капіталу, вже накопиченого в минулій діяльності. Що стосується суто фінансових потоків, то вони пов'язані:

- або з випуском цінних паперів, емітованих підприємством;
- або з отриманням довгострокових кредитів.

Отже, до операцій фінансової діяльності належать:

1. Надходження грошових коштів у результаті фінансової діяльності:

- надходження власного капіталу (грошових коштів від розміщення акцій та інших операцій, що призводять до збільшення власного капіталу);
- отримання позик (надходження грошових коштів у результаті утворення боргових зобов'язань – позик, векселів, облігацій, інших коротко- й довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю);
- інші надходження (відносяться інші надходження, пов'язані з фінансовою діяльністю – дивіденди, проценти, орендна плата).

2. Списання витрат і коштів у результаті фінансової діяльності:

- погашення позик та процентів за кредит;
- сплата дивідендів грошовими коштами;

– інші платежі (використання грошей для викупу раніше випущених акцій підприємства, оплата фінансової оренди та інші платежі, пов'язані з фінансовою діяльністю – проценти за облігаціями тощо).

Надходження і витрачання коштів у результаті фінансової діяльності не завжди співпадають із отриманням доходів та визнанням витрат.

Завданнями обліку доходів від фінансової діяльності в управлінському обліку, на думку З.В.Задорожного, є:

- 1.Визначення доходів від фінансової діяльності за їх окремими видами;
2. Визначення сум неотриманих доходів від фінансової діяльності внаслідок прийняття відповідних управлінських рішень;
3. Визначення доходів від фінансової діяльності в розрізі відповідальних осіб;
4. Підготовка інформації для прийняття відповідних управлінських рішень керівниками підприємства щодо здійснення окремих видів фінансової діяльності [61, с.34].

Обгрунтувавши вищенаведені твердження, пропонуємо власне бачення сутності і призначення складових фінансової діяльності, а саме фінансова діяльність підприємства, на нашу думку, є системою форм і методів, які використовуються для фінансового забезпечення функціонування підприємств і досягнення ними поставленої мети, що приводить до змін розміру й складу власного і позикового капіталу підприємства. Закономірно, що витікаючи з цього визначення, всі об'єкти, повинні знайти відображення в обліку.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові доходи підприємства та розкриття його у фінансовій звітності встановлені П(С)БО 3 „Звіт про рух грошових коштів”, П(С)БО 15 „Дохід”, Інструкцією № 291 та іншими нормативними й інструктивними документами.

Зокрема, в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку № 291 зазначається, що до доходів, які виникають в ході фінансової діяльності підприємства належать дивіденди, отримані від інших підприємств, відсотки за облігаціями чи іншими цінними паперами, або які є винагородою за

здані у фінансову оренду активи. Тобто в ній стверджується, що до операцій фінансової діяльності відноситься і фінансове інвестування. Поняття фінансової діяльності трактується в Інструкції № 291 ширше, ніж у визначенні, наведеному в П(С)БО 4. В національних стандартах та Інструкції №291 відсутня також єдина точка зору щодо назви окремих видів доходів іншої звичайної діяльності і їх складових. Так, зокрема, в П(С)БО 15 „Дохід” відсутні такі терміни як „дохід від фінансової діяльності” і „дохід від інвестиційної діяльності”, а використовують відповідно „фінансові доходи” та „інші доходи” [119, с.80].

Основними доходами, які належать до фінансової діяльності, є:

- дивіденди одержані;
- відсотки одержані;
- інші фінансові доходи;
- доходи від інвестицій в асоційовані, спільні підприємства.

Згідно з П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів” отримані відсотки за позики, надані іншим сторонам, за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів, а також дивіденди є складовими руху грошових коштів у результаті інвестиційної, а не фінансової діяльності. А тому, вищенаведена невідповідність між стандартами дає підстави стверджувати, що нині не можна ототожнювати фінансові доходи із доходами від фінансової діяльності.

Щодо термінів, пов’язаних з фінансовою діяльністю, наведених у П(С)БО 15, то вони мають таке значення:

- проценти – плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, заборгованих підприємству;
- роялті – платежі за використання нематеріальних активів підприємств (патентів, торгових марок, авторського права, програмних продуктів тощо);
- дивіденди – частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства.

Отже, дохід, який виникає в результаті використання активів

підприємства іншими сторонами, визначається у вигляді процентів, роялті та дивідендів, якщо:

– ймовірне надходження економічних вигод, пов'язаних з такою операцією;

– дохід може бути достовірно оцінений.

Таким чином, зазначений дохід повинен визначатися у такому порядку:

1) проценти – у тому звітному періоді, до якого вони належать, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами;

2) роялті – за принципом нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;

3) дивіденди – у періоді прийняття рішення про їх виплату.

Доходами фінансової діяльності відповідно до чинних інструктивних документів є доходи, одержані в результаті операцій, що обліковуються за методом участі в капіталі.

Узагальнення інформації про доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі, відображається на пасивному рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі”.

Згідно з Інструкцією № 291 доходи від участі в капіталі акумулюються на таких субрахунках рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі”:

– 721 „Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства”;

– 722 „Дохід від спільної діяльності”;

– 723 „Дохід від інвестицій в дочірні підприємства”.

Методика обліку за правилом участі в капіталі регулюється П(С)БО 12 „Фінансові інвестиції”. Метод участі в капіталі передбачає збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відповідно на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування. Тому рахунок 72 „Дохід від участі в капіталі” буде кореспондувати безпосередньо з дебетом рахунку 14 „Довгострокові фінансові інвестиції”.

Згідно із національними стандартами метод участі в капіталі стосується інвесторів, що здійснюють вкладення в асоційовані, дочірні, спільні зі створенням юридичної особи підприємства. Такий підхід, на наш погляд, є більш прийнятним, оскільки, виходячи з особливостей національної економіки, участь в управлінні товариством, представництво у раді директорів стосується суб'єктів, які не обов'язково повинні володіти блокувальним пакетом акцій (25%). Таким чином, ознакою участі в капіталі, на нашу думку, слід вважати лише суттєвий вплив через значну частку, яку має інвестор у капіталі інвестованого підприємства.

Зауважимо, що у МСБО 28 „Облік інвестицій в асоційовані компанії” визначено, що інвестиція в асоційоване підприємство це – купівля пакету акцій більше 20% об'єкта інвестування. Національні ж стандарти в ПСБО 12 „Фінансові інвестиції” не подають визначення суттєвого впливу. Однак, в ПСБО 3 „Звіт про фінансові результати” під асоційованим підприємством розуміється інвестиція в підприємство, де питома вага викуплених інвестором акцій більша 25%.

Суть методу участі в капіталі: балансова вартість інвестиції, яка була спочатку оцінена за собівартістю, збільшується (зменшується) відповідно до частки інвестора в прибутках (збитках) асоційованої компанії. Балансова вартість інвестиції змінюється на суму отриманих дивідендів.

Використання методу участі в капіталі передбачає вплив на оцінку фінансової інвестиції не тільки прибутку (збитку) об'єкту інвестування, а й зміни у власному капіталі об'єкту інвестування. Прибуток є лише однією із складових власного капіталу.

Цей метод раніше не використовувався у вітчизняній практиці. Він базується на тому, що в разі отримання підприємством прибутку інвестори (акціонери або засновники) цього підприємства також отримують прибуток, навіть якщо він не розподіляється у вигляді дивідендів. Отриманий прибуток призводить до збільшення чистих активів підприємства, що отримало прибуток, а оскільки корпоративні права виражають право власності на частку в

статутному капіталі, то й оцінка корпоративних прав повинна бути відповідно змінена. Метод участі в капіталі дозволяє відображати в балансі зростання (або зменшення) вкладеної інвестиції з урахуванням фінансових результатів підприємства, в яке вкладена інвестиція.

Однак не завжди прибуток, отриманий підприємством-об'єктом інвестиції, дає позитивний результат інвестору. Отриманий прибуток може бути використаний не самим кращим, з точки зору інвестора, чином, наприклад, на виплату премій, розкішний ремонт офісу та ін. Такі витрати емітент цілком може зробити, не питаючи інвестора, якщо перший не контролюється другим. Дійсно, якщо частка в статутному капіталі у інвестора невелика, то у нього небагато і можливостей вплинути на підприємство, в яке інвестовані кошти.

Отже, активи, що є у підприємства, можуть бути використані не в інтересах інвестора, і останній не може бути впевнений в отриманні від них вигоди.

Тому метод участі в капіталі використовується лише стосовно до інвестицій в підприємства за умови, якщо частка інвестора в статутному капіталі досить велика. До таких підприємств належать асоційовані, дочірні і спільні.

Аналітичний облік доходів від участі в капіталі ведеться за кожним об'єктом інвестування та іншими ознаками, визначеними підприємством.

Первинними документами для обліку доходів від участі в капіталі є розрахунки та довідки бухгалтерії. Віднесення доходів на фінансовий результат від фінансових операцій оформляється розрахунком (довідкою) бухгалтерії.

Інформація по рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі” знаходить своє відображення в Звіті про фінансові результати в рядку з аналогічною назвою.

Проте, на думку Я.Д.Крупки, як вже зазначалось раніше, відповідні доходи, що узагальнені на субрахунках до рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі” слід відносити до доходів від інвестиційної діяльності, так як на його думку добровільні внески і претендування на дохід чи інші вигоди, участь у

прибутках та управлінні є джерелом інвестицій у власний капітал [90, с.24].

Дослідивши структуру фінансових доходів в міжнародних стандартах, зокрема, в п. 33 МСБО 7 „Звіт про рух грошових коштів” ми спостерігаємо відсутність чіткого розмежування у трактуванні класифікаційної характеристики сплачених та отриманих відсотків і дивідендів, які відносяться як до операційної діяльності, так і до фінансової й інвестиційної. Виходячи з такої неоднозначності тверджень в П(С)БО і МСБО, виникає необхідність внесення змін і доповнень до національних стандартів та Інструкції № 291.

Для підвищення ефективності інвестиційного процесу у вітчизняній економіці достовірне інформаційне представлення результатів неопераційної діяльності набуває особливого значення. Як ми вже зауважили, що в країнах з розвинутою економікою мобілізація та використання інвестиційно-фінансових ресурсів приносить для підприємств суттєві доходи. Прибуток від участі в капіталі асоційованих, дочірніх підприємств, а також від операцій з цінними паперами, іншими фінансовими інструментами у багатьох з них перевищує доходи від основної чи операційної діяльності. Тому саме зараз, в період розвитку ринкових відносин в нашій країні, виникає крайня необхідність повного представлення в обліку і звітності інвестиційних процесів на підприємстві, одержання достовірної та повної інформації про інвестиційні доходи і витрати, чіткого розмежування результатів кожного виду діяльності в межах фінансової та інвестиційної діяльності. Адже по своїй сутті вкладення інвестиційних ресурсів – це інвестиційна діяльність, а от отримання дивідендів, процентів – відповідно до національних П(С)БО стосується фінансової діяльності.

Єдиний підхід до номенклатури фінансових доходів і витрат дасть змогу достовірно визначити фінансовий результат від фінансових операцій. Особливо важливим є правильна організація їх в управлінському обліку, а саме в розрізі окремих дочірніх і асоційованих підприємств, договорів про спільну діяльність, фінансового лізингу, депозитних вкладів, позик. А тому визріває необхідність доповнити рахунки 72 і 73 відповідними аналітичними рахунками у розрізі

вищенаведених видів операцій.

Ми не згодні з цим твердженням, тому підтримуємо думку Я.Д.Крупки на рахунок того, що доходи, які обліковуються на рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі” є складовою інвестиційної діяльності, а не фінансової [89, с.108]. Згідно з П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати”, облік доходів, які виникають у ході фінансової діяльності підприємства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності, які не обліковуються на рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі”, ведеться на пасивному, тимчасовому рахунку 73 „Інші фінансові доходи”.

Рахунок 73 „Інші фінансові доходи”, як вже зазначалось раніше, призначено для обліку доходів, які виникають у ході фінансової діяльності підприємства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності, які не обліковуються на рахунку 72 „Дохід від участі в капіталі”. Даний рахунок має такі субрахунки:

- 731 „Дивіденди одержані”;
- 732 „Відсотки одержані”;
- 733 „Інші доходи від фінансових операцій”.

За кредитом рахунку відображається визнана сума доходу, за дебетом – списання кредитового обороту на рахунок 79 „Фінансові результати”.

На рахунку 73 „Інші фінансові доходи” відображаються доходи, одержані у вигляді дивідендів, відсотків та інших доходів за здійснені інвестиції шляхом придбання акцій, інших цінних паперів, внесків у статутний капітал, які не обліковуються за методом участі в капіталі.

Ми погоджуємось з думкою З.В. Задорожного, що доцільно внести відповідні зміни в Інструкцію № 291, в яких би зазначалась зміна назви рахунку 73 „Інші фінансові доходи” на „Фінансові доходи” тому, що слово „інші” є зайвим [64, с. 241].

На нашу думку, використання поняття „інші фінансові доходи” означає наявність інших доходів фінансової діяльності, крім доходів, які обліковуються на рахунку 73. Такими доходами відповідно до П(С)БО 3 є доходи від участі в

капіталі. Однак, якщо врахувати вищезазначені пропозиції щодо приналежності доходів від участі в капіталі до інвестиційної діяльності, тоді облік фінансових доходів буде вестись в межах одного рахунку „Доходи від фінансової діяльності”, що є більш логічно. Ці зміни ми пропонуємо внести у вдосконалену форму Журналу 6 (частина II. Аналітичні дані про доходи), яка наведена у додатку В, з аналогічним виправленням у Звіті про фінансові результати.

В обліковій практиці ТОВ „Тернопільбуд” до 2010 року, доходами фінансової діяльності вважались 17% річних, які виплачувались Промінвестбанком на залишок коштів на поточному рахунку. В зв'язку з банкрутством цього банку, зараз існує інша домовленість з банками Тернопільських філій „Укрпромбанк” і „Приватбанк” та „Террабанк” про 2% річних нарахування коштів на середньоденний залишок, якщо його сума становить не менше 100 тис.грн.

Облікове відображення фінансових доходів від надання активів у фінансову оренду банку підприємство здійснює так (рис.2.1):

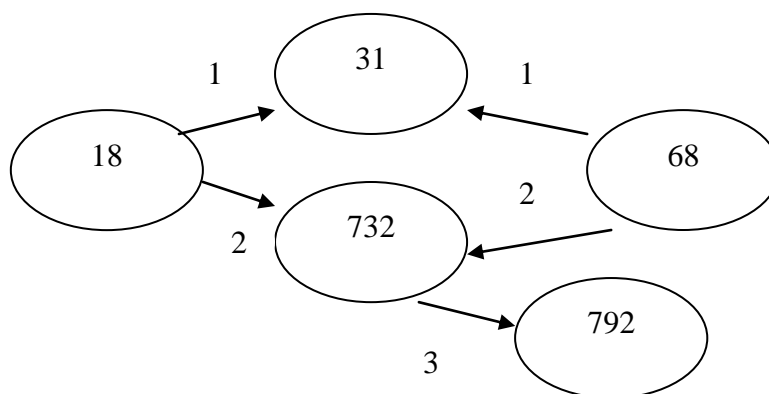

Рис. 2.1. Облікова модель відображення фінансових доходів від надання активів у фінансову оренду банку

1. Надходження відсотків підприємству на рахунок в банку:

Д-т 31 і К-т 18, 68

2. Відображення інших фінансових доходів від наданих у фінансову оренду активів:

Д-т 68, 18 та К-т 732

3. Списання на фінансовий результат інших фінансових доходів у вигляді отриманих відсотків:

Д-т 732 К-т 792

Донедавна суми, які нараховувались у вигляді відсотків на залишок грошей були вагомими і тому ми пропонуємо здійснювати у внутрішніх відомостях їх облік по кожному банку. Вільні кошти підприємства намагаються зразу використовувати на придбання будівельних матеріалів чи вирішення інших виробничих потреб.

Аналітичний облік фінансових доходів ведеться за об'єктами інвестування. Первинними документами для обліку інших фінансових доходів та віднесення на фінансові результати є розрахунки та довідки бухгалтерії. На підприємстві ТОВ „Тернопільбуд” облік ведеться в комп'ютеризованій формі „1-С Бухгалтерія”, проте для деталізованості рекомендуємо вести його у Відомості 4.3 (додаток Г) аналітичного обліку доходів фінансової діяльності в розрізі :

1. Платників (боржників), які сплачують відсотки за користування фінансових активів підприємства;
2. Дивідендів, які платять підприємства, що не є учасниками в капіталі даного підприємства;
3. Роялті;
4. Інші фінансові доходи.

Аналітичність внутрішньої відомості по доходах від фінансової діяльності саме в управлінському обліку дасть можливість менеджменту підприємства отримувати необхідну інформацію для прийняття оперативних управлінських рішень.

Дані по рахунку 73 „Інші фінансові доходи” відображаються в Звіті про фінансові результати в рядку з аналогічною назвою.

Такий дохід визнається за умови, що його оцінка може бути достовірно визначена.

Дохід у вигляді відсотків визнається у тому звітному періоді, до якого він

відноситься, виходячи з бази їх нарахування і строку користування відповідними активами.

Відсотками також визнаються отримані від покупця кошти за надання відстрочки платежу, навіть у формі збільшення відпускної ціни.

Дохід у вигляді роялті визначається на основі принципу нарахування відповідно до економічного змісту угоди.

Дохід у вигляді дивідендів визнається у періоді прийняття рішення про їх виплату.

Підставою для відображення в обліку фінансових доходів можуть бути: прибутковий касовий ордер; виписка банку; рішення зборів акціонерів (учасників) про розподіл прибутку; договори купівлі цінних паперів з визначенням строку погашення; договори депозитного вкладу; договори купівлі депозитних сертифікатів; бухгалтерська довідка-розрахунок тощо.

Узагальнення інформації про фінансові доходи при журнальній формі обліку здійснюється у журналі 6, а при спрощеній формі обліку – у розділі III Відомості 5-м.

Аналізуючи національні П(С)БО можна стверджувати, що деякі методологічні положення цих документів вимагають більш повного розкриття, уточнення та удосконалення, не повною мірою відповідають вимогам МСБО, з якими національні стандарти обліку мають бути гармонійні. Нами було виявлено розбіжності між національними та міжнародними стандартами. Однак і міжнародні стандарти не дають чіткого визначення структури фінансових доходів. Так, згідно з МСБО 7 „Звіт про рух грошових коштів” зазначається, що сплачені та отримані відсотки і дивіденди можна класифікувати як рух грошових коштів від операційної діяльності, оскільки вони підпадають під визначення чистого прибутку. У складі фінансових доходів також відображається амортизація дисконту (премії) з інвестицій в боргові цінні папери, фінансовий дохід, що пов'язаний з фінансовою (капітальною) орендою, а також прибуток від продажу та дооцінки фінансових інвестицій. На нашу думку, порядок відображення фінансових доходів в МСБО не є досконалим,

тому необхідно виробити власну позицію, що стосується конкретизації фінансових операцій в межах фінансової, інвестиційної й операційної діяльності.

Таким чином, облікове забезпечення фінансової діяльності підприємств лежить в площині постановки завдання щодо структуризації фінансових доходів і витрат, гармонізації їх складу з міжнародними стандартами та врахуванням специфіки діяльності вітчизняних підприємств.

Фінансові витрати – це витрати, пов’язані з обслуговуванням позикового капіталу – коштів, які на умовах платності й повернення залучає підприємство для забезпечення певних заходів і виконання зобов’язань.

Під фінансовими витратами розуміють витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов’язані із запозиченнями. Це визначення подібне до тексту п. 29 П(С)БО 3 – фінансові витрати – це витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов’язані із залученням позикового капіталу. Дещо розширеною формою подано текст щодо фінансових витрат у п.27 П(С)БО 16 .

Згідно з Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку фінансових витрат, що схвалені Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України від 6 грудня 2007р. до складу фінансових витрат включали:

- відсотки за коротко- та довгострокові кредити банків, банківський овердрафт, за позики, отриманя від інших фінансово-кредитних установ (крім банків);
- відсотки по випущених підприємством облігаціях, виданих векселях;
- дисконт по облігаціях, амортизацію інших знижок чи премій, пов’язаних із позиками;
- відсотки , сплачені за фінансову оренду активів;
- курсові різниці, які виникають унаслідок отримання позик в іноземній валюті, якщо вони розглядаються як коригування витрат на сплату відсотків.

Відповідно до Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку фінансових витрат, затверджених наказом Міністерства фінансів України від

01.11.2010р. № 1300, до їх складу не включено курсові різниці, які отримані внаслідок позик у валюті і відсотки за небанківські позики, що, в свою чергу, значно звузило поняття фінансових витрат [100]. На нашу думку, не потрібно було вносити такі зміни, оскільки вони не є обґрунтованими. Сучасна редакція П(С)БО 31 не включає у свій перелік „інші витрати” і це, в свою чергу, породжує на практиці ряд питань стосовно того куди відносити витрати на комісійні банку за отриманий кредит, до того ж вони пов’язані із створенням кваліфікаційного активу. На нашу думку, для вирішення цього питання слід користуватись не лише МСБО 23, відповідно до вимог якого створена нова редакція Методичних рекомендацій, а й МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”, згідно з яким під час розрахунку ефективної ставки відсотка фінансові витрати будуть включати не будь-які витрати, але лише ті, що прямо пов’язані з фінансовим інструментом.

Облік витрат фінансової діяльності ведеться на рахунку 95 „Фінансові витрати”, який є активним, призначений для обліку витрат, пов’язаних з нарахуванням та сплатою відсотків за користування кредитами банків, випуском, утриманням і обігом цінних паперів (у т.ч. відсотки за випущеними облігаціями, сума дисконту тощо), нарахуванням відсотків за договорами кредитування, фінансового лізингу та інших витрат підприємства, пов’язаних із залученням позикового капіталу.

Рахунок 95 „Фінансові витрати” має такі субрахунки: 951”Відсотки за кредит”, 952 ”Інші фінансові витрати”. На субрахунку 951 ведеться облік витрат, пов’язаних з нарахуванням і сплатою відсотків, процентів тощо за користування кредитами банків. На субрахунку 952 ведеться облік витрат, пов’язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат, пов’язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу тощо.

Виходячи з аналізу структури фінансових витрат до 2000р. згідно з Типовим положенням з планування, обліку і калькулювання собівартості

будівельно-монтажних робіт, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 09.02.1996р. № 187 можна стверджувати, що їх основу склали витрати, що включались в калькуляційну статтю „Накладні витрати”. Крім того, такі витрати як нараховані відсотки за простроченими банківськими кредитами та позиками юридичних та фізичних осіб, які зараз відносяться до фінансових, зменшували або збільшували прибуток будівельних підприємств.

Структура фінансових витрат, передбачених Інструкцією 291, в цілому відповідає вимогам міжнародних стандартів, зокрема в п. 17 МСБО 7 „Звіт про рух грошових коштів” зазначається, що прикладом руху грошових коштів, які виникають під час фінансової діяльності є:

- 1) виплата грошових коштів власникам для придбання або викупу раніше випущених акцій підприємства;
- 2) виплати грошових коштів для погашення позик;
- 3) виплати грошових коштів орендарем для зменшення існуючої зоборгованості, пов’язаної з фінансовою орендою [104, с.148].

Крім того, в МСБО 7 „Звіт про рух грошових коштів” визначено, що сплачені відсотки і дивіденди характеризують рух коштів від операційної діяльності, оскільки вони підпадають під визначення чистого прибутку або збитку [104, с.148].

Ми згодні з думкою Д.Є.Свідерського про виділення збитків від курсових різниць, які відсутні в переліку витрат фінансової діяльності національними стандартами, у субрахунки до рахунка 95 „Фінансові витрати”[145, с.12]. Пропонуємо виокремити витрати (втрати) від курсових різниць на окремому субрахунку рахунку 953 „Втрати фінансової діяльності від курсових різниць”.

Фінансові витрати будівельних підприємств у вигляді відсотків за банківськими кредитами є витратами періоду, які до недавнього часу не підлягали капіталізації, а щомісячно списувались на зменшення відповідного фінансового результату. У 2006 році був прийнятий П(С)БО 31, в якому враховані вимоги міжнародних стандартів. Згідно з міжнародними стандартами, а саме 23 „Витрати на позики” передбачається альтернативний

метод обліку фінансових витрат, тобто віднесення до первісної вартості активів відсотків, якщо кредити отримані для їх придбання. На нашу думку, альтернативний метод є більш обґрунтованим, оскільки дає можливість точніше визначити первісну вартість необоротних активів.

Ми згодні з думкою Н.Гури про те, що визнання фінансових витрат залежить від того, чи пов'язані вони зі створенням кваліфікаційного активу, чи ні [43, с.55], яке дає можливість розмежувати капіталізовані та не капіталізовані витрати і визначити правильність віднесеної вартості. Крім того, якщо будівельне підприємство згідно з обліковою політикою прийняло рішення про капіталізацію витрат, пов'язаних із створенням кваліфікаційного активу, такий підхід поширюється на всі кваліфікаційні активи, які створюються на підприємстві.

Фінансові витрати, що не капіталізуються, а визнаються витратами звітного періоду, обліковують на рахунку 95 „Фінансові витрати”, відображаються в рядку 140 Звіту про фінансові результати і в кінці звітного періоду списуються на рахунок фінансових результатів.

Капіталізація фінансових витрат забезпечує можливість їх включення до первісної вартості кваліфікаційних активів.

Відповідно до П(С)БО 31 „Фінансові витрати”, кваліфікаційний актив – це актив, який потребує суттєвого часу для його створення. Згідно з листом Міністерства фінансів України від 01.06.2006р. № 31-34000-10-5/11601 рекомендується вважати суттєвим час, що становить більш як 3 місяці.

До кваліфікаційних активів належать в основному необоротні, а також окремі оборотні активи.

Капіталізація фінансових витрат, здійснюється лише щодо суми тих фінансових витрат, яких можна було б уникнути, якби не здійснювались витрати на створення кваліфікаційного активу. Як наслідок, фінансові витрати, що капіталізуються, повинні бути зменшені на суму будь-яких отриманих проміжних виплат і цільового фінансування, безпосередньо пов'язаних із створенням кваліфікаційного активу.

Відсотки за користування кредитом упродовж будівництва, яке триває наприклад, протягом 9 місяців відображають за дебетом рахунку 95 „Фінансові витрати” і кредитом субрахунку 684 „Розрахунки за нарахованими відсотками” та одночасно за дебетом субрахунку 151 „Капітальне будівництво” або 23 „Основне виробництво”, оскільки саме на ньому формується собівартість будівництва в будівельних підприємствах і кредитом рахунку 95. Після введення в експлуатацію збудованого об’єкта відсотки за користування цим кредитом до його погашення, на думку В.Пархоменка, мають відобразитись лише за дебетом рахунку 95 „Фінансові витрати” і кредитом субрахунку 684 „Розрахунки за нарахованими відсотками” [128, с.4].

Н.Гура нарахування відсотків за користування позиками банку відносить до фінансових витрат, які не капіталізуються, і відображає це бухгалтерським проведенням за дебетом рахунку 95 „Фінансові витрати” і кредитом субрахунку 684 „Розрахунки за нарахованими відсотками” [43, с. 56].

На нашу думку, така побудова облікової кореспонденції нарахування відсотків за користування позиками банку вимагає доповнення субрахунку 684 „Розрахунки за нарахованими відсотками” аналітичними рахунками 6841 „Розрахунки за нарахованими відсотками капіталізованих витрат” і відповідно 6842 „Розрахунки за нарахованими відсотками не капіталізованих витрат”, так як терміни списання їх у звітному періоді з рахунку 95 різні.

Припиняється капіталізація фінансових витрат після завершення створення такого активу і всі фінансові витрати з рахунку 95 списуються на рахунок 79 „Фінансові результати”.

На думку З.В.Задорожного, у внутрішньогосподарському обліку будівельних підприємств фінансові витрати слід відображати на субрахунках другого порядку, а саме, відсотки з отриманих окремих кредитів, фінансова оренда, курсові різниці, що пов’язані з валютними кредитами [61, с. 205].

На нашу думку, в завдання управлінського обліку повинен входити також розрахунок можливих витрат від користування кредитами того чи іншого банку в національній чи іноземній валюті, обґрунтування вигідності здійснення

окремих фінансових операцій.

Провівши дослідження обліку доходів і витрат фінансової діяльності на окремих підприємствах будівельної галузі, нами було виявлено, що ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” останній раз здійснювало операції, щодо отримання кредиту у 2009 році. Причиною такої діяльності стала кризова ситуація в економіці держави та небажання власників підприємств втручатись у нестабільність фінансових взаємовідносин банк-клієнт. Є деякі неузгодженості на підприємствах з відображення відсотків за отриманими кредитами у Звіті про рух грошових коштів. Наприклад, у ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” кредит було зразу ж погашено за рахунок продажу необоротних активів.

ТОВ „Тернопільбуд” наприкінці четвертого кварталу 2010р. отримало кредит у сумі 2500000 грн. під 27% річних на 12 місяців у ТФ ВАТ КБ „Хрещатик” для забезпечення ритмічного виконання будівельних робіт та своєчасного введення 72-квартирного житлового будинку з приміщеннями громадського призначення. Покриття боргу за кредитами підприємство планує з надходжень від фізичних осіб, з якими уклали договір на дольову участь у будівництві в сумі 6112,6 тис. грн., що відображається такими проведеннями (рис.2.2) :

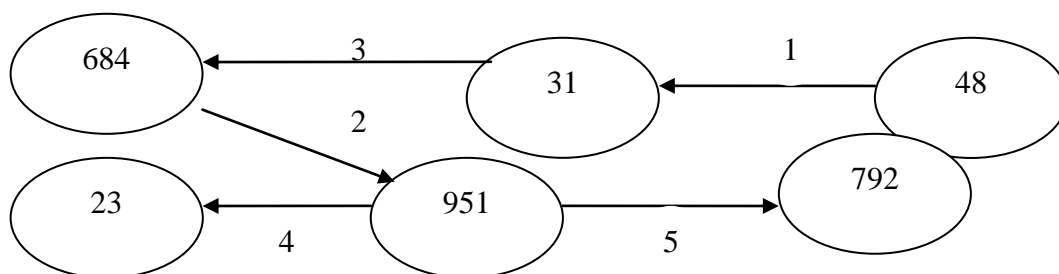

Рис. 2.2. Облікова модель використання коштів дольовиків при сплаті відсотків за кредит

1) Отримання коштів від дольової участі як цільове фінансування:

Д-т 31 К-т 48

2) Нарахування заборгованості по відсотках за кредит:

Д-т 951 К-т 684

3) Сплата банку відсотків по кредитах:

Д-т 684 К-т 311

4) Віднесення фінансових витрат на собівартість БМР:

Д-т 23 К-т 951

5) Списання фінансових витрат на зменшення фінансових результатів від фінансових операцій:

Д-т 792 К-т 951

При отриманні короткострокових позик нарахування і сплату відсотків на деяких підприємствах відображають зразу з рахунку 311 (Д-т 951 К-т 311) без визнання заборгованості за ними. На нашу думку, цього робити не слід, оскільки втрачається аналітичність інформації, щодо відсотків.

Аналітичний облік кредитів слід вести за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та термінами їх погашення. Це дозволить визначити їх ефективність, періодичність сплати та залишок по заборгованості до кінця терміну. Дану пропозицію слід врахувати обліковцям при заповненні внутрішньої аналітичної Відомості 5.6 обліку витрат фінансової діяльності (додаток Д).

Враховуючи вимоги п. 1.3 Методичних рекомендацій бухгалтерського обліку фінансових витрат до фінансових витрат відносять відсотки по випущених підприємством облігаціях та виданих векселях.

Векселі можуть зберігатися на підприємстві чи передаватися на зберігання банку. Векселі, що знаходяться на підприємстві, зберігаються в його касі разом з готівкою. При погашенні заборгованості, забезпеченої векселями, в записі робиться відповідна відмітка із зазначенням дати виписки банку чи іншого належного документа. Якщо одержані підприємством векселі здаються на зберігання в банк, то в реєстрах аналітичного обліку робиться відмітка про відповідний документ, одержаний від банку. Оплата банку – винагорода за послуги зі зберігання векселів відноситься на витрати операційної діяльності.

Згідно з чинним податковим законодавством України облік фінансових результатів операцій з цінними паперами ведуть окремо за кожним їх видом.

Якщо відсотковий вексель, виданий в одному обліковому періоді, підлягає оплаті в іншому, то за принципом відповідності доходів і витрат необхідно визначити суму витрат, яка підлягає нарахуванню у відповідних періодах.

У Звіті про фінансові результати сума нарахованих відсотків відображається у складі статті „Фінансові витрати”.

Поділ векселів на відсоткові та безвідсоткові є умовним. За природою всі векселі відсоткові, тому що обслуговують комерційний кредит, який завжди платний.

В Україні найбільше поширення отримали так звані „безвідсоткові” векселі, які на відміну від відсоткових, що вказують суму платежу і ставку нарахування відсотків, включають суму відсотків у свою номінальну вартість. Наслідком цього є вища ціна товару, що реалізується за вексель, ніж за грошові кошти. Використовуючи такий вексель, кредитор отримує кошти, які дорівнюють теперішній вартості номінальної суми векселя. Ставка дисконтування дорівнює фактичній ставці відсотка. Іноді безвідсотковий вексель називають дисконтним [38, с. 264].

Згідно з П(С)БО 15 „Дохід” у випадку відстрочення платежу, внаслідок якого виникає різниця між справедливою вартістю і номінальною сумою грошових коштів, що належить отримати за продукцію, така різниця визнається доходом у вигляді відсотків. Продавець товару при отриманні безвідсоткового векселя повинен окремо обліковувати виручку від реалізації продукції і відсотки. Так само векселедавець повинен окремо обліковувати відповідні витрати.

Результати досліджень на базових підприємствах показали, що лише на ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” використовувались до 2009р. вексельні операції про взаємозарахування боргу, які схематично вибудовано у такій послідовності (рис. 2.3).

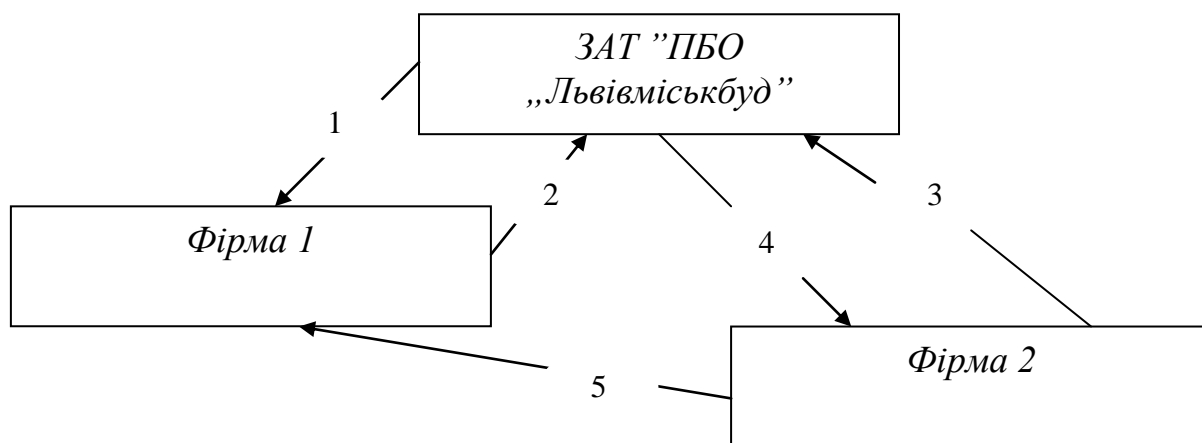

Рис. 2.3. Схема проведення операцій з безвідсотковим векселем у ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд”

Послідовність проведених операцій:

1 – будівельне об’єднання ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” виконало для фірми 1 будівельно-монтажні роботи на суму 4 млн.грн (Д 36 К 70);

2 – за здані будівельно-монтажні роботи фірма 1 розраховалась з ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” безвідсотковим векселем (Д 34 К 36);

3 – фірма 2 надала послуги ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” (Д 23 К 63);

4 – фірма 2 за надані послуги ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд” отримала за них вексель фірми 1 (Д 63 К 34);

5 – фірма 2 повернула вексель фірмі 1 і погасила весель (Д 31 К 34).

Оперативний контроль платежів за виданими й отриманими вексями ведеться за допомогою картотеки, упорядкованої за видами і строками погашення заборгованості. З метою покращення і пришвидшення розрахунків між підприємствами будівельної галузі вважаємо за необхідне більш широко використовувати вексельну форму розрахунків. Особливо, на нашу думку, слід практикувати розрахунки за допомогою відсоткових векселів. Використання таких векселів стимулює пришвидшення розрахунків між учасниками ринку і покращує платіжну дисципліну.

Крім того, до складу фінансових витрат на вітчизняних будівельних підприємствах доцільно було б включати витрати, пов’язані із послугами зв’язку з нарахування та виплати дивідендів.

Аналітичний і синтетичний облік фінансових витрат пропонуємо здійснювати в окремому реєстрі в розрізі центрів витрат, що дасть змогу одержати необхідну інформацію для прийняття своєчасних управлінських рішень. Первинними документами при відображенні накопичення фінансових витрат є видаткові касові ордери, виписки банку, довідки бухгалтерії тощо.

Облік фінансових результатів від фінансової діяльності ведеться на окремому субрахунку рахунку 79 „Фінансові результати”. За дебетом субрахунку 792 „Результат від фінансових операцій” відображаються витрати, а за кредитом – фінансові доходи підприємства. Зіставлення оборотів за дебетом і кредитом за звітний період показує кінцевий фінансовий результат звітного періоду від фінансової діяльності.

На базових підприємствах бухгалтерський облік фінансових результатів організовується таким чином (рис.2.4).

З метою більш точного визначення фінансових результатів від фінансової, а також від інших видів діяльності пропонуємо податок на прибуток визначати за кожним видом діяльності. Аргументом цієї пропозиції є те, що на практиці може бути випадок, коли від основної, іншої операційної, інвестиційної діяльності підприємство могло і не мати прибутків, а лише від фінансової.

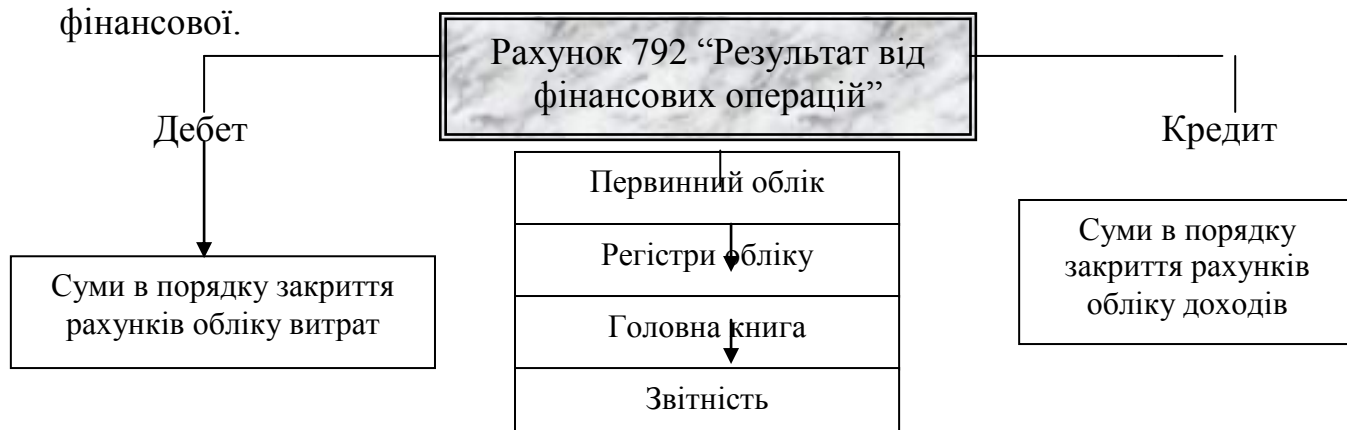

Рис. 2.4. Схема організації бухгалтерського обліку фінансових результатів

У цьому випадку чистий прибуток від фінансової діяльності буде завищений, а від операційної діяльності занижений, оскільки нині податок на прибуток зменшує фінансовий результат саме від цієї діяльності. Тому більш

обґрунтованим було б визначити податок на прибуток окремо від кожного виду діяльності.

2.2. Облікове забезпечення інвестиційної діяльності будівельних підприємств

На сучасному перехідному періоді при різноманітні складних кризових економічних процесів і взаємовідносин між підприємствами, фінансовими інститутами, державами на внутрішньому і зовнішньому ринках гострою проблемою є ефективне вкладення (інвестування) капіталу з метою його збільшення.

Розвиток ринкової економіки, її інтеграція в світовий економічний простір стимулюють фінансово-інвестиційні процеси. Поліпшення інвестиційної привабливості, розширення обсягів і форм участі іноземного і національного капіталу в діяльності суб'єктів бізнесу, вихід на міжнародні фінансові ринки вимагає формування і вдосконалення адекватного методичного забезпечення з боку бухгалтерського обліку.

Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями процесу розширеного відтворення і полягає у використанні частини додаткового суспільного продукту для збільшення кількості і якості всіх елементів системи продуктивних сил суспільства. Відповідно до Закону України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991р., під інвестиціями розуміються усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток, або досягається соціальний ефект [69].

Джерело інвестицій – фонд накопичення або зберігаюча частина національного доходу, що спрямовується на збільшення і розвиток засобів виробництва, і фонд відшкодування, що використовується для відновлення зношених засобів виробництва у вигляді амортизаційних відрахувань.

Інвестиції в широкому розумінні можна визначити як витрати ресурсів, що здійснюються з метою одержання в майбутньому користі або прибутку. У такому розрізі рішення про вкладання інвестицій відрізняються від рішень, спрямованих на споживання, для яких характерним є те, що витрати ресурсів спрямовані на одержання тільки негайної корисності.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку „Звіт про рух грошових коштів” (П(С)БО 4) інвестиційна діяльність – це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів [119, с.26]. У свою чергу, даний стандарт визначає еквіваленти грошових коштів як короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості. Як бачимо, в самих визначеннях виникає суперечність. Перше визначення не включає короткострокові вкладення до інвестиційної діяльності. Водночас у другому визначенні дані вкладення зараховані до фінансових інвестицій. Як відзначалося вище, строки, на які вкладає кошти інвестор, не повинні бути критерієм при розмежуванні сфери інвестиційної та операційної діяльності.

Для визначення суті і сфери інвестиційної діяльності підприємства необхідно визначити її межі серед інших видів діяльності з врахуванням відповідних фаз реалізації конкретних інвестиційних проектів і об'єктів інвестицій.

Для започаткування бізнесу повинні бути сформовані певні фінансові джерела (стартовий капітал), які вкладають з метою створення матеріально-технічної бази. На основі створеного потенціалу здійснюється операційна діяльність, у результаті якої власник одержує прибуток. Цей прибуток він може вилучити у вигляді дивідендів, відсотків, або повторно спрямувати на розвиток, розширення бізнесу. В останньому випадку здійснюється процес реінвестування, коли одержаний прибуток спрямовується на формування власних фінансових ресурсів, які є джерелом для подальшого здійснення

інвестицій. Цей процес постійно повторюється, може мати циклічний характер, відображає створення нової вартості від бізнесу.

Функції та межі процесу детальніше окреслені Я.Д.Крупкою на рис.2.5, де подана динаміка обігу ресурсів при створенні ринкової вартості для власника.

Перший сегмент ринкової моделі бізнесу (рис.2.5) показує, що інвестиційна фаза пов'язана з двома складниками, які символізують рух (процес) у сфері інвестування: здійснення нових інвестицій і вилучення старих. Перший складник означає вибір ефективних інвестиційних проектів і вкладення у них нагромаджених ресурсів. Другий (вилучення інвестицій) – зворотний процес, який полягає у „виході” з інвестиційного проекту. Це може бути вихід з будь-якого ринку, відмова від діяльності тощо. Вважаємо, що самі ресурси не можуть розглядатися як інвестиції, ними можуть бути лише вкладені ресурси.

Разом з тим наявні фінансові чи матеріальні ресурси відіграють важливу роль у масштабах і структурі реального інвестування, є головною ланкою на шляху зміни вартості з метою нагромадження капіталу, який, на думку Я.Д.Крупки, можна подати такою схемою перетворень (рис.2.5).

За аналогічною схемою розглядає інвестиції Б.І.Гусков [45, с.10]. Він подає інвестування як процес трансформації ресурсів фірми у її капітал.

Отже, у більшості трактувань поняття „інвестиції” простежується взаємозв'язок двох сторін одного процесу: витрачання ресурсів і одержання результату. Результат повинен бути достатнім для відшкодування суб'єктові інвестування завданих витрат і забезпечити приріст капіталу, одержання інших благ чи вигод.

На нашу думку, не завжди діяльність щодо інвестування зводиться лише до операцій, пов'язаних з використанням грошових коштів (виплатою грошей).

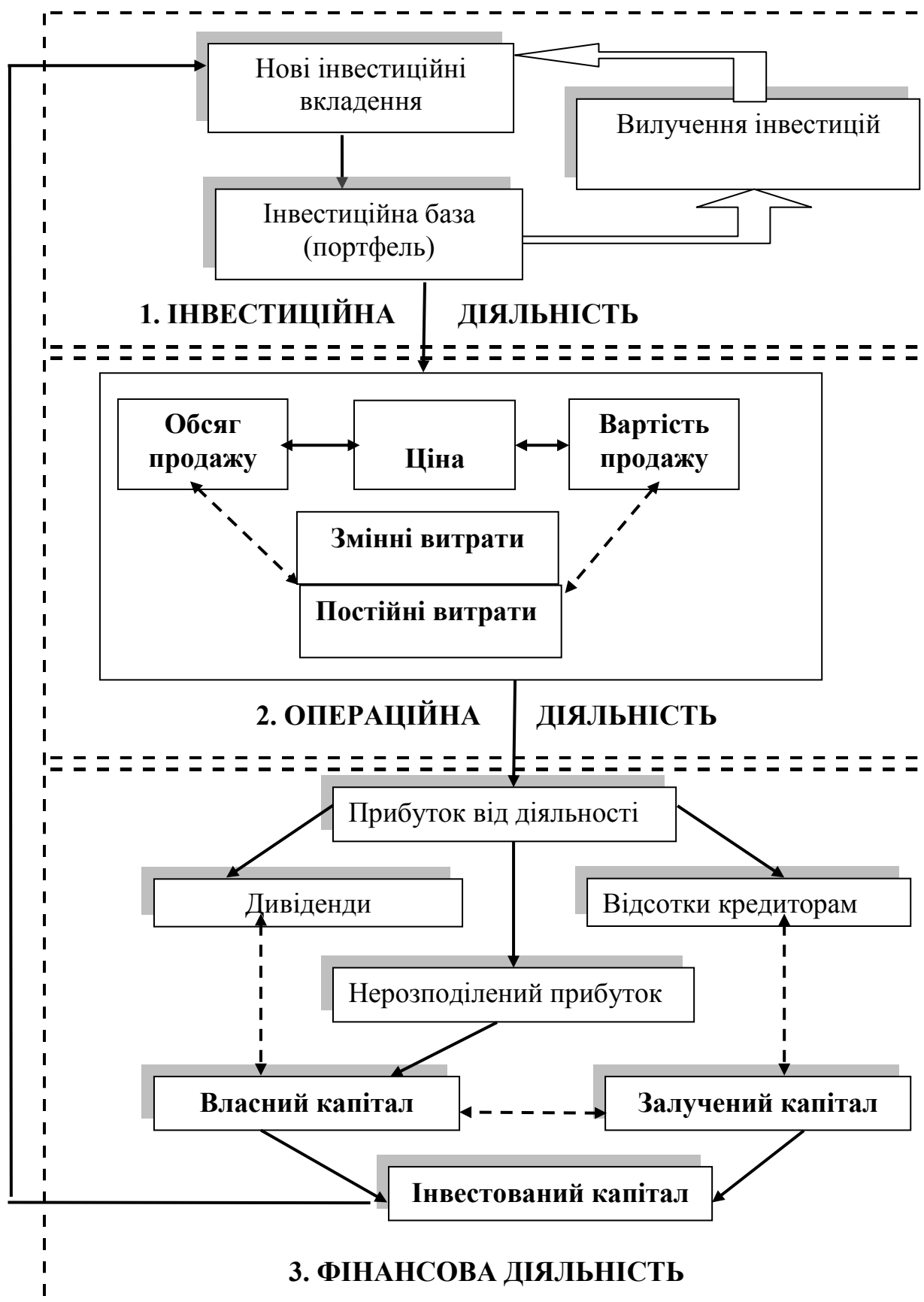

Рис. 2.5. Ринкова модель діяльності підприємств [91, с.22].

По-перше, не всі грошові виплати можна назвати інвестиціями. По-друге, крім операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів, інвестиційна діяльність охоплює багато інших господарських операцій.

На думку С.Ф.Голова інвестиційну діяльність можна розглядати через динаміку кругообороту ресурсів, який включає накопичення і ошадливе витрачання ресурсів на фінансування певних проектів і програм, внаслідок якого отримується дохід інвестором, який його використовує на споживання чи знову інвестує у бізнес [36, с.5].

Я.Д.Крупка вважає, що трактування терміну "інвестиційна діяльність" у П(С)БО 4 "Звіт про рух грошових коштів" є необгрунтованим і не пристосоване до вітчизняних потреб обліку [90, с.23].

Схему інвестиційної діяльності підприємства, що підтверджує зазначену двоєдину функцію такої діяльності, подано на рис. 2.6 та рис. 2.7.

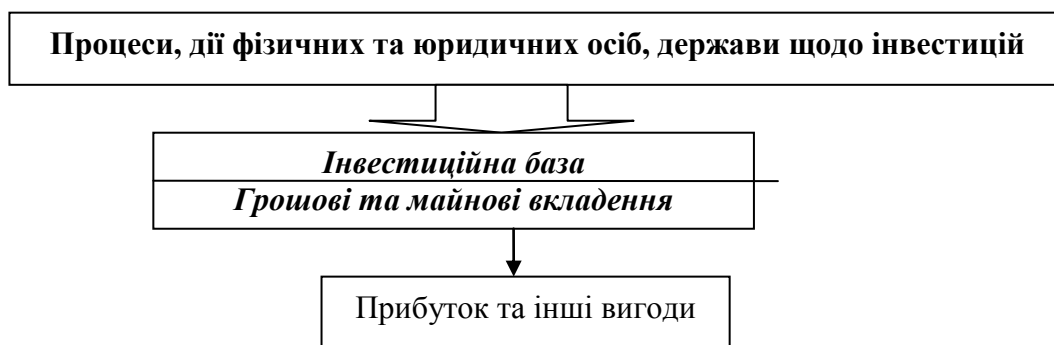

Рис. 2.6. Схематичне зображення визначення інвестиційної діяльності згідно із Законом України „Про інвестиційну діяльність”

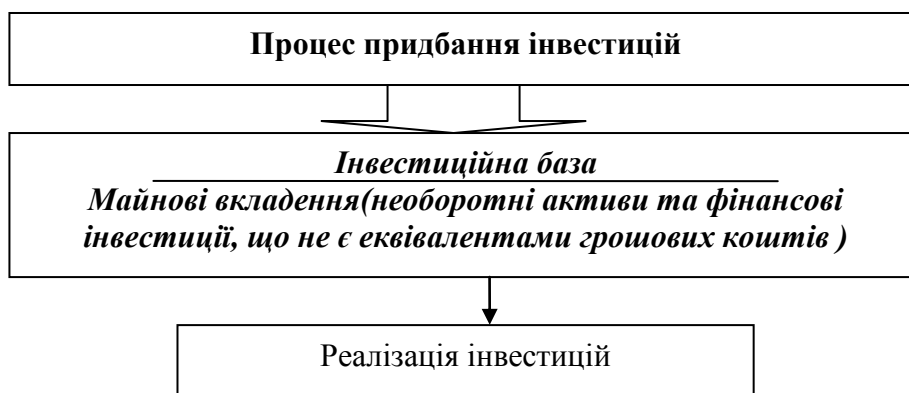

Рис. 2.7 Схематичне зображення визначення інвестиційної діяльності згідно із П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів”

З вищенаведених рисунків видно неузгодженість тлумачень інвестиційної діяльності у Законі і П(С)БО 4 стосовно того, в якій конкретній формі повинні проводитись вкладення: лише у майновій формі (згідно із П(С)БО чи у грошовій і майновій (згідно із Законом). На нашу думку, більш об'єктивним є тлумачення інвестиційної діяльності у Законі, так як він охоплює і грошову сторону інвестування. Такої думки дотримується і Я.Д.Крупка. На відміну від зарубіжної практики до інвестицій, інвестиційних проектів включаються не тільки вкладення в інші суб'єкти (фінансові інвестиції), а й кошти, витрачені на розширення, поновлення власної матеріальної бази підприємств – капітальні інвестиції.

Оскільки більшість вітчизняних стандартів будувались на основі міжнародних та спочатку не враховували зазначених особливостей, у П(С)БО 7 „Основні засоби” і П(С)БО 8 „Нематеріальні активи” через два роки після їх прийняття були внесені зміни і введені такі категорії, як незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні та нематеріальні активи (наказ Міністерства фінансів України № 989 від 25.11.2002р.). Будь-які капітальні інвестиції можна вважати незавершеними, оскільки після їх завершення і введення в дію такі вкладення трансформуються у відповідні види необоротних активів [90, с.24].

У міжнародній практиці до довгострокових інвестицій відносять:

- 1) *інвестиції в цінні папери:*
 - інвестиції в цінні папери, які дають права власності (привілейовані і звичайні акції);
 - інвестиції в боргові зобов'язання інших компаній (облігації, довгострокові векселі);
- 2) інвестиції в матеріальні необоротні активи, які не використовуються в господарській діяльності, а призначені для перепродажу, майбутнього використання чи утримуються з метою збільшення їх вартості;
- 3) інвестиції в дочірні компанії, філіали, спільні підприємства, якщо дані про їх діяльність не входять до консолідованої звітності;
- 4) інвестиції, спрямовані у спеціальні фонди, чи грошові засоби, які є

резервом для майбутнього цільового використання.

Спорудження і придбання основних засобів для власних виробничих і господарських потреб за МСБО, як вже зазначалось раніше, не вважається інвестицією. Такий підхід призводить до недооцінки самоінвестування, тобто розширення матеріальної бази підприємств за рахунок внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Окрім цього, якщо розглядати інвестиційну діяльність як процес, пов'язаний з придбанням-реалізацією необоротних активів (саме так трактують даний вид діяльності МСБО і П(С)БО), то неминуче виникає потреба в обліку та розкритті інформації за двома напрямками:

- 1) здійснення інвестицій у придбання необоротних активів;
- 2) вилучення інвестицій шляхом реалізації (списання) необоротних активів.

На думку З.В.Задорожного „...логічними і обґрунтованими є вимоги П(С)БО 4 щодо обліку реалізації основних засобів, оскільки немає потреби ускладнювати їх облік зайвими бухгалтерськими записами із переведення основних засобів із складу необоротних активів до оборотних...., а в разі непродажу необоротних активів, утримуваних для продажу, їх знову потрібно буде переводити до складу основних засобів” [63, с.13].

Визначення результату від інвестиційної діяльності передбачає порівняння доходів від інвестиційної діяльності: „придбання необоротних активів та фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів” з витратами від інвестиційної діяльності: „реалізацією необоротних активів та фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів”. Доходи і витрати інвестиційної діяльності в сучасному плані рахунків, затвердженому інструкцією, розпорошені в розрізі субрахунків багатьох бухгалтерських рахунків. На думку А.Г.Загороднього, їх потрібно виділити в окремі рахунки з метою отримання реальних даних про стан інвестиційної діяльності на будівельних підприємствах та відображення його в фінансовій звітності [59, с.119]. На його погляд, деякі форми звітності

підприємств потребують перегляду з метою забезпечення основних користувачів цієї інформації – інвесторів необхідною інформацією щодо повернення фінансових вкладень та керівництва щодо фінансових можливостей підприємства. На думку Ф.Ф.Бутинця, інформацію про інвестиції у фінансовій звітності вітчизняних підприємств, що відповідає реформованому плану рахунків, можна подати у табл.2.1.

Таблиця 2.1

Представлення інформації про інвестиційну діяльність в окремих формах фінансової звітності [23, с.504]

Звіт про фінансові результати (форма №2)	130	Дохід від участі в капіталі – дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі (рахунок 72)
	135	Інші доходи – дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, неопераційних курсових різниць тощо (74)
	140	Втрати від участі в капіталі – збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі (96)
	145	Інші витрати – собівартість реалізованих фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, втрати від неопераційних курсових різниць, втрати від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів тощо (97)
	150, 155	Фінансові результати від інвестиційної діяльності (прибуток/збиток) – алгебраїчна сума доходів від участі в капіталі, інших інвестиційних доходів та витрат від участі в капіталі, інших інвестиційних витрат (792.2)
	190,195	Фінансові результати від звичайної діяльності – різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування і сумою податку на прибуток
	220, 225	Чистий прибуток/ збиток – різниця між різними видами доходів і витрат підприємства за звітний період
Примітки до фінансової звітності (форма №5)	350	Фінансові інвестиції за методом участі в капіталі в асоційовані підприємства
	355	Дочірні підприємства
	360	Спільну діяльність
	370	Пайові цінні папери: акції
	375	Боргові цінні папери: облігації
	380	Сертифікати
	385	Векселі
	390	Похідні цінні папери: ф'ючерси
	395	Форварди
	400	Варіанти
	500	Доходи і втрати від участі в капіталі за інвестиціями в: асоційовані підприємства
	510	дочірні підприємства
	520	спільну діяльність

Як видно із таблиці 2.1 автор до витрат і доходів від інвестиційної діяльності відносить витрати і доходи від участі в капіталі, що, на нашу думку, є цілком обґрунтованим.

В нині діючій формі Звіту про фінансові результати визначається фінансовий результат лише операційної і звичайної діяльності, тому, на наш погляд, необхідно переглянути і доопрацювати дану форму фінансової звітності з метою визначення в ній фінансових результатів від основних складових господарської діяльності: від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Інвестиційна діяльність в даному фінансовому документі розглядається як процес придбання і продажу довгострокових та поточних активів, тому фінансовий результат інвестиційної діяльності необхідно визначати за наступною формулою: Фінансовий результат від інвестиційної діяльності (прибуток/збиток) (рядок 150, 155) = Дохід від участі в капіталі (130) + Інші доходи (135) – Втрати від участі в капіталі (140) – Інші витрати (145).

Слід зазначити, що нині змінилась структура інших витрат та інших доходів підприємств, що відображається у Звіті про фінансові результати. Детальніше про це буде зазначено пізніше.

Примітки до фінансової звітності (Форма №5) містять показники, які визначаються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку відносно даної форми звітності, але вид відображення потрібної інформації вибирається підприємствами самостійно. На наш погляд, доцільно деталізувати інформацію, відображену в розділі „Фінансові інвестиції” за видами цінних паперів. В управлінському обліку крім цього до річної фінансової звітності потрібно вказувати перелік провідних асоційованих, дочірніх, спільних підприємств із зазначенням частки в капіталі та методів оцінки, що використовуються для обліку таких фінансових інвестицій та інші вимоги, передбачені П(С)БО 12,19.

В умовах інтернаціоналізації господарського життя, підвищення ролі міжнародних компаній (багатонаціональних та транснаціональних) виникла гостра необхідність стандартизації обліку корпоративного інвестування. М(С)БО 27, 28 і 31 містять загальні рекомендації щодо відображення у

бухгалтерському обліку інвестицій відповідно у дочірні підприємства, асоційовані компанії та спільні підприємства. М(С)БО 27 “Консолідовані фінансові звіти та облік інвестицій у дочірні підприємства” визначає вимоги підготовки і надання консолідованої фінансової звітності групи підприємств, які знаходяться під контролем материнської компанії.

У контексті нашого дослідження слід зазначити, що: по-перше, процес розробки і впровадження міжнародних стандартів з обліку та звітності є динамічним, окремі з них уточнюються або замінюються новими з урахуванням досвіду застосування та сучасних вимог; по-друге, міжнародні стандарти не є обов’язковими і виступають як рекомендації для запровадження; по-третє, міжнародні стандарти не регулюють техніки та методики бухгалтерського обліку, яка була і буде різною в різних країнах світу. Незважаючи на те, що стандарти обліку інвестиційних операцій є в цілому міжнародно-уніфікованими, системи бухгалтерського обліку інвестування мають певну національну специфіку, що особливо стосується країн з перехідними економіками. Це обумовлено не тільки наявними відмінностями політико-економічного середовища господарської діяльності, традиціями бухгалтерського обліку (децентралізовані та централізовані моделі), але й тим, що інвестиційна діяльність проходить в умовах невизначеності. Інвестиційні операції займають тривалий період часу і, як правило, виходять за межі річного фінансового звіту. На звітну дату існують незакінчені інвестиційні операції, результат яких не визначено, що потребує оцінки майбутніх подій з розподілом витрат і доходів між відповідними звітними періодами. В умовах перехідних економік невизначеність результативності інвестиційних операцій посилюється інфляційними та іншими факторами. На сьогодні національні стандарти, що розроблено стосовно обліку інвестиційних операцій, задовольняють потреби користувачів. Вони, зберігаючи концептуальні положення відповідних М(С)БО, конкретизують їх з урахуванням рівня економічного розвитку України та національних традицій. Однак, у процесі зростання масштабів іноземної інвестиційної діяльності і, особливо, інвестиційної діяльності українських

суб'єктів господарювання у зарубіжних країнах виникне потреба розробки і впровадження національних стандартів щодо обліку інвестицій в дочірні та асоційовані компанії, фінансової звітності про частки у спільних підприємствах. Вже зараз створення промислово-фінансових груп (ПФГ), особливо транснаціональних, актуалізує ці питання.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи та фінансові результати діяльності, а також порядок їх розкриття у фінансовій звітності визначають П(С)БО 15 “Дохід” та П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати”, норми яких поширюються на підприємства та інших юридичних осіб незалежно від форм власності.

Введення в дію нового Плану рахунків, національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку 3 „Звіт про фінансові результати”, 15 „Доходи” внесло суттєві зміни в економічний зміст поняття „інші доходи”.

Відповідно до вищеназваних нормативних та інструктивних документів такі доходи є складовими інвестиційної діяльності підприємств, що відображено у Звіті про рух грошових коштів, який регламентовано П(С)БО 4 тієї ж назви.

Майно інвестиційної сфери можна прослідкувати в I розділі активу балансу за такими показниками: незавершене будівництво, основні засоби, а також здійснені фінансові інвестиції в інші суб'єкти господарювання, інформація про які формується на рахунках класу I “Необоротні активи”. Пасив балансу дає інформацію про власні та залучені інвестиційні ресурси, і йому відповідають рахунки класів 4 і 5 .

Інформація про рух коштів інвестиційної діяльності висвітлюється у звітній формі № 3, де подаються дані про надходження і вибуття коштів у результаті інвестиційних операцій з виходом на кінцевий показник – чистий рух коштів від інвестиційної діяльності [90, с.25]. Вона є надзвичайно важливою, оскільки засвідчує величину проінвестованих капітальних і фінансових інвестицій у звітному періоді, грошові надходження в результаті інвестиційних вкладень. На відміну від операційної діяльності оптимальним вважається значення чистого

руху коштів, коли грошові видатки перевищують грошові надходження від продажу майна інвестиційної сфери, адже частина коштів від операційної діяльності у формі прибутку, а також у результаті амортизації матеріальних активів, має спрямовуватись на розширення матеріальної бази, придбання нового устаткування.

Результати інвестиційної діяльності подані у Звіті про фінансові результати (ф. № 2), інформація про них формується на відповідних рахунках класів 7-9 . Однак, у рекомендованій П(С)БО 3 формі даного Звіту результати від інвестиційної діяльності об'єднані в одну групу з показниками результатів фінансової діяльності, що затрудняє їх чітке розмежування.

На наше переконання, Звіт про фінансові результати слід було побудувати за тим же принципом, що й Звіт про рух грошових коштів з чітким розмежуванням операцій і результатів за кожним з трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної і фінансової.

На жаль, на сьогодні немає чіткого поділу на рахунках обліку та й в звітності фінансової та інвестиційної діяльності. Для обліку інвестиційної діяльності призначені рахунки інших доходів, на яких ведеться облік доходів від реалізації фінансових інвестицій, та інших витрат, на яких обліковуються не операційні курсові різниці, безоплатні передані активи тощо. Крім того, в звітності інвестиційна діяльність не виділена окремими рядками в формі № 2 „Звіт про фінансові результати”, а включається в склад інших доходів та інших витрат.

До доходів від інвестиційної діяльності відносять доходи від:

- реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів (основних засобів, нематеріальних активів тощо), майнових комплексів;
- збільшення корисності активів;
- неопераційних курсових різниць;
- безоплатно отриманих необоротних активів;
- дооцінки необоротних активів;
- інші доходи від звичайної діяльності, в тому числі від списання

кредиторської заборгованості, що виникла не під час операційного циклу, після закінчення строку позовної давності, від вартості негативного гудвілу, яка визнається доходом та інше.

Облік доходів, які виникають в процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною та фінансовою діяльністю підприємства, ведеться на рахунку 74 „Інші доходи”.

За кредитом рахунку 74 „Інші доходи” відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом – належна сума непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного податку і списання в порядку закриття на рахунок 79 „Фінансові результати”.

До недавна до доходів від інвестиційної діяльності відповідно до вимог П(С)БО 3 і Плану рахунків відносились доходи від реалізації необоротних активів та майнових комплексів. Тому тоді були доречними і такі пропозиції З.В.Задорожного як те, що назви субрахунків 742 „Дохід від реалізації необоротних активів” і 743 „Дохід від реалізації майнових комплексів” доцільно замінити відповідно на „Дохід від реалізації матеріальних необоротних активів” та „Дохід від реалізації нематеріальних активів”. Оскільки майнові комплекси, за своєю економічною суттю є необоротними активами, то це дало б змогу відокремити облік реалізації матеріальних і нематеріальних необоротних активів і застосувати відповідний підхід до обліку їх вибуття. Враховуючи зазначене вище, ним пропонувалось собівартість вибуття необоротних активів відображати відповідно на окремих субрахунках [61, с.245].

На наш погляд, до числа таких доходів, бажано віднести одержані штрафи, пені, неустойки за невиконання договорів поставки необоротних активів, отримання майнових комплексів, фінансових інвестицій.

За останні роки було прийнято низку нормативних документів, які прямо чи непрямо вплинули на визнання, оцінку, відображення в обліку і звітності об'єктів інвестиційної діяльності підприємства. Так, після затвердження наказу Міністерства фінансів України № 1000 від 03.10.2007р. нової редакції П(С)БО27, що має назву „Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність”, новинкою є те, що більшість необоротних активів (основних засобів, нематеріальних активів,

незавершеного будівництва) перед їх продажем необхідно виводити зі складу необоротних активів, крім довгострокових фінансових інвестицій та біологічних активів. Ці зміни вплинули на склад субрахунків до рахунків 74 і 97. Такі нововведення викликають ряд суперечностей стосовно того, до якого виду діяльності відносити операції з продажу необоротних активів, якщо не до інвестиційної; чому дані зміни не вплинули на облік операцій з фінансовими інвестиціями? [90, с.23] .

Суттєві зміни в обліку витрат та доходів інвестиційної діяльності вплинули на зміну субрахунків до рахунків 74 і 97 наступним чином (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Відповідність рахунків обліку доходів і витрат інвестиційної діяльності

Код рахунку	Назва рахунку	Код субрахунку	Назва субрахунку	Відповідність доходів і витрат	Назва субрахунку	Код субрахунку	Назва рахунку	Код рахунку
74	Інші доходи	741	Дохід від реалізації фінансових інвестицій	+	Собівартість реалізованих фінансових інвестицій	971	Інші витрати	97
		742	Дохід від відновлення корисності активів	+	Втрати від зменшення корисності активів	972		
		743	виключено	-	Виключено	973		
		744	Дохід від неопераційної курсової різниці	+	Втрати від неопераційних курсових різниць	974		
		745	Дохід від безоплатно одержаних активів	-		-		
				-	Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій	975		
				-	Списання необоротних активів	976		
		746	Інші доходи від звичайної діяльності	+	Інші витрати звичайної діяльності	977		

Дані табл. 2.2 свідчать, що згідно із вимогами Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, а саме принципу

нарахування та відповідності доходів і витрат відповідає зміст таких субрахунків:

971-741; 972-742; 974 – 744 і 977-746.

Ми згодні з думкою З.В.Задорожного, що відповідним субрахунком до субрахунку 975 „Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій”, який би відображав дооцінку необоротних активів і фінансових інвестицій має бути у складі рахунку 74 на субрахунку 747 „Дохід від дооцінки необоротних активів і фінансових інвестицій” [63, с.15]. Дані зміни пропонуємо внести у Журнал 6 (додаток В) та відповідно у форми фінансової звітності.

На нашу думку, слід доповнити субрахунком 748 „Дохід від списання необоротних активів” рахунок 74. Дохід від списання необоротних активів, який нині не виділяється окремим субрахунком названого рахунка, мав би відповідати витратам, які узагальнюються на субрахунку 976 „Списання необоротних активів”.

Детальнішу аналітичну інформацію про структуру інших доходів і витрат, вважаємо, доцільно отримувати не на рівні фінансового обліку, а в розрізі центрів відповідальності на рівні управлінського обліку (в допоміжних відомостях або машинограмах, що їх замінюють). Таким документом аналітичного обліку інвестиційних доходів може стати Відомість 4.4 (додаток Е).

В журналі 6 та Інструкції № 291 не передбачена кореспонденція кредиту рахунка 74 із дебетом рахунка 36 „Розрахунки з постачальниками і покупцями”, що, на наш погляд, є необґрунтованим. При реалізації фінансових інвестицій у підприємства виникають відносини з їх покупцями, розрахунки з якими доцільно вести на рахунку 36, а не 37 „Розрахунки з іншими дебіторами”, як це передбачають названі нормативні документи. Крім цього багато підприємств можуть і не використовувати рахунка 37 для вищезгаданих цілей.

Зміни, які відбулись з 2008 року у Плані рахунків та П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” внесли суттєві зміни в економічний зміст поняття „інші витрати”. Такі витрати згідно з чинними нормативними документами є, в основному, складовими інвестиційної діяльності, однак щодо реалізації

необоротних активів, то ці операції вилучені із субрахунків рахунку 74, що суперечить будові Звіту про рух грошових коштів.

Доходи і витрати інвестиційної діяльності в сучасному плані рахунків, затвердженому Інструкцією № 291 є розпорошеними в розрізі субрахунків багатьох бухгалтерських рахунків, тому важливим завданням організації обліку інвестиційних витрат і доходів є їх групування по окремих субрахунках з метою отримання реальних даних про стан інвестиційної діяльності на підприємствах та відображення його в фінансовій звітності [73].

Так, якщо до 2008р. процес реалізації необоротних активів відносився до сфери інвестиційної діяльності, то відповідно до національних положень, а саме П(С)БО № 27 „Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність” тепер реалізація необоротних активів, як вже зазначалось раніше, входить до складу операційної діяльності. Крім того, П(С)БО № 32 „Інвестиційна нерухомість” поділяє всю нерухомість на інвестиційну та операційну. Інвестиційна нерухомість – це власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розміщені на землі, що утримуються з метою одержання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не як операційна – для виробництва та поставки товарів, надання послуг, адміністративних цілей чи продажу в процесі звичайної діяльності.

Згідно з п. 12 ст. 152 Податкового кодексу платник податку веде окремий податковий облік доходів, отриманих від операцій з цінними паперами (у тому числі іпотечними сертифікатами участі, іпотечними сертифікатами з фіксованою дохідністю та сертифікатами фондів операцій з нерухомістю) і деривативами у розрізі окремих видів цінних паперів, а також фондових і товарних деривативів.

Доходи від реалізації цінних паперів утворюються при реалізації акцій, облігацій внутрішніх та зовнішніх державних позик, облігацій місцевих позик, облігацій підприємств, казначейських зобов'язань України, інвестиційних сертифікатів, ощадних сертифікатів, векселів, приватизаційних паперів,

заставних, іпотечних цінних паперів, сертифікатів фонду операцій з нерухомістю.

Враховуючи вимогу податкового законодавства щодо ведення окремого обліку фінансових результатів за видами цінних паперів, бажано, на нашу думку, для цілей оподаткування дотримуватися переліку видів цінних паперів та відповідного облікового порядку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Дохід від операцій з цінними паперами, фондовими та товарними деривативами

Вид доходу	Стаття Кодексу № 152 п.12	Аналітичні відомості фінансового обліку	Найменування реєстрів бухобліку, код рядка фінансової звітності	Вид податкових різниць
1	2	3	4	5
Прибуток від операцій з цінними паперами, фондовими та товарними деривативами	П. 7.6 ст. 7 Відомість аналітичного обліку доходів за рахунком 741 „Доходи від реалізації фінансових інвестицій”, витрати на рахунку 14 „Довгострокові фінансові інвестиції” або на рахунку 35 „Інші поточні фінансові інвестиції”	Відомість аналітичного обліку доходів за рахунком 741 „Доходи від реалізації фінансових інвестицій”, витрати на рахунку 14 „Довгострокові фінансові інвестиції” або на рахунку 35 „Інші поточні фінансові інвестиції”	Реєстр обліку доходів і результатів діяльності, 130 (форма № 2), 050 (форма № 2-м)	Постійна податкова різниця – у разі коли різниця між отриманими (нарахованими) доходами від продажу цінних паперів та витратами (з урахуванням від’ємного фінансового результату попереднього періоду) є позитивною. <i>Тимчасова податкова різниця – у разі від’ємного фінансового результату (Розроблювальна таблиця 3 Методичних рекомендацій № 45)</i>

Щодо втрат і доходів на відновлення корисності активів тепер у плані рахунків є спеціальні субрахунки: 972 „Втрати від зменшення корисності активів”, 742 „Дохід від відновлення корисності активів”. Раніше до набуття чинності П(С)БО 28 „Зменшення корисності активів” це були витрати та доходи від реалізації необоротних активів.

Відновлення корисності означає, що з плином часу ознаки зменшення корисності активів можуть припинити існувати. В такому разі на дату річного балансу підприємство повинно визначити суму очікуваного відшкодування цих активів.

Величина, на яку сума очікуваного відшкодування активу (у межах балансової (залишкової) вартості цього активу, визначеної на дату відновлення корисності без урахування попередньої суми втрат від зменшення його корисності), повинна перевищувати його.

Після відновлення корисності активу, що амортизується, нарахування амортизації здійснюється виходячи з нової балансової (залишкової) вартості активу і переглянутого (у разі зміни) строку його корисного використання (експлуатації) (п. 18 П(С)БО 28).

У бухгалтерському обліку вигоди від відновлення корисності активу визнаються іншим доходом, а щодо активів, відображених в обліку за переоціненою вартістю, – у порядку, передбаченому відповідним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку з одночасним збільшенням його балансової (залишкової) вартості.

Якщо активи не переоцінювалися, вигоди від відновлення корисності відображаються за дебетом рахунку 13 та кредитом субрахунку 742 „Дохід від відновлення корисності активів”.

Якщо активи переоцінювалися, то (на дату проведення чергового відновлення корисності):

– у разі перевищення суми попередніх уцінок активу і втрат від зменшення його корисності над сумою попередніх дооцінок залишкової вартості цього активу і вигід від відновлення його корисності сума чергового (останнього) відновлення корисності, але не більше зазначеного перевищення, відображається записом:

Дт рахунку 13 Кт субрахунку 742;

– різниця (якщо сума чергового (останнього) відновлення корисності більше від зазначеного перевищення) відображається записом:

Дт рахунку 13 Кт субрахунку 423.

Необхідно відзначити, що з прийняттям П(С)БО 27 „Необоротні активи, утримувані для продажу, і припинена діяльність” попри те, що змінено суть субрахунку 742, також вилучено зі складу інших доходів субрахунків 743 „Дохід від реалізації майнових комплексів”.

Спірне питання виникає із субрахунками 744 „Дохід від неопераційної курсової різниці” і 974 „Втрати від неопераційних курсових різниць”, бо вони призначені для обліку курсових різниць за активами та зобов’язаннями в іноземній валюті, які пов’язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

На думку З.В.Задорожного, до структури інших доходів, представленої у вигляді субрахунків до рахунку 74 в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженій наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291, деякі з доходів не повинні туди відноситися. Так, на субрахунку 744 „Дохід від неопераційної курсової різниці” ним пропонується узагальнювати інформацію щодо доходів такого виду, пов’язаних лише з інвестиційною діяльністю. Позитивну курсову різницю, яка виникла внаслідок фінансової діяльності більш правомірно, на його думку, обліковувати в складі інших фінансових доходів на рахунку 73 [61, с.244]. Такий висновок підтверджується цією ж Інструкцією в якій йдеться, що рахунок 74 призначений для обліку доходів, які виникають в процесі звичайної діяльності, але не пов’язані з операційною та фінансовою.

Крім того, як справедливо зазначає автор, слід перейменувати субрахунки 744 і відповідний 974 на „Дохід від курсової різниці від інвестиційної діяльності” та відповідно „Втрати від курсової різниці від інвестиційної діяльності”, так як кожен вид діяльності має мати свій об’єкт обліку[63, с.15].

На нашу думку, на даних субрахунках потрібно обліковувати відповідно доходи і витрати від неопераційних курсових різниць, пов’язаних лише з

інвестиційною діяльністю, а до рахунків 73 „Інші фінансові доходи” та 95 „Інші фінансові витрати”, як вже зазначалось у попередньому параграфі, відкрити субрахунки 733 „Дохід від неопераційної курсової різниці від фінансових операцій” і 952 „Втрати від неопераційних курсових різниць від фінансових операцій”, на яких буде вестись облік доходів і витрат від неопераційних курсових різниць, пов’язаних лише з фінансовою діяльністю (інші доходи від фінансових операцій та інші фінансові витрати перенесуться на субрахунки 734 та 953 відповідно). Зміни відображені у додатках В,Г,Д.

При веденні обліку курсових різниць необхідно визначити: природу їх виникнення; об’єкти обліку; звітний період, в якому були здійснені операції, пов’язані з рухом валютних коштів; розмір балансової вартості іноземної валюти (для податкового обліку).

Відповідно до цього можна виділити чотири періоди, за які здійснюється перерахунок заборгованості в іноземній валюті для визначення курсових різниць (рис. 2.8).

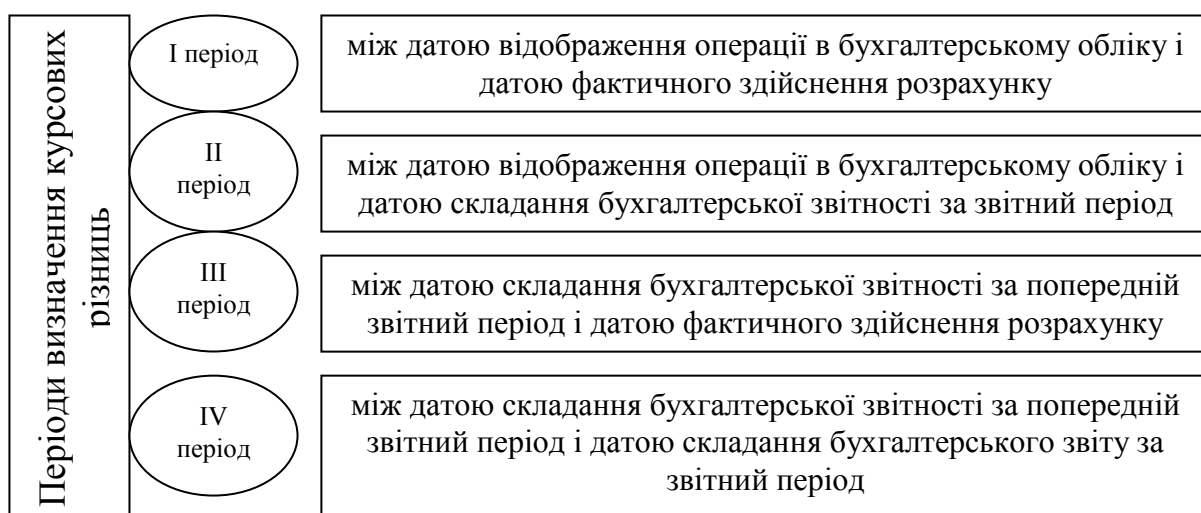

Рис. 2.8. Періодичність здійснення перерахунку заборгованості в іноземній валюті для визначення курсових різниць

У фінансовій звітності позичальника зміна курсів валют знаходить своє відображення у Звіті про фінансові результати (форми № 2) (у рядку 130 „Інші доходи” відображається дохід від неопераційних курсових різниць, у рядку 160 „Інші витрати” – втрат від неопераційних курсових різниць) та у Звіті про рух

грошових коштів (форма №3) (у рядку 040 „Збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць” у графі „Видаток” відображається прибуток від курсових різниць у результаті перерахунку статей балансу в іноземній валюті, не пов’язаних з операційною діяльністю, у графі „Надходження” – відповідно збитки; у рядку 420 „Вплив зміни валютних курсів на залишок грошових коштів” – сума збільшення або зменшення залишку грошових коштів в іноземній валюті в результаті коливань валютного курсу протягом звітного періоду).

У зв’язку з набуттям чинності з 1 січня 2005 р. нової редакції МСБО 21 „Вплив змін валютних курсів” виникли розбіжності між вимогами чинних на сьогодні в Україні нормативних актів з питань обліку впливу валютних курсів. Тому необхідно проводити подальші дослідження цього питання з метою наукового обґрунтування доцільності внесення змін у вітчизняне законодавство. Задля того, щоб уникнути суттєвих розбіжностей як у бухгалтерському обліку, так і при податкових розрахунках, запропоновано в Розділі I форми №2 „Звіт про фінансові результати” графі 180 „Податок на прибуток від звичайної діяльності” передбачити монетарно-немонетарний метод оцінки статей в іноземній валюті. Такий підхід зменшить кількість помилок при проведенні розрахунків і відобразатиме реальну оцінку курсових різниць.

Необхідним є виділення в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 21 „Вплив змін валютних курсів” порядку відображення негативної курсової різниці, яка виникає в результаті продажу придбаної на міжбанківському валютному ринку України валюти при порушенні резидентами строків її перерахування. Така різниця відображається у складі заборгованості перед бюджетом.

Узагальнюючи існуючий досвід класифікації курсових різниць, що поділені за двома ознаками: залежно від напрямку зміни курсу іноземної валюти, в якій виражені об’єкти обліку, та від виду діяльності, в ході якої такі різниці виникли – пропонуємо до складу останньої класифікаційної групи включити

курсів різниці, що виникають внаслідок надзвичайних подій. Забезпечення ефективного здійснення обліку курсових різниць передбачає застосування специфічних облікових реєстрів, тому рекомендується використовувати аналітичні накопичувальні відомості для реєстрації облікової інформації про курсові різниці за операціями. Застосування даних документів значно зменшить обсяг документообігу, посилить контроль за повнотою, правомірністю і своєчасністю відображення курсових різниць. Ці документи дадуть можливість уникнути суттєвих помилок при розрахунку курсових різниць у періодах їх виникнення. Це дасть змогу контролювати повноту й правомірність відображення валютних операцій та дозволить систематизувати інформацію по курсових різницях.

Необхідно відзначити, що виникають питання методики обліку безоплатно переданих активів, а саме щодо періоду нарахування вигід при цільовому фінансуванні капітальних інвестицій від використання даного активу. Адже за загальноприйнятою методикою суми майбутнього доходу списують, застосовуючи субрахунок 745 „Дохід від безоплатно одержаних активів”, на якому узагальнюють інформацію про доходи від цільового фінансування капітальних інвестицій.

Покажемо кореспонденцію рахунків з обліку цільового фінансування в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Кореспонденція рахунків з обліку доходів від безоплатно одержаних активів при цільовому фінансуванні

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
Зараховано на спеціальний рахунок цільове фінансування	313 „Інші рахунки в банку в національній валюті”	48 „Цільове фінансування і цільові надходження”
Перераховані постачальнику кошти за об’єкт основних засобів	631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”	313 „Інші рахунки в банку в національній валюті”
Оприбутковано об’єкт основних засобів: – вартість (без суми ПДВ) – сума ПДВ	152 „Придбання (виготовлення) основних засобів” 641 „Розрахунки за податками	631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками” 631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”

Продовження таблиці 2.4

Введено в експлуатацію об'єкт основних засобів	10 „Основні засоби”	152 „Придбання (виготовлення) основних засобів”
Віднесено суми цільового фінансування на доходи майбутніх періодів одночасно з введенням в експлуатацію	48 „Цільове фінансування і цільові надходження”	69 „Доходи майбутніх періодів”
Нарахована амортизація на об'єкт основних засобів за перший місяць після введення в експлуатацію	Рахунки обліку витрат 23, 91-94	131 „Знос основних засобів”
Визнано дохід від цільового фінансування одночасно з нарахуванням амортизації	69 „Доходи майбутніх періодів”	745 „Дохід від безоплатно одержаних активів”
Списаний на фінансові результати дохід від одержання трансферту	745 „Дохід від безоплатно одержаних активів”	793 „Результат іншої звичайної діяльності”
Списано на фінансові результати нараховану амортизацію на об'єкт основних засобів	791 „Результат основної діяльності”	Рахунки обліку витрат 92-94

За нормами П(С)БО 15 „Дохід”, отримане цільове фінансування визнають доходом протягом тих періодів, в яких були понесені витрати, пов'язані з виконанням цільового фінансування (нарахування заробітної плати, одержання послуг, використання матеріалів та ін.).

Як видно з наведених вище проведень (табл.2.4), витрати завжди будуть дорівнювати доходам. А відповідно до принципу бухгалтерського обліку нарахування й відповідності доходів і витрат для визначення фінансового результату звітного періоду, витрати підприємства повинні зіставлятися за часом з тими доходами, завдяки яким вони були отримані. Отже, доходи підприємства виникають не тоді, коли його власникам „подарували” кошти цільового призначення, а тоді, коли ці кошти стали „працювати”. Тому фінансовий результат може виявлятися тільки у виробничому процесі, тобто під час випуску товарної продукції (робіт, послуг) за допомогою цих активів, яка зрештою буде реалізована.

Природно, що під час реалізації продукції (робіт, послуг) з'являються як доходи, так і витрати. Одночасно ці ж доходи і витрати заносять й в податкову базу. Таким чином, цільове фінансування капітальних інвестицій визнають доходом звітного періоду двічі: у сумі, яка дорівнює нарахованій амортизації на об'єкти, придбані за рахунок бюджетних коштів, а також у сумі доходу,

одержаного від використання даних об'єктів у процесі виробництва, що призводить до подвійного оподаткування цільового фінансування капітальних інвестицій.

На нашу думку, цільове фінансування необхідно розглядати не як результат господарської діяльності, а як зовнішню стосовно підприємства подію. Факт цільового фінансування сприяє господарській діяльності, але не визначає її. Тому, на наш погляд, не мають рації ті автори, які відносять суму цільового фінансування капітальних інвестицій на збільшення доходу майбутніх періодів і визнають їх доходом протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування, не помічаючи при цьому порушення основних принципів бухгалтерського обліку та оподаткування прибутку.

Вкладені кошти цільового фінансування в капітальні інвестиції стануть доходами лише тоді, коли буде реалізована продукція (роботи, послуги), які вироблені за допомогою активів, одержаних за рахунок цих коштів. У зв'язку із цим суму одержаних коштів цільового фінансування слід відносити до збільшення іншого додаткового капіталу, що в обліку відобразиться наступними записами, наведеними в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Рекомендована кореспонденція рахунків з обліку доходів від безоплатно одержаних активів при цільовому фінансуванні

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
Зараховано на спеціальний рахунок цільове фінансування	313 „Інші рахунки в банку в національній валюті”	48 „Цільове фінансування і цільові надходження”
Перераховані постачальнику кошти за об'єкт основних засобів	631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”	313 „Інші рахунки в банку в національній валюті”
Оприбутковано об'єкт основних засобів: – вартість (без суми ПДВ) – сума ПДВ	152 „Придбання (виготовлення) основних засобів” 641 „Розрахунки за податками”	631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками” 631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”

Продовження таблиці 2.5

Введено в експлуатацію об'єкт основних засобів	10 „Основні засоби”	152 „Придбання (виготовлення) основних засобів”
Збільшено інший додатковий капітал на суму трансферу отриманого безоплатно	48 „Цільове фінансування і цільові надходження”	425 „Інший додатковий капітал”
Нарахована амортизація на об'єкт основних засобів за перший місяць після введення в експлуатацію	Рахунки обліку витрат 23, 91-94	131 „Знос основних засобів”
Списано на фінансові результати нараховану амортизацію на об'єкт основних засобів	791 „Результат основної діяльності”	Рахунки обліку витрат 92-94

Викладені пропозиції допоможуть усунути основні суперечності в обліку коштів цільового фінансування та цільових надходжень.

Крім цього, в обліковій практиці будівельних підрозділів ТОВ „Тернопільбуду” (саме СБУ „Спецбуд”) для придбання нової техніки використовуються амортизаційні відрахування, що накопичуються на відповідному рахунку 13 та за рахунок додаткового капіталу і нерозподіленого прибутку.

Так, впродовж 2010 року на підприємстві придбали будівельну техніку на суму 1677 тис. грн., з них амортизаційні відрахування склали – 877 тис. грн., а решту 800 тис. грн – з прибутку. За погодженням з вищестоящою організацією підприємство може придбати нове устаткування (техніку):

Дт 152 Кт 63 на суму 1677 тис грн.

Сума використання амортизаційних відрахувань відображається у Примітках до фінансової звітності.

Поняття “фінансові інвестиції” є новим і використовується у вітчизняній обліковій термінології порівняно недавно. Згідно з твердженням прийнятого Податкового Кодексу України “Про оподаткування прибутку підприємств” [137] фінансовою інвестицією слід вважати господарську операцію, яка передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів.

Як наголошує Л.З.Шнейдман, при класифікації фінансових інвестицій у звітності на довгострокові і короткострокові, під терміном їх утримання необхідно розуміти не стільки період обігу цінних паперів (час з моменту емісії до моменту погашення), скільки ступінь їх ліквідності [191, с. 4].

Об'єднання рахунків “Довгострокові фінансові вкладення” і “Короткострокові фінансові вкладення” в один рахунок “Фінансові вкладення” російським законодавством, є спірним з точки зору повноти інформації балансу щодо інвестицій у статутний капітал інших підприємств і боргових цінних паперів до погашення.

Л.І.Лук'яненко, О.В.Небильцова, Р.С.Коршикова використовуючи рекомендації МСФЗ 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка” трактують інвестиції, які утримуються для перепродажу, і поділяють їх на торгові (*held-for-trading*) та наявні для продажу (*available-for-sale*) [97, с. 45].

Американські вчені Д.І.Кізо, Дж.Ж.Вейгант і Т.Д.Уорфілд, класифікуючи боргові цінні папери, окрім указаних вище, виділяють цінні папери, що утримуються до погашення (*held-to-maturity*) [51, с.135].

Відповідно до МСФЗ підприємства можуть у своїх балансах не відокремлювати поточні інвестиції від довгострокових, однак вони повинні здійснювати їх розмежування з метою оцінювання.

Проте чинними П(С)БО також окремо не передбачено порядку первісного оцінювання акцій у разі їх безоплатного отримання, і не врегульовано особливості обліку отримання таких акцій. Дискусійним залишається і правомірність віднесення таких операцій до інвестиційних, оскільки не передбачено вкладення активів.

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [73], передбачено відображати на субрахунку 745 “Дохід від безоплатно одержаних активів” інформацію про доходи від безоплатно одержаних фінансових інвестицій, але лише у разі їх вибуття. Тому, оскільки отримані акції потрібно відображати у складі необоротних активів, то безоплатне їх надходження відповідно до інструкції має здійснюватися у кореспонденції з

рахунком 424 „Безоплатно одержані необоротні активи”. Враховуючи, що залишок додаткового капіталу на цьому субрахунку зменшується на суму визнаного доходу протягом строку корисного використання безоплатно одержаних об'єктів необоротних активів і при вибутті таких активів, то і доходи від безоплатного отримання таких акцій відобразатимуться лише при вибутті інвестицій.

Згідно з принципом обачності, який передбачає запобігання завищенню оцінки активів і доходів, а також заниженню оцінки зобов'язань і витрат, інвестиції повинні бути переоцінені й відображені в балансі за справедливою ринковою вартістю, якщо їх справедлива вартість нижча за собівартість.

З метою правильного відображення різниці між фактичними затратами на купівлю і реальною вартістю акцій, то за доцільне вважаємо дотримуватись запропонованої В.С.Банком на основі вимог міжнародних стандартів методики оцінювання і відображення у звітності фінансових активів, відповідно до якої у разі, якщо облікова вартість фінансових активів ($OB_{фа}$) менша від їх справедливої вартості (CB), різницю слід відносити на збільшення додаткового капіталу ($ДК$), а в разі, коли облікова ціна фінансових активів більша від їх ринкової вартості, то різницю слід відносити на зменшення додаткового капіталу [6, с. 28]:

$$1) \text{ якщо } OB_{фа} \leq CB, \text{ то } CB - OB_{фа} = \uparrow ДК, \quad (2.1)$$

$$2) \text{ якщо } OB_{фа} \geq CB, \text{ то } CB - OB_{фа} = \downarrow ДК.$$

Погоджуючись зі значимістю такої інформації для потенційних інвесторів та акціонерів, слід вказати на неможливість відображення інформації в балансі підприємства першого варіанту, а значить в обліку щодо активів про зміни справедливої вартості акцій до моменту їх реалізації за такою вартістю. Це пояснюється передбаченим Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 року № 996-XIV принципом *обачності*, що вказує на застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню

оцінки активів і доходів підприємства. Таку інформацію можна передбачити як довідкову у звіті про власний капітал.

Всі вищеназвані рекомендації щодо вдосконалення обліку інших доходів підприємств можна використати, на нашу думку, в практичній діяльності та при уточненні інструктивних і нормативних документів.

Витрати, які згідно з П(С)БО 3 та П(С)БО 16, Планом рахунків відносяться до інших витрат і обліковуються на рахунку 97 аналогічної назви вважалися до 1.01.2000 р. в основному іншими операційними (собівартість реалізованих фінансових інвестицій) та іншими позареалізаційними (втрати від неопераційної курсової різниці, від списання необоротних активів та їх ліквідації). Виняток становлять втрати від уцінки необоротних активів, які зменшували фонди спеціального призначення.

Структура інших витрат, передбачених П(С)БО 3 і П(С)БО 16 докорінно відрізняється від структури інших витрат, які виступали окремим економічним елементом собівартості продукції до переходу на національні стандарти бухгалтерського обліку.

Облік витрат, що виникають в процесі звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з виробництвом або реалізацією основної продукції (товарів) та послуг ведеться на рахунку 97 „Інші витрати”.

На дату балансу, якщо є суттєві відхилення між обліковою і справедливою вартістю, проводиться переоцінка (дооцінка або уцінка) інвестицій. На суму дооцінки інвестицій (перевищення справедливої вартості над обліковою) створюється відповідний резерв на кредиті субрахунку 423 „Дооцінка активів”. Сума уцінки (перевищення облікової вартості над справедливою) списується на зменшення цього джерела, а за його відсутності – на інші витрати у дебет субрахунку 975 „Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій” (рис.2.9).

Даний алгоритм передбачає переоцінку у випадку, коли справедлива ринкова вартість відрізняється від облікової ціни. На суму дооцінки збільшуються інші доходи підприємства, уцінка – призводить до зростання інших витрат. Усе це, в кінцевому випадку, впливає на остаточні фінансові результати звичайної діяльності.

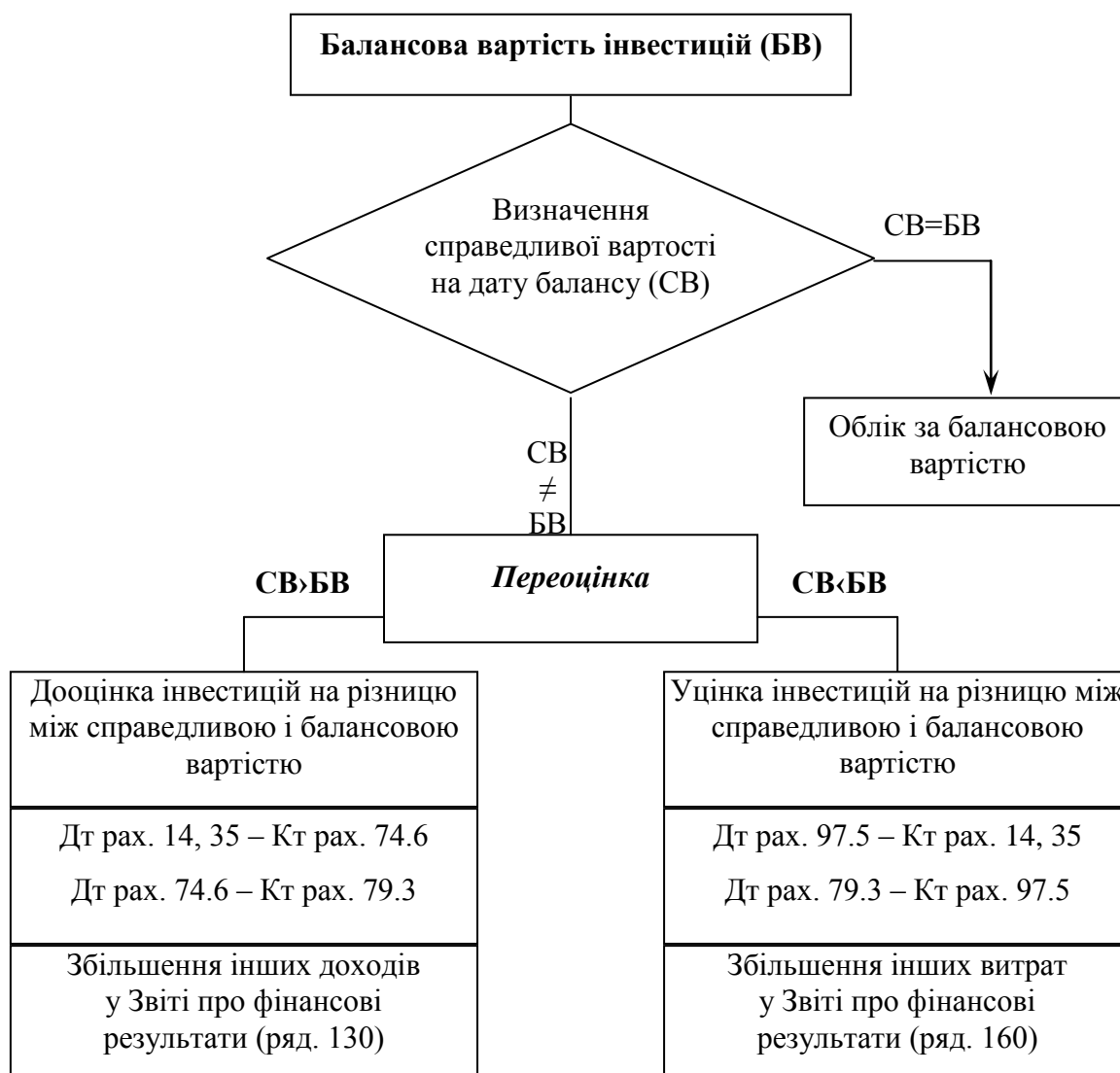

Рис. 2.9. Алгоритм обліку інвестицій за справедливою вартістю

На рахунок 97, на наш погляд, повинна списуватися частина загальновиробничих витрат, пов'язаних із реалізацією необоротних активів. Такими витратами є заробітна плата керівників структурних підрозділів підприємств, обов'язкові нарахування на неї, затрати на відрядження за час укладання і виконання договорів із реалізації фінансових інвестицій. Крім цього, вважаємо, правомірним було б списання частини адміністративних витрат та витрат на збут на зменшення фінансових результатів інвестиційної діяльності, які обліковуються на субрахунку 793 „Результат іншої звичайної діяльності”. Таке твердження, за словами З.В.Задорожного, впливає з того, що організацію реалізації фінансових інвестицій здійснюють в основному працівники адміністративного апарату, витрати на утримання яких узагальнюються відповідно на

рахунку 92 „Адміністративні витрати” [63, с.7]. Базою розподілу таких витрат між фінансовими результатами операційної та іншої звичайної діяльності може бути час, використаний такими працівниками на ведення названих видів діяльностей.

Списання адміністративних витрат і витрат на збут в повній сумі на зменшення фінансового результату операційної діяльності (Дт субрахунку 791 „Результат операційної діяльності”), як вірно стверджує З.В.Задорожний, призводить на практиці до заниження останнього і завищення фінансового результату від інвестиційної діяльності у випадках наявності такої [61, с.8].

На кінець 2010 року на одному із базових підприємств – ТОВ „Добробуд” довгострокові фінансові інвестиції становили 1666 тис. грн., зокрема:

- фінансові інвестиції за методом участі в капіталі – 1654 тис. грн.;
- інші фінансові інвестиції в частки і паї у статутному капіталі інших підприємств – 12 тис. грн.

Вибуття окремих інвестиційних проектів списується з кредиту рахунку 14 в кореспонденції з дебетом субрахунків:

- 971 „Собівартість реалізованих фінансових інвестицій”;
- 972 „Втрати від зменшення корисності активів”;
- 975 „Уцінка необоротних активів та фінансових інвестицій”;
- 976 „Списання необоротних активів”.

На величину доходів від реалізації таких інвестицій дебетуються рахунки грошових коштів (30, 31), або розрахунків з дебіторами (36, 37) і кредитується рахунок 74, субрахунок 741 „Дохід від реалізації фінансових інвестицій”, який як і рахунок 97 у кінці звітного періоду закривається на фінансові результати (субрахунок 793).

Аналітичний облік на рахунку 14 здійснюється за кожним придбаним пакетом акцій, інших цінних паперів, окремих фінансових інструментів у відомості № 4.2, журналі № 4 (розділ 2), або журналі-ордері № 16 і відомості № 18, машинограмі, аналізі рахунку.

На сьогодні прибуток (збиток) від іншої звичайної діяльності підприємства визначається на субрахунку 793 „Результат від іншої звичайної

діяльності”, за кредитом рахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої звичайної діяльності підприємства, за дебетом – списання витрат з рахунку 97 „Інші витрати”, тобто:

1. *Дт 74 Кт 793* – віднесено суму інших доходів на фінансові результати від іншої звичайної діяльності в кінці звітного періоду;

2. *Дт 793 Кт 97* – списано витрати на зменшення фінансового результату.

З метою чіткого поділу на рахунках обліку та й в звітності фінансової та інвестиційної діяльності й для підвищення аналітичності обліку витрат інвестиційної діяльності бажано вести внутрішню Відомість 5.7 аналітичного обліку витрат інвестиційної діяльності (додаток Ж).

Аналітичний облік фінансових результатів від інвестиційної діяльності ведеться за видами результатів та іншими напрямками визначеними підприємством.

Практика показує, що зручнішим, з точки зору наявності інформації для заповнення Звіту про фінансові результати та зменшення кількості проміжних бухгалтерських записів, є закриття рахунків доходів та витрат в кінці року. В цьому випадку накопичені з початку року залишки за рахунками 7 та 9 класів в будь-який момент являють собою готову інформацію для заповнення відповідних рядків I розділу Звіту про фінансові результати.

У випадку щомісячного закриття рахунків доходів та витрат на рахунок 79 „Фінансові результати” останній рекомендується закривати на рахунок 44 „Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)” лише в кінці року. У цьому випадку накопичене з початку року сальдо рахунку 79 „Фінансові результати” є контрольною цифрою для перевірки правильності заповнення Звіту про фінансові результати. Згорнуте кредитове сальдо за цим рахунком має відповідати рядку 220 „Чистий прибуток”, згорнуте дебетове сальдо – рядку 225 „Чистий збиток”. Кінцеве сальдо рахунку 79 „Фінансові результати” при

його закритті у кінці звітнього року списується на рахунок 44 „Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”.

На нашу думку, оскільки за загальною класифікацією видів діяльності інша звичайна діяльність поділяється на фінансову та інвестиційну, неправомірно виділяти в обліку окремо результат від фінансових операцій та результат від іншої звичайної діяльності, не згадуючи інвестиційної діяльності, тоді субрахунок 793 необхідно перейменувати на „Результат від інвестиційної діяльності”, адже інвестиційна діяльність на будівельних підприємствах повинна здійснюватись на рівні з операційною та фінансовою, тому й обліковуватись повинна окремо. І, як наслідок, доходи і витрати від участі в капіталі мають списуватись відповідно по кредиту та по дебету рахунку 793 „Результат від інвестиційної діяльності”.

Отже, перейменування вище згаданих рахунків дозволить виділити облік інвестиційної діяльності поряд із іншими видами діяльності підприємства, оскільки стабілізація та удосконалення інвестиційного процесу на вітчизняних підприємствах зумовлює їх економічний розвиток і процвітання.

Інформацію щодо надходження або витрачання коштів для інвестиційної діяльності подає форма 3 „Звіт про рух грошових коштів”.

Рух коштів в результаті інвестиційної діяльності визначається на основі аналізу:

- змін у статтях необоротних активів;
- змін у статтях поточних фінансових інвестицій;
- статей звіту про фінансові результати.

Результати такого аналізу відображаються у II-му розділі Звіту, який показує надходження і виплати у рамках інвестиційної діяльності і визначає чистий рух грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності.

На наш погляд, деякі форми звітності потребують перегляду з метою забезпечення основних користувачів цієї інформації — інвесторів необхідною інформацією щодо повернення фінансових вкладень та керівництва щодо фінансових можливостей підприємства.

В нині діючій формі Звіту про фінансові результати визначається фінансовий результат лише операційної і звичайної діяльності, тому, на наш погляд, необхідно переглянути і доопрацювати дану форму фінансової звітності з метою визначення в ній фінансових результатів від основних складових господарської діяльності: від фінансової, інвестиційної, інших звичайних операцій. Інвестиційна діяльність в даному фінансовому документі розглядається як процес придбання і продажу довгострокових та поточних активів, тому фінансовий результат інвестиційної діяльності необхідно визначати за наступною формулою: Фінансовий результат від інвестиційної діяльності (прибуток/збиток) (рядок 150, 155) = Дохід від участі в капіталі (130) + Інші інвестиційні доходи (135) – Втрати від участі в капіталі (140) – Інші інвестиційні витрати (145).

Примітки до фінансової звітності (Форма №5) містять показники, зазначені в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку відносно даної форми звітності, але вид відображення потрібної інформації вибирається підприємствами самостійно. На наш погляд, доцільно деталізувати інформацію, відображену в таблиці IV „Фінансові інвестиції” за видами цінних паперів. Також в Примітках до річної фінансової звітності потрібно вказувати перелік провідних асоційованих, дочірніх, спільних підприємств із зазначенням частки в капіталі та методів оцінки, що використовуються для обліку таких фінансових інвестицій та інші вимоги, передбачені П(С)БО 12,19 В таблиці V „Доходи і витрати” потрібно зазначити всі доходи і витрати відносно зміненого Звіту про фінансові результати та реформованого Плану рахунків.

2.3. Облік доходів, витрат та фінансових результатів від надзвичайних подій

Ефективний розвиток та економічне зростання підприємств України значною мірою пов'язані з вдосконаленням форм і методів бухгалтерського

обліку. У системі управлінського і фінансового обліку діяльності господарюючих суб'єктів важливе місце посідає облік надзвичайних доходів і витрат. Дані категорії є новими для господарської практики України, а тому не до кінця розробленими в теоретичному аспекті.

У результаті надзвичайних подій щоденно в Україні виникають надзвичайні ситуації, внаслідок яких ускладнюються умови виробництва. Відшкодування надзвичайних витрат підприємств відбувається в основному за рахунок державних коштів. Необхідно зауважити, що постраждали підприємства не в змозі за рахунок цих коштів відновити звичайну діяльність, оскільки їх надзвичайні витрати в останні роки перевищують надзвичайні доходи.

Зміст надзвичайних доходів і витрат не розкривається достатньо у чинних документах, які регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку і звітності в Україні, у зв'язку з чим виникають проблеми, пов'язані з їх обліком, відображенням у звітності й аналізом. Сьогодні принципи і методика обліку надзвичайних подій набувають все більшої значимості в економічній науці і практиці у зв'язку з явними тенденціями до їх зростання як у всьому світі, так і в Україні зокрема. В економічній літературі теоретичним і практичним проблемам обліку надзвичайних доходів і витрат приділена увага в роботах Ф.Ф.Бутинця, С.Ф.Голова, Р.Грачової, З.В.Задорожного, Є.В.Мниха, В.В.Сопка та ін.

Разом із тим, глибокі і всебічні теоретичні дослідження в даній сфері обліку відсутні. Вивчення наукових праць і практика господарської діяльності свідчать про те, що і досі залишаються дискусійними безліч теоретичних положень, а цілий ряд принципово важливих положень, пов'язаних з обліком надзвичайних доходів і витрат підприємств потребують суттєвого вдосконалення. На даний час у бухгалтерському обліку надзвичайних доходів і витрат існують такі ключові проблеми:

– відсутність чіткого розподілу сфер звичайної і надзвичайної діяльності зумовлює складність застосування положень бухгалтерського обліку стосовно надзвичайних подій;

– відсутність класифікації надзвичайних подій, надзвичайних доходів і надзвичайних витрат для потреб бухгалтерського обліку;

– неузгодженість критеріїв визначення надзвичайних доходів і надзвичайних витрат, а також інших категорій, пов'язаних із надзвичайною діяльністю підприємства, у чинних нормативних документах з бухгалтерського обліку, що призводить до різного трактування їх складу і сутності;

– недосконалість Плану рахунків у частині відображення надзвичайних доходів і надзвичайних витрат, яка проявляється у недостатній аналітичності відповідних субрахунків.

Окремі положення щодо визначення категорії „надзвичайна подія”, які наводяться в економічній літературі українських та зарубіжних авторів, мають ряд недоліків, категорія „надзвичайна діяльність” взагалі не має визначення в економічній літературі, хоч і використовується.

Ще однією проблемою сучасного обліку є те, що визначення даних понять наводяться у незначній частині законодавчих актів, причому зміст визначення одного і того ж поняття може відрізнятися у різних документах. Важливим питанням також є класифікація надзвичайних подій для потреб обліку, яка на даний час відсутня.

Згідно із Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 „Звіт про фінансові результати” надзвичайна подія – це подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді [119, с.20].

Отже, даний документ зазначає, що критеріями для віднесення події до надзвичайної є її неочікуваність і незвичайний характер. Інших критеріїв у Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку не наводиться.

В Україні надзвичайні події більше прирівнюються до форс-мажору. Повного і однозначного визначення терміну форс-мажор, яке можна було б широко використовувати, в українському законодавстві немає. Традиційно до форс-мажору відносять явища природного (повені, пожежі, землетруси) та соціального (страйк, війна) характеру. Тобто форс-мажорні обставини ототожнюються з обставинами непереборної сили та іншими незалежними від громадян обставин.

Той факт, що стихії, катаклізми, повені, пожежі, страйки є для підприємства непередбачуваними і надзвичайними ніхто не заперечує. Однак, на думку Р.Грачової, можна віднести до надзвичайних подій продаж основних засобів, безоплатне отримання активів, списання кредиторської заборгованості [40, с.2]. Адже екстраординарні події – це не обов'язково стихійне лихо. Зокрема, підприємство не планує факти списання наявної кредиторської заборгованості, крадіжок, штрафних санкцій. В результаті виникають непередбачувані доходи і витрати. Постає питання: куди їх віднести і на яких рахунках обліковувати, як правильно відобразити ці операції у звітності. Якщо взяти факт списаної кредиторської заборгованості, то у вітчизняній практиці ця подія відноситься до звичайної діяльності підприємства і прямо впливає на фінансовий результат від звичайної діяльності. Виходить підприємство очікувало такого списання. Більше того, для нього такі господарські факти є періодичними, звичайними і плановими.

Згідно з параграфом 6 МСБО 8: екстраординарні статті – це дохід або витрати, які виникають у результаті подій чи операцій, що чітко відрізняються від звичайної діяльності підприємства і не очікуються, що вони повторюватимуться в майбутньому часто чи періодично.

Так, відповідно до МСБО 8 такими подіями для більшості підприємств є експропріація активів або стихійне лихо [105, с.172].

Згідно з GAAP, які є стандартами бухгалтерського обліку в США до надзвичайних подій відносять:

- 1) стихійне лихо;

- 2) експропріацію;
- 3) припинення діяльності через зміни до законодавчих актів [74, с.95].

На думку більшості науковців такі випадки як крадіжка, судові витрати, продаж основних засобів, списання безнадійних боргів, переоцінка активів, штрафи, можуть бути визначені як очікувані у ході звичайної діяльності, але разом з тим – рідкісними, випадковими.

Так, М.М.Настенко відносить до надзвичайної діяльності ризику надзвичайного характеру або надзвичайні події [112, с.6].

Як вважає С.Ф.Голов, до надзвичайних подій, з огляду на МСБО, можна віднести і благодійні платежі [38, с.75].

На думку З.В.Задорожного, до надзвичайної діяльності можна віднести витрати на експропріацію власності підприємства за кордоном, списання активів внаслідок прийняття нових нормативно-правових актів (списання залишків готової продукції, виробництво якої стало ліцензованим) [61, с.220].

На нашу думку, до законодавчо визнаного тлумачення сутності надзвичайної події бажано внести доповнення, які містили б характеристику ризиків чи екстраординарних ситуацій, що їх спричиняють. До таких ризиків можна відносити довгострокову дебіторську заборгованість, яка триває більше 12 місяців, банкрутство партнерів, зміни у законодавстві щодо ліцензування діяльності, помилки у технології виробництва виявлені, коли виробничий цикл завершено, неплатоспроможність клієнтів.

Так як будь-яке підприємство функціонує з метою одержання прибутку, а прибуток – це не що інше, як плата за ризик, тому аналітична оцінка фінансових результатів передбачає оцінку рівня ризику. Ризик за своєю суттю характеризується як небезпека, ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів порівняно з прогнозованим варіантом.

В сучасному бізнесі під ризиком розуміється дія, що виконується за умов вибору з надією на позитивний результат, і в результаті невдачі існує можливість опинитись в гіршому стані, ніж до вибору. Для будь-якого підприємства є нормальним проводити аналітичну роботу, враховувати

ймовірні ситуації і попереджати небажане. В результаті аналізу та прогнозування прораховується ефективність альтернативних варіантів, з чим і пов'язана ризиковість операцій. Однак, існують об'єктивні ситуації, реальні ризики, уникнути яких неможливо. Вони відносяться до розряду надзвичайної діяльності разом зі всіма заходами щодо відновлення звичайної діяльності підприємства.

Згідно з Положенням про класифікацію надзвичайних ситуацій, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 року № 1099, надзвичайні ситуації поділяються за наступними ознаками: за сферою виникнення; за галузевою ознакою; за масштабами можливих наслідків [136].

За сферою виникнення надзвичайні ситуації поділяються на: техногенні, природні, соціально-політичні, воєнні. До технологічних відносять: аварії, катастрофи, що супроводжуються виливами небезпечних речовин, пожежами, вибухами, затопленнями, аваріями на інженерних мережах і системах життєзабезпечення, руйнуванням будівель і споруд та інші. Природні надзвичайні ситуації класифікують за видами природних явищ, що призводять до стихійного лиха: геофізичні, гідрохімічні, метеорологічні явища. До надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру відносять: здійснення або реальну загрозу теракту, викрадення або захоплення зброї, встановлення вибухових пристроїв тощо. До надзвичайних ситуацій воєнного характеру відносять: руйнування об'єктів енергетики, транспортних та інженерних комунікацій, складів і сховищ тощо.

За галузевою ознакою надзвичайні ситуації поділяються на ті, що можуть бути: в будівництві, промисловості, в житловій, комунальній і побутовій сфері обслуговування населення, на транспорті, в сільському господарстві, в лісовому господарстві. За масштабом можливих наслідків виділяють надзвичайні ситуації загальнодержавного, регіонального, місцевого, об'єктового рівня.

П(С)БО 3 надає перелік надзвичайних подій за їх складом: стихійні лиха, техногенні аварії і пожежі. Міжнародні ж стандарти бухгалтерського обліку

наводять класифікацію надзвичайних подій за їх складом з розподілом на дві групи: стихійні лиха і експропріація [104, с.59].

Отже, не існує єдиної думки щодо визначення таких економічних категорій як надзвичайна подія та надзвичайна діяльність. Те, що вважається надзвичайним у одних авторів, є зовсім неприйнятним для віднесення до цієї категорії у інших. Питання набуває проблематичного характеру і через те, що законодавчо не закріплено класифікацію надзвичайних подій, а дано лише поверхнєве їх визначення.

При дослідженні обставин діяльності підприємств будівельної галузі та ризиків, що пов'язані з нею ми пропонуємо згрупувати перелік факторів, які можуть спричинити виникнення надзвичайних подій та класифікувати їх для потреб обліку і аналізу (рис. 2.10).

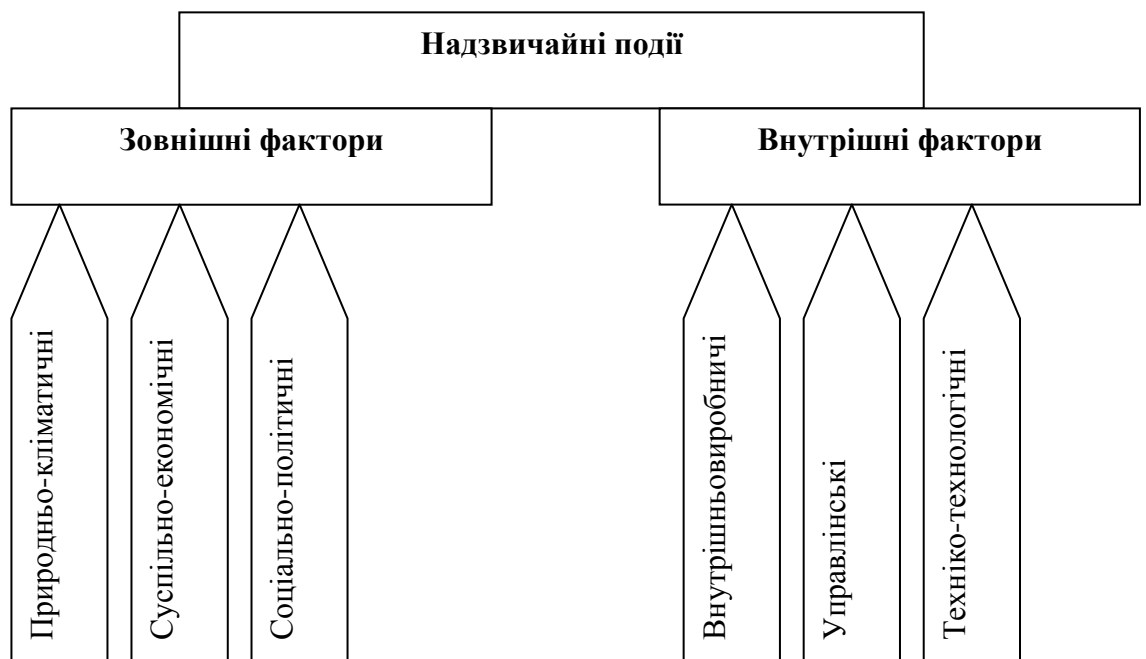

Рис. 2.10. Класифікація факторів ризику виникнення надзвичайних подій.

Згідно з визначенням, наведеним у П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” надзвичайні витрати поділяються на дві категорії – втрати від події, яка вже здійснилась (вартість списаних і уцінених активів і кошти, використані на ліквідацію наслідків надзвичайної події) і затрати – кошти, використані на здійснення заходів по запобіганню надзвичайних подій.

На рис. 2.11 зображено склад надзвичайних витрат відповідно до П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати”.

Несучи витрати і затрати, які потрібні для відновлення підприємством своєї звичайної діяльності, підприємство тим часом отримує чисті збитки, оскільки виробничий процес загальмований чи зовсім припинений. Отже, в результаті надзвичайних подій виникають збитки у вигляді зменшення очікуваного прибутку, понесені в результаті припинення виробничої діяльності, невиконання умов договорів під впливом надзвичайної ситуації.

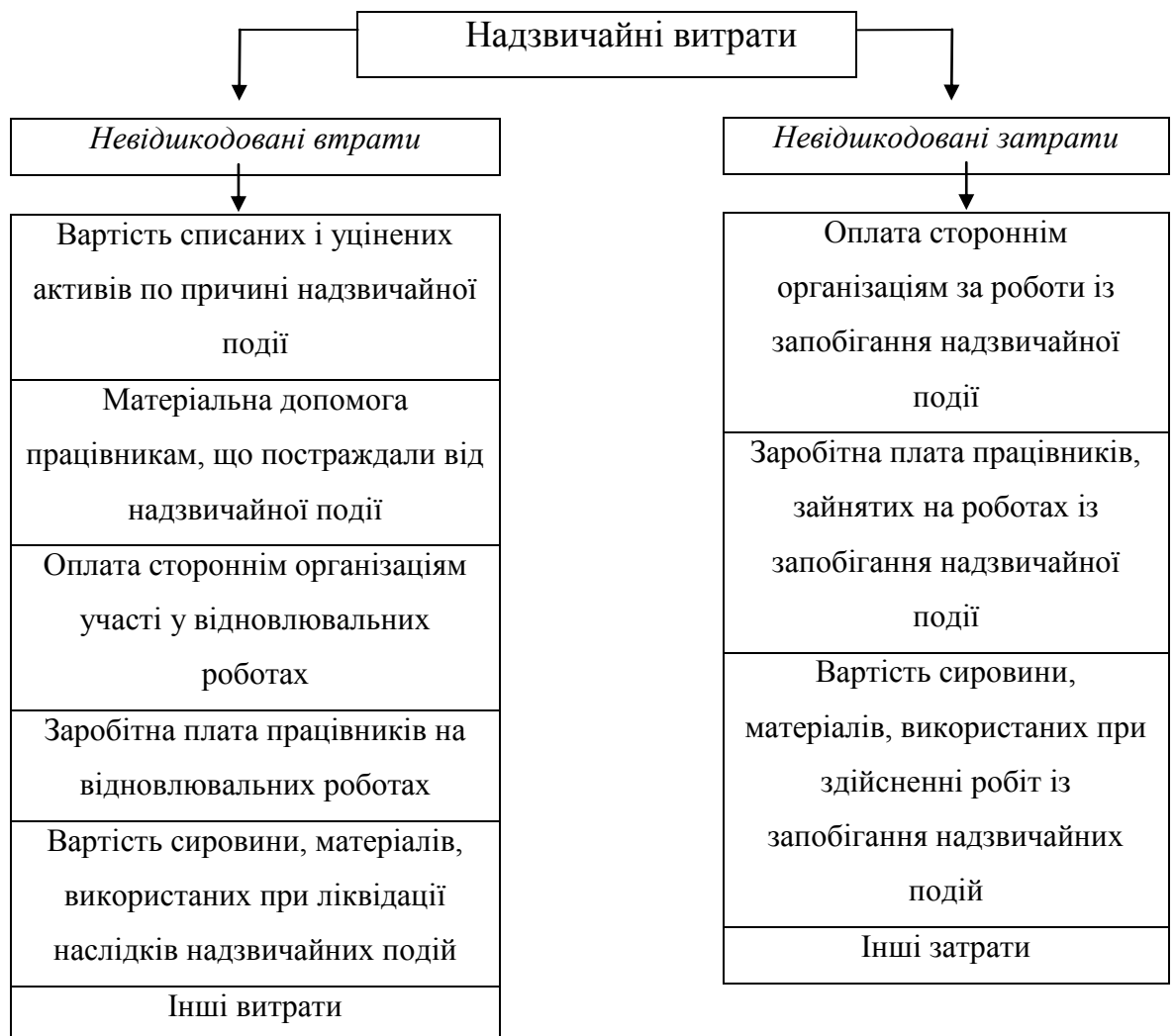

Рис. 2.11. Склад надзвичайних витрат згідно П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” [119, с.23].

Фінансування надзвичайних витрат за рахунок власних коштів підприємства не враховується до складу доходів від надзвичайних подій в Положеннях бухгалтерського обліку. Адже власні кошти підприємства не

можуть бути класифіковані як надзвичайні доходи. Поняття „джерела фінансування” є більш широким, ніж „надзвичайні доходи”.

Згідно з постановою КМУ „Про порядок фінансування робіт із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій і їх наслідків” від 4.02.1999 р. № 140, фінансування заходів щодо ліквідації надзвичайних ситуацій на об’єктах усіх форм власності здійснюється відповідно до їх рівнів:

1) об’єктового рівня – за рахунок власних коштів підприємств, установ і організацій, на території яких виникла надзвичайна ситуація;

2) місцевого і регіонального рівня – за рахунок власних коштів підприємства і додатково – за рахунок районних резервів, створених відповідно до законодавства;

3) загальнодержавного рівня – за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом на ці цілі, в тому числі – з резервного фонду КМУ.

Узагальнюючи означені механізми фінансування робіт із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків, необхідно підкреслити, що в даній Постанові представлені не всі можливі джерела фінансування підприємства для здійснення або покриття надзвичайних витрат. Крім державних резервних фондів різного рівня, надзвичайні витрати капітального і поточного характеру можуть бути профінансовані за рахунок власних коштів підприємства, страхових надходжень, безоплатних надходжень, благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, позикових коштів.

Враховуючи вищенаведене, фінансування надзвичайних витрат класифікується як власні кошти підприємства і надзвичайні доходи (рис. 2.12).

Кожне з наведених джерел існує автономно, вони не змішуються і не переходять одне на одне, але між ними встановлюється конкурентність, яка передбачає послідовність при вивченні складу цих напрямків фінансування надзвичайних витрат і при розкритті взаємин між ними під час складання первинного документу.

Рис. 2.12. Склад джерел фінансування надзвичайних витрат будівельних підприємств [119, с.23].

У зв'язку з цим пропонуємо поєднати ці підходи до відображення класифікації надзвичайних витрат за різними ознаками для потреб бухгалтерського обліку та формування аналітичної інформації про них (рис. 2.13)

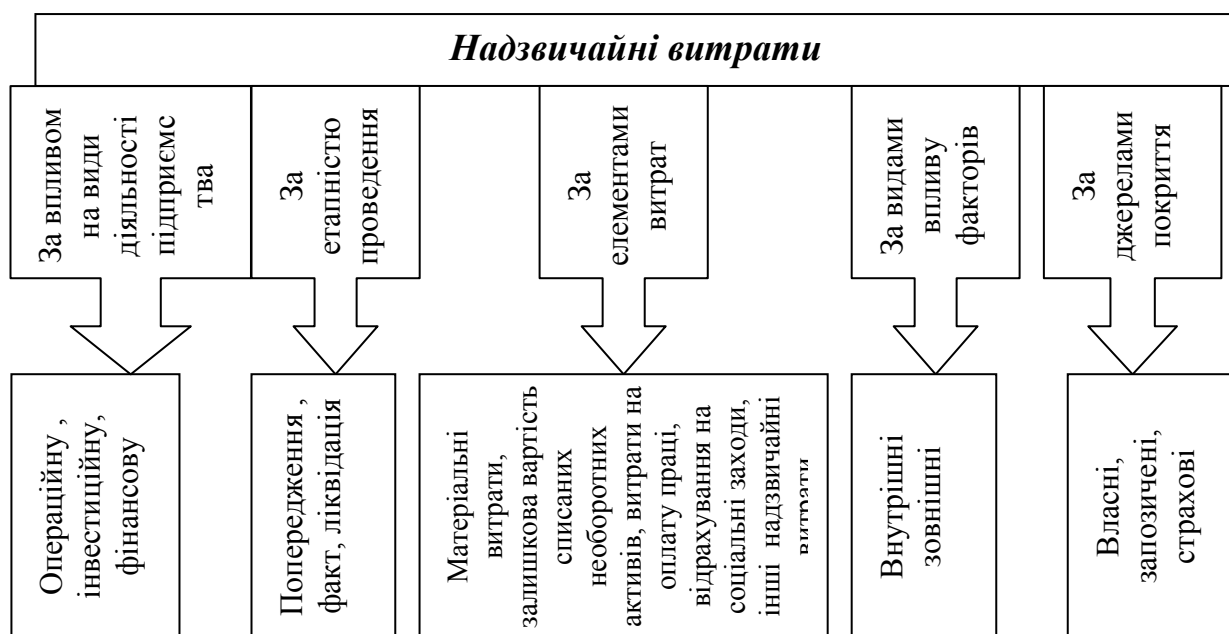

Рис. 2.13. Класифікація надзвичайних витрат для потреб обліку в будівництві.

Облік надзвичайних витрат ведеться на рахунку 99 „Надзвичайні витрати” за такими субрахунками:

- 991 „Втрати від стихійного лиха”;
- 992 „Втрати від техногенних катастроф і аварій”;
- 993 „Інші надзвичайні витрати”.

На субрахунку 991 „Втрати від стихійного лиха” узагальнюються втрати від стихійного лиха (повінь, землетрус, град тощо).

На субрахунку 992 „Втрати від техногенних катастроф і аварій” ведеться облік втрат, понесених підприємством у результаті техногенних катастроф і аварій, що сталися на самому підприємстві чи іншому підприємстві.

На субрахунку 993 „Інші надзвичайні витрати” ведеться облік втрат від інших надзвичайних подій.

Так, М.М.Настенко, рекомендує ці субрахунки класифікувати за впливом на звичайну діяльність[113, с.9]. Ми згодні з цією думкою і пропонуємо розукрупнити вплив надзвичайних витрат на витрати звичайної діяльності за субрахунками:

- 991 „Операційні витрати від надзвичайної діяльності”;
- 992 „Фінансові витрати від надзвичайної діяльності”;
- 993 „Інвестиційні витрати від надзвичайної діяльності”.

Для обліку доходів, які виникли внаслідок надзвичайних подій призначено рахунок 75 „Надзвичайні доходи”.

Даний рахунок має наступні субрахунки:

- 751 „Відшкодування збитків від надзвичайних подій”;
- 752 „Інші надзвичайні доходи”.

На субрахунку 751 „Відшкодування збитків від надзвичайних подій” відображається сума відшкодування втрат від надзвичайних подій, включаючи відшкодування витрат на попередження втрат від надзвичайних подій.

На субрахунку 752 „Інші надзвичайні доходи” відображається дохід від інших подій чи операцій, які відповідають визначенню надзвичайних подій.

Згідно з попередніми долідженнями у параграфі про формування джерел на покриття надзвичайних витрат пропонуємо ввести відповідні субрахунки до

рахунку 75 „Надзвичайні доходи” за видами діяльності за тим же призначенням, що і витрати:

- 751 „Доходи операційної діяльності від надзвичайних подій”;
- 752 „Доходи фінансової діяльності від надзвичайних подій”;
- 753 „Доходи інвестиційної діяльності від надзвичайних подій”.

Для кожного з цих субрахунків відкриваються аналітичні рахунки, сформовані за джерелами погашення надзвичайних витрат. В зв'язку з цим слід розробити аналітичні відомості з обліку надзвичайних доходів і витрат та зведену аналітичну відомість, яка відображає узагальнені результати надзвичайної діяльності. Дана інформація слугуватиме інформаційною базою для забезпечення аналізу і прогнозування причин та наслідків як на галузевому, так і регіональному рівнях, а також для внутрішніх потреб самого підприємства.

Результат надзвичайних подій визначається як прибуток (збиток) від надзвичайних подій, який становить різницю між сумою доходів, одержаних від надзвичайних подій, та сумою витрат від надзвичайних подій.

Оскільки надзвичайні події можуть класифікуватись як непередбачені та як події після дати балансу, то вони зумовлюють певні особливості відображення у звітності. Надзвичайні події можуть на дату балансу оцінюватись як непередбачені, якщо не можна поки що достовірно визначити прибуток або збиток. Події після дати балансу можуть вплинути на оцінку непередбачених подій.

Необхідність подання у фінансовій звітності інформації про непередбачені події і події після дати балансу визначається за принципом суттєвості. Інформація вважається суттєвою, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів фінансової звітності. Згідно з межею суттєвості, якщо дані події не матимуть суттєвого впливу на збитки і зобов'язання підприємства, то їх розкриття у примітках та у фінансових звітах вважається недоречним .

Так, до подій після дати балансу, які надають додаткову інформацію про обставини, що існували на дату балансу та вимагають коригування відповідних активів і зобов'язань, належить отримання від страхової організації матеріалів про уточнення розміру страхового відшкодування, переговори щодо якого велись на звітну дату.

Проте не потребує коригування статей фінансових звітів знищення (втрата) активів підприємства внаслідок пожежі, аварії, стихійного лиха або іншої надзвичайної події.

Цю подію слід розкривати в Примітках до фінансових звітів, якщо відсутність інформації про неї вплине на здатність користувачів звітності робити відповідні оцінки та приймати рішення. Ми пропонуємо вести внутрішню Відомість 4.5 для аналітичного обліку доходів від надзвичайної діяльності (додаток И).

Як уже зазначалось, для обліку надзвичайних доходів і витрат призначені рахунки 75 та 99. Порівняння залишків сум цих рахунків здійснюється на субрахунку 794 „Результат надзвичайних подій”, що дає змогу визначити фінансовий результат від надзвичайних подій. На кредит цього субрахунку в кореспонденції з дебетом рахунка 75 „Надзвичайні доходи” списують доходи, одержані від надзвичайних подій (суми відшкодованих збитків від надзвичайних подій), а на дебет (у кореспонденції з кредитом рахунка 99 „Надзвичайні витрати”) – втрати від надзвичайних подій (втрати від стихійного лиха, техногенних катастроф, аварій, пожежі тощо).

Схематично визначення результату від надзвичайних подій зображено на рис. 2.14.

Сальдо субрахунка 794 „Результат надзвичайних подій” наприкінці звітного періоду списують відповідним записами на рахунок 44 „Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)”.

Оскільки на рахунок 44 „Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)” формуються фінансові результати від усіх видів діяльності підприємства за звітний період — основної діяльності, фінансових операцій та надзвичайних

подій, то важливе місце у фінансовій діяльності підприємства займає визначення податку на прибуток.

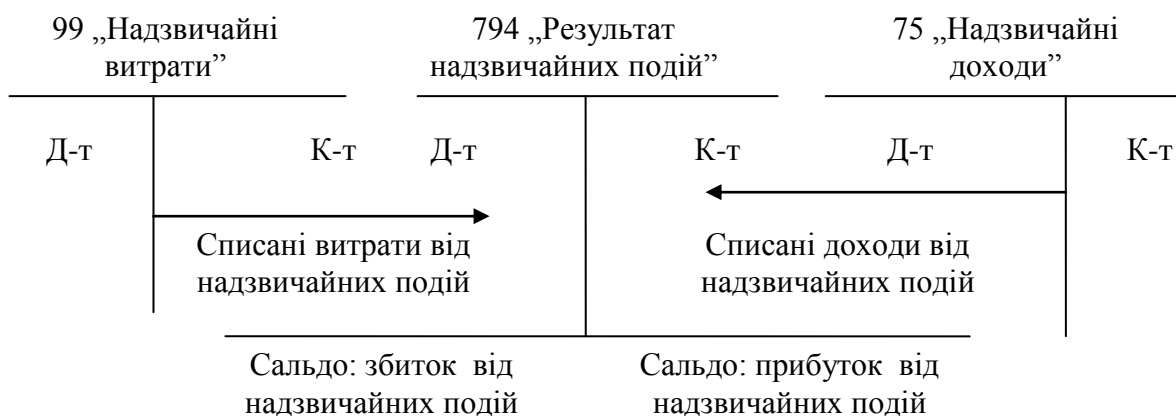

Рис. 2.14. Визначення фінансового результату від надзвичайних подій

Ставки податку на прибуток, об'єкти оподаткування і порядок визначення оподаткованого прибутку, порядок обчислення і сплати податку, обов'язки і відповідальність платників регламентуються Податковим кодексом (розділ III. „Податок на прибуток підприємств”) і Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 „Звіт про фінансові результати”, П(С)БО 17.

Відповідно до Плану рахунків облік податку на прибуток ведеться на рахунку 98 „Податок на прибуток” за субрахунками: 981 „Податок на прибуток від звичайної діяльності”, 982 „Податок на прибуток від надзвичайних подій”.

На субрахунку 981 „Податок на прибуток від звичайної діяльності” ведуть облік нарахованої суми податку на прибуток від звичайної діяльності, визначеної за встановленою ставкою від прибутку, відображеного в бухгалтерському обліку (незалежно від суми прибутку для цілей оподаткування).

На субрахунку 982 „Податок на прибуток від надзвичайних подій” відображають суму податку, яка підлягає сплаті з прибутку від надзвичайних подій. При цьому треба мати на увазі, що у Звіті про фінансові результати чистий прибуток (збиток) обчислюється як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності і надзвичайного доходу, надзвичайних затрат і податку з надзвичайного прибутку.

Так, після проведення бухгалтерією усіх розрахунків, формується Звіт про фінансові результати (форма № 2). Проте, податок з надзвичайного прибутку, який в даній ситуації повинен бути записаний у рядку 210, не відображається.

У Примітках до річної фінансової звітності даної організації суми надзвичайних доходів і витрат не розкриваються. Це пояснюється тим, що дані події не вплинуть на рішення зовнішніх користувачів звітності.

Якщо у формі № 3 „Звіт про рух грошових коштів” відображається рух грошових коштів підприємства від надзвичайних подій, то ця сума впливає на величину чистого руху грошових коштів від операційної діяльності підприємства.

Отже, визначення фінансового результату від надзвичайних подій (якщо вони відбулися) посідає важливе місце у бухгалтерській роботі кожного з досліджуваних підприємств. Так як на рахунку 44 формують фінансові результати від усіх видів діяльності організації, то знехтувати надзвичайним прибутком (збитком) неможливо. Адже цей фінансовий результат впливає на загальну величину зобов'язань перед державним бюджетом.

Висновки до розділу 2

В результаті дослідження обліку доходів, витрат та фінансових результатів неопераційної діяльності автором сформовано такі висновки і рекомендації :

1. Оскільки відповідно до П(С)БО 3 „Звіт про фінансові результати” інвестиційна і фінансова діяльність не виділені як окремі види діяльності, а включаються до іншої звичайної діяльності, що не пов'язана з операційною, тому пропонується розмежувати в обліку і звітності інформацію щодо визначення результатів за окремими видами неопераційної діяльності: інвестиційної, фінансової та надзвичайних подій;

2. У Звіті про фінансові результати доходи і витрати від участі в капіталі в асоційовані, дочірні, спільні підприємства виділяються окремо. В Інструкції № 291 для них призначені окремі рахунки, а саме рахунок 72 „Дохід від участі в капіталі” і 96 „Втрати від участі в капіталі”, але відносяться вони до іншої звичайної діяльності. З метою ліквідації зайвих дискусій варто більш чітко конкретизувати ці доходи та витрати в межах фінансової чи інвестиційної діяльності у чинних П(С)БО. Доцільно доходи і витрати від участі в капіталі відносити до інвестиційної діяльності.

Використання поняття „інші фінансові доходи” означає наявність інших доходів фінансової діяльності, крім доходів, які обліковуються на рахунку 73. Такими доходами відповідно до П(С)БО 3 є доходи від участі в капіталі. Однак, якщо врахувати, що доходи і витрати від участі в капіталі за своїм змістом є складовими інвестиційної діяльності, тоді облік фінансових доходів буде вестись в межах одного рахунку „Дохід від фінансової діяльності”. Відтак варто внести ці зміни в Інструкцію № 291, в яких би зазначалась назва рахунку 73 „Дохід від фінансової діяльності” ;

3. До рахунків 73 „Інші фінансові доходи” та 95 „Інші фінансові витрати” необхідно відкрити субрахунки 733 „Дохід від неопераційної курсової різниці від фінансових операцій” і 952 „Втрати від неопераційних курсових різниць від фінансових операцій” на яких доцільно вести облік доходів і витрат від неопераційних курсових різниць, пов'язаних лише з фінансовою діяльністю (інші доходи від фінансових операцій та інші фінансові витрати слід узагальнювати на субрахунках 734 та 953 відповідно);

4. Для підвищення аналітичності обліку доходів і витрат неопераційної діяльності, формування достовірних показників фінансової та статистичної звітності будівельних підприємств доцільно вести Відомості 4.3-4.5 аналітичного обліку доходів інвестиційної та фінансової діяльності й надзвичайних подій та Відомості 5.6, 5.7 аналітичного обліку витрат інвестиційної та фінансової діяльності;

б. Оскільки за загальною класифікацією видів діяльності інша звичайна діяльність поділяється на фінансову та інвестиційну, неправомірно виділяти в обліку окремо результат від фінансових операцій та результат від іншої звичайної діяльності, не згадуючи інвестиційної діяльності. Звідси субрахунок 793 слід перейменувати на „Результат від інвестиційної діяльності”, адже інвестиційна діяльність на будівельних підприємствах повинна здійснюватись на рівні з операційною та фінансовою, тому її результати повинні обліковуватись окремо. Як наслідок, доходи і витрати від участі в капіталі потрібно відносити відповідно за кредитом та за дебетом субрахунку 793 „Результат від інвестиційної діяльності”. Перейменування вищезгаданого субрахунку дозволить виділити облік інвестиційної діяльності поряд із іншими видами діяльності підприємства, оскільки стабілізація та удосконалення інвестиційного процесу на вітчизняних підприємствах зумовлює їх економічний розвиток.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ НЕОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Аналітична оцінка структури доходів та витрат неопераційної діяльності підприємств будівельної галузі

На сучасному етапі важливу роль у покращенні фінансових результатів діяльності підприємств будівельної галузі відіграють інвестиційно-фінансові процеси. Пріоритетним завданням держави стає науково-технічний та інноваційний розвиток підприємств та галузей виробничої сфери, що сприяє структурному вдосконаленню національної економіки за рахунок ефективнішого використання досягнень науки й техніки, наукового потенціалу.

Сучасний етап розвитку економіки України вимагає від будівельного підприємства підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання та управління, ініціативи і використання аналізу на кожному об'єкті, під час кожної функціональної операції.

Неопераційна діяльність будівництва передбачає цілий комплекс науково-технологічних, організаційно-економічних, фінансових та комерційних заходів, правильна і ефективна організація яких сприятиме розвитку підприємств галузі та економіки в цілому.

Всі ці складні завдання в Україні виконують будівельно-монтажні організації та підприємства будіндустрії, зорієнтовані на створення основних засобів підприємств різних галузей та житлового комплексу для населення, що забезпечує зміцнення виробничого та суспільного потенціалу держави.

За сучасних умов розвитку науково-технічної революції практично кожне будівельне підприємство має свої суттєві особливості і відповідно є об'єктом „нової техніки” із використання новітнього технологічного обладнання,

передових конструкцій і матеріалів, автоматизованих систем управління технологічними процесами.

В умовах ринкової економіки слід постійно розвиватися і удосконалюватись, щоб не допустити банкрутства підприємства, крім того, управляючи фінансами та інвестиціями необхідно знати, якою має бути структура капіталу за складом і джерелом утворення, якою має бути частка власних коштів, а якою – позичених.

Головною метою аналізу складових неопераційної діяльності, якими є фінансова і інвестиційна та надзвичайні події є своєчасне виявлення і ліквідація недоліків у фінансовій й інвестиційній діяльності, а також пошук резервів покращення фінансового стану підприємства, його платоспроможності, запобігання виникнення та мінімізація ризиків надзвичайних ситуацій.

Для проведення аналізу формування неопераційних доходів підприємства слід виконати наступні основні завдання:

- постійний контроль за виконанням планів отримання прибутку та регулюванням й оптимізацією здійснених витрат;
- виявлення чинників формування показників прибутку та розрахунки їхнього впливу на виробничу діяльність підприємства;
- вивчення перспективних та першочергових напрямів розподілу прибутку;
- розроблення заходів для ефективного використання виявлених резервів.

В ході проведення аналізу як джерела аналітичної інформації доходів неопераційної діяльності застосовано плани економічного та соціального розвитку, фінансовий план (розрахунковий баланс доходів і витрат), форми бухгалтерської звітності № 1 „Баланс”, №2 „Звіт про фінансові результати”, №3 „Звіт про рух грошових коштів”, №4 „Звіт про власний капітал”, №5 „Примітки до річної фінансової звітності”, бізнес-план будівельного підприємства для отримання позик та подальшого розвитку.

Аналіз доходів неопераційної діяльності є складовою аналітичних дій щодо виконання плану по прибутку, який в значній мірі залежить від

фінансових результатів діяльності, не пов'язаних з реалізацією продукції. Це фінансові результати, отримані незалежно від здійснення операційної діяльності. Такий аналіз зводиться в основному до вивчення динаміки і причин отриманих чи недоотриманих доходів за кожним видом діяльності. При аналізі встановлюються причини недоотриманих операційних та неопераційних доходів і які заходи слід прийняти для запобігання допущених помилок.

Аналіз названих доходів можна проводити як за видами (групами) робіт, послуг, так і за видами замовників. Структура доходів наведена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Структура доходів ТОВ „Тернопільбуд”, ЗАТ”ПБО”Львівміськбуд”
та ТОВ”Добробуд” за 2010-2011 р.р.**

Показник	2010р.			2011р.			Відхилення від минулого року	Темп зростання, %										
	Сума, тис.грн	питома вага, %		Сума, тис.грн	питома вага, %													
1	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ”ПБО”Львівміськ- буд	ТОВ”Добробуд”		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ”ПБО”Львівміськ- буд	ТОВ”Добробуд”												
Дохід (виручка від реалізації продукції)	350998	12299	29782	96,9	57,5	99,9	129800	1480	24366	93,7	10,4	99,9	-221198	-10819	-5416	-3,2	-47,1	-22,2
Інші операційні доходи	11069	4575	1	3,05	21,4	0,0000	7809	1999	10	5,6	14,0	0,0004	-3260	-2576	+9	+2,55	-7,4	-10
Інші фінансові доходи	30	-	-	0,008	-	-	188	-	-	0,14	-	-	+158	-	--	+0,13	-	-
Інші доходи від звичайної діяльності	233	4506	-	0,06	21,1	-	737	10817	-	0,53	75,7	-	+504	+6311	-	+0,47	+54,6	-
Усього доходів	362330	21380	29783	100	100	100	138534	14296	24376	100	100	100	-102301	-7084	-5407	-	-	-

З табл. 3.1 видно, що найбільше доходів підприємство ТОВ ”Тернопільбуд” отримало у 2011р. від реалізації продукції основної діяльності,

в порівнянні з 2010 роком вони знизились на 63,02%, що свідчить про зростання кількості незавершених об'єктів будівництва та зниження надходжень від реалізації готової продукції. Неопераційні доходи в 2011р. порівняно з 2010р. також зросли; у 5 разів зросли доходи в результаті фінансової та у 2 рази – в результаті інвестиційної діяльності за рахунок отриманих кредитів та реалізації необоротних активів.

Показники діяльності ЗАТ „ПБО ”Львівміськбуд” за 2010-2011р.р., свідчать про критичне становище з доходами від реалізації об'єктів будівництва, які в порівнянні з минулим роком знизились на 88,0%. Позитивною динамікою є лише збільшення частки дохідності на 140,05% , що забезпечується інвестиційними доходами, які на підприємстві отримано від реалізації необоротних активів та фінансовими – від отриманих позик. Отримані доходи спрямовано на погашення різного роду заборгованостей, в основному по кредитах, отриманих в попередніх періодах.

Аналітична оцінка доходів ТОВ”Добробуд” показала, що за 2010-2011рр. доходів від неопераційної діяльності підприємство не отримувало, а загальна сума доходів від операційної діяльності зменшилась на 5416тис.грн (22,2%) в результаті зменшення попиту на будівельну продукцію.

Для більшої наглядності і порівняльності динаміки складу неопераційних доходів у загальній структурі доходів підприємств пропонуємо графік за 2008-2011 роки на 2-х підприємствах ТОВ „Тернопільбуд” і ЗАТ „ПБО„Львівміськбуд” (рис.3.1).

З огляду на дані рис. 3.1 і табл. 3.1 у ТОВ „Тернопільбуд” повністю відсутні доходи від участі в капіталі та надзвичайні доходи, питома вага неопераційних доходів після кризового 2008 року почала збільшуватись у кінці 2011року і становила відповідно 7% за рахунок отриманого в 2011р. кредиту та реалізації необоротних активів. Динаміка питомої ваги доходів від неопераційної діяльності ЗАТ „ПБО„Львівміськбуд” найбільше становила, за останні чотири роки, у 2011р., а саме – 75,7% за рахунок 4% – реалізацій необоротних активів та 33% – кредитних надходжень.

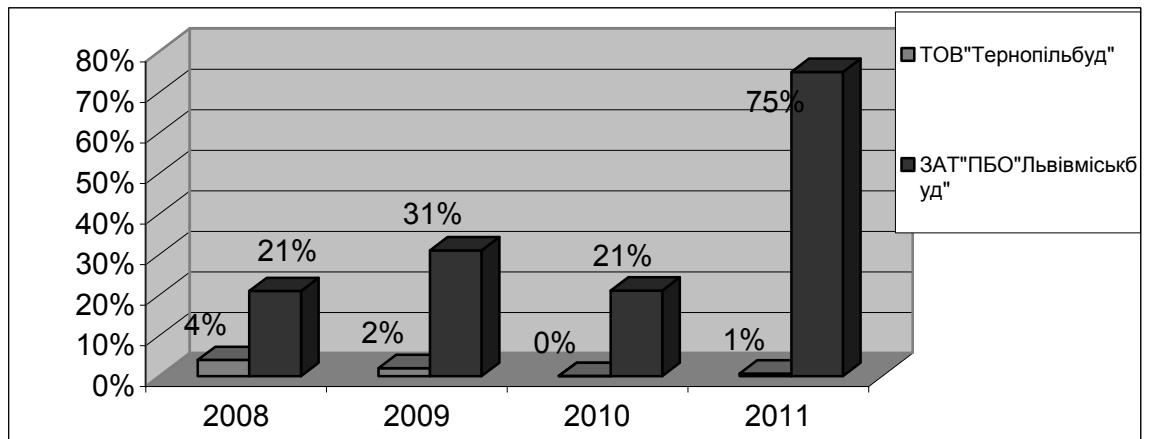

Рис.3.1. Динаміка питомої ваги неопераційних доходів у складі всіх доходів ТОВ „Тернопільбуд” та ЗАТ „ПБО„Львівміськбуд” за 2008-2011рр.

Наступним етапом аналізу неопераційної діяльності підприємств є аналіз неопераційних витрат, який дасть змогу визначити частку цих витрат в загальній структурі витрат діяльності досліджуваних підприємств.

За допомогою показників, наведених в табл. 3.2 враховано чинники, які сприятимуть оптимізації витрат і їх спрямуванню на потреби підприємств для збільшення їх прибутковості.

Структуру витрат ТОВ „Тернопільбуд”, ТОВ”Добробуд” та ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд” показано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Структура витрат ТОВ „Тернопільбуд”, ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд” та ТОВ”Добробуд” за 2010-2011 р.р.

Показник	2010р.			2011р.			Відхилення від минулого року	Темп зростання, %
	Сума	питома вага, %		Сума	питома вага, %			
1	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд” ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд ТОВ”Добробуд”
Собівартість реалізованої продукції	290029 11033 21892	94,7 55,0 92,3	117525 2352 21076	89,6 10,05 89,34	-172504 -8681 -816	-59,5 -78,7 -3,7		

Продовження таблиці 3.2

Адміністративні витрати	7907	4673	1810	2,6	23,3	7,6	7644	5159	2506	5,8	22,02	10,62	-263	+486	+696	+3,32	-10,4	+38,45
Витрати на збут	107	261	-	0,04	1,3	-	91	-	-	0,15	-	-	-16	-	-	-15	-	-
Інші операційні витрати	8097	3268	7	2,6	16,3	0,03	5567	2761	10	4,2	11,8	0,04	-2530	-507	+3	+31,25	-15,51	+42,86
Фінансові витрати	-	358	-	-	1,7	-	-	3824	-	-	16,4	-	-	+3466	-	-	+968,16	-
Інші витрати	132	476	-	0,05	2,4	-	328	9330	-	0,25	39,82	-	+196	+8854	-	+148,48	+1860,0	-
Усього витрат	306272	20069	23709	100	100	100	131155	24426	23592	100	100	100	-172117	+3357	-117	-57,18	+16,73	-0,5

Як бачимо, з-поміж витрат ТОВ "Тернопільбуд" найбільшу питому вагу має собівартість реалізованої продукції – 94,7% в 2010 році та 89,6% у 2011р. Позитивним чинником є те, що у звітному році вона знизилась на 59,5%, проте сказати, що це позитивно в плані зниження собівартості продукції на одиницю продукції не можна, так як знизився і дохід від реалізації (див. табл. 3.1). Зростання інших витрат майже у 1,5 раза (148,48%) відбулось за рахунок необоротних активів, майнових комплексів, збитків від неопераційних курсових різниць, збитків від уцінки фінансових інвестицій.

Аналіз витрат ЗАТ "ПБО"Львівміськбуд" показує різке зниження собівартості реалізованої продукції за звітний рік на 78,7%, проте таке зниження пов'язано не з ефективними заходами управління підприємством, а за рахунок зниження обсягів саме реалізованої продукції. Різке зростання фінансових витрат майже у 10 раз (968,16%) пов'язане з тим, що на початку 2011 року підприємство взяло кредит на погашення кредиторської

заборгованості, заборгованості за кредитами 2008-2011 років. Інші витрати зросли у 12 раз (1860,0 %) за рахунок придбання необоротних активів і свідчать про зменшення корисності активів та їх уцінки.

Аналіз витрат ТОВ „Добробуд” показав, що витрати неопераційної діяльності не здійснювались, що свідчить про забезпеченість підприємства власними коштами. Зменшення собівартості у 2011р. на 816 тис.грн (3,7%) у підприємства є позитивним чинником, що може забезпечити додаткове надходження коштів, проте збільшення адміністративних витрат на 696 тис.грн (38,45%) свідчить або про надмірне витрачання коштів адміністрацією підприємства, або на запровадження заходів для зниження собівартості.

Підсумовуючи проведений аналіз витрат від усіх видів діяльності на досліджуваних підприємствах можна стверджувати, що безперечними факторами розвитку виробництва є його стимулювання за рахунок отриманих кредитів та придбання значно новіших необоротних активів, що є неопераційними витратами. Щодо витрат на запобігання надзвичайних подій, то їх підприємства відносять до складу витрат операційної діяльності.

Для більшої наглядності і порівняльності динаміки складу неопераційних витрат у загальній структурі витрат підприємства ми пропонуємо графік за 2007-2010 роки на 2-х підприємствах – ТОВ „Тернопільбуд” та ЗАТ „Львівміськбуд”

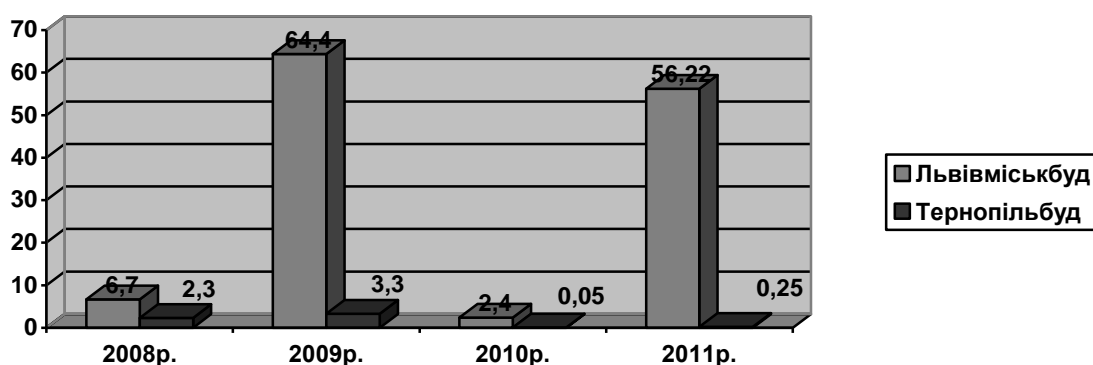

Рис.3.2. Зміна частки неопераційних витрат у складі загальних витрат ТОВ „Тернопільбуд” і ЗАТ „Львівміськбуд” за 2008-2011рр.

Дані рис.3.2 свідчать про зменшення частки неопераційних витрат у ТОВ „Тернопільбуд” протягом аналізованого періоду і вирівнювання потреб у коштах не за рахунок залучених, а завдяки внутрішнім резервам. Відмінна ситуація у ЗАТ „ПБО „Львівміськбуд”, яке постійно відчуває потребу у вільних коштах: взяті короткострокові позики у 2008 році збільшили неопераційні витрати з 6,7% до 64,4%, проте підприємство їх ліквідувало, отримавши наступний кредит на початку 2011р. Зменшення частки фінансових й інших витрат у 2011р. відбулось за рахунок реалізації необоротних активів підприємства.

Розглядаючи неопераційну діяльність, як результат господарської діяльності, керівництво підприємства організовує аналітичну роботу.

Для порівняльності показників розглянемо динаміку змін неопераційних доходів і витрат за 4 роки на ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” та ТОВ „Тернопільбуд” (рис. 3.3).

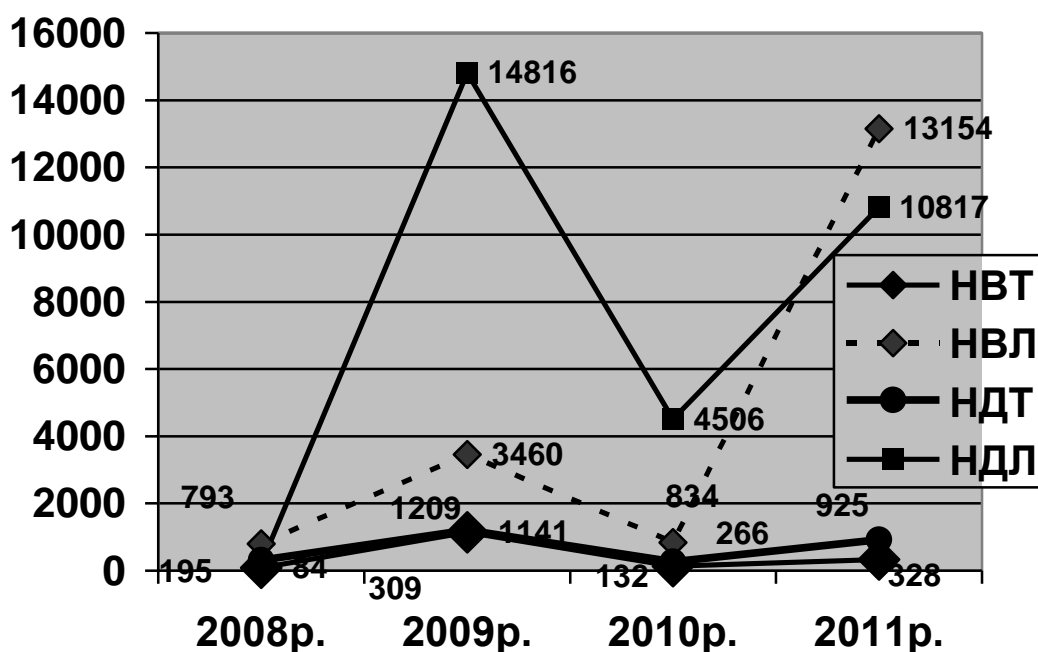

Рис. 3.3. Динаміка неопераційних доходів і витрат ТОВ „Тернопільбуд” та ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” за 2008-2011рр.

„НВТ – неопераційні витрати ТОВ „Тернопільбуд”;

„НВЛ – неопераційні витрати ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд”;

„НДТ - неопераційні доходи ТОВ „Тернопільбуд”;

„НДЛ - неопераційні доходи ЗАТ „ЛБО” Львівміськбуд”.

Такий аналіз здебільшого повинні проводити бухгалтери, які здійснюють облік таких груп витрат. Визначивши ступінь впливу відхилень на рахунках, бухгалтер прагне в наступному за звітним місяці використати виявлені резерви для покращення фінансового стану, якщо ці резерви пов’язані з інвестиційною діяльністю.

Продовжуючи аналіз доходів та результатів неопераційної діяльності, варто розрізнити прибуток (збиток) звітного періоду, прибуток (збиток) від операційної, іншої звичайної діяльності, прибуток до оподаткування і чистий прибуток підприємства.

Дані для оцінювання динаміки прибутку і її складових наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Динаміка показників в процесі формування прибутку від звичайної діяльності підприємств ТОВ”Тернопільбуд”, ЗАТ „ЛБО” Львівміськбуд” та ТОВ”Добробуд” за період 2010-2011рр.

Найменування показників	2011 рік, тис. грн.			2010 рік, тис. грн.			Відхилення від 2009 року					
							сума, тис. грн.			у %		
	ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ”ЛБО ”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ”ЛБО ”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ”ЛБО ”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”	ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ”ЛБО ”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	123079	1480	20398	302388	12299	24472	-179309	-10819	-4074	-45,7	-12,0	+83,3
2. Валовий прибуток	5554	(1121)	2276	12359	(684)	3396	-6805	+(437)	-1120	-408,6	+(63,8)	-67,0
3. Фінансовий результат (прибуток) від операційної діяльності	61	(7042)	996	7317	(4311)	880	-7256	+(2731)	+116	-120	+(63,3)	13,1

Продовження таблиці 3.3

4. Іншої фінансові доходи	188	-	-	30	-	-	+158	-	-	+626,6	-	-
5. Інші доходи	737	10817	-	233	4506	-	+504	+6311	-	+316,3	+240,1	-
6. Фінансовий результат (прибуток) від звичайної діяльності до оподаткування	658	(9379)	996	7448	(639)	880	-6790	+(8740)	+116	-8,8	+(146,8)	+13,2

Горизонтальний аналіз абсолютних показників ТОВ "Тернопільбуд", наведених у табл. 3.3, показує, що підприємство у звітному році досягло низьких фінансових результатів у господарській діяльності порівняно з фактичними даними минулого року. Порівняно з минулим роком спад прибутку від звичайної діяльності у ТОВ "Тернопільбуд" в цілому становив -6790 тис. грн, проте доходи від іншої діяльності зросли на +6311 тис. грн, що в цілому є позитивним чинником, за рахунок якого підприємство частково покрило недоотримані кошти з прибутку від операційної діяльності.

За фінансовими результатами від операційної діяльності ЗАТ „ЛБО” Львівміськбуд” у звітному році отримало збільшення збитків на суму 2731 тис. грн., проте відбулось зростання доходів від неопераційної діяльності на 6311 тис. грн. Даний факт пояснюється отриманими кредитами і продажем необоротних активів.

Аналіз прибутковості ТОВ "Добробуд" показав, що підприємство отримало прибутки тільки від операційної діяльності в сумі +116 тис. грн. Цей факт свідчить про те, що дане підприємство спроможне планомірно хоч і повільно, розпоряджатись лише тими коштами, які є вільними на даний момент.

Попередній структурний аналіз прибутку звітного періоду трьох проаналізованих підприємств показав, що основним джерелом формування

прибутку на вітчизняних підприємствах залишається прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг).

На закінчення аналізу розробляються конкретні заходи, спрямовані на попередження і зменшення збитків і втрат від даного виду діяльності.

Виходячи з результатів проведеного аналізу структури доходів та результатів діяльності підприємств ТОВ "Тернопільбуд", ЗАТ "ПБО"Львівміськбуд" та ТОВ"Добробуд" можна зробити наступні висновки:

1) галузева особливість будівництва характеризується великими фінансовими вкладеннями; значною собівартістю та витратами, які пов'язані з організацією виробничого процесу; значною матеріально-технічною базою і все це потребує постійного оновлення та безперервного забезпечення фінансовими ресурсами. Саме використання можливостей від здійснення неопераційної діяльності може забезпечити підприємства необхідними джерелами поповнення обіговими коштами для продовження будівельного процесу;

2) проаналізувавши неопераційні доходи і витрати виявлено, що значна їх частина спрямована на купівлю будівельних матеріалів та запасів, сучасного обладнання, установок, техніки та машин, все ж частина оборотних коштів, які залишаються у підприємства, варто направляти на створення нових інвестиційних проектів – для забезпечення росту доходів неопераційної діяльності.

Одним із факторів, які впливатимуть на виконання завдань аналізу неопераційної діяльності – це визначення якості фінансового стану, вивчення причин його покращення або погіршення за певний період, підготовка рекомендацій для підвищення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Ці завдання вирішують досліджуючи динаміку абсолютних та відносних фінансових показників і розподіляють на такі аналітичні блоки:

- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз платоспроможності (ліквідності);
- аналіз необхідного приросту власного капіталу;
- аналіз рентабельності [164, с.198].

Фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. Вона пов'язана з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів і характеризується співвідношенням власних і залучених коштів. Якщо платоспроможність – це зовнішній вияв фінансового стану підприємства, то фінансова стабільність – його внутрішня сторона.

До основних показників фінансової стійкості відносяться:

1. Коефіцієнт платоспроможності (автономії), розрахунок якого ми навели у додатку К і з'ясували, що проаналізовані підприємства мають стабільно негативну тенденцію в плані забезпеченості власними коштами.

2. Коефіцієнт фінансування (див. додаток К) свідчить про негативне становище щодо фінансування в будівництві. Всі підприємства не проводять ефективної політики щодо забезпеченості, як власними так і запозиченими коштами.

3. Коефіцієнт фінансової залежності розрахований і представлений у додатку К показав, що зростання частки залучених коштів у всіх проаналізованих підприємствах не стабільне в різні часові періоди. На нашу думку, всім цим підприємствам не вистачає певних зусиль для правильного розрахунку за отриманими коштами як зі сторони, так і власними. Процес кредитування має правильно прораховуватись щодо періодів і термінів їх поверненості.

Наступними показниками, які використовують для оцінювання платоспроможності підприємства є три відносні показники, що відрізняються складом ліквідних активів, які розглядають як покриття поточних пасивів, а саме:

4) коефіцієнт абсолютної ліквідності лише у 2008 році ТОВ „Тернопільбуд” мав позитивний (наближений до 1) стан забезпеченості грошовими коштами; ЗАТ ”ПБО” Львівміськбуд” станом на початок 2010рік став майже банкрутом. Нестабільне становище пояснюється тим, що вони в деякі сприятливі періоди (2010рік) змогли отримати грошові надходження від

того, що займаються будівництвом і реконструкцією невеликих приватних об'єктів.

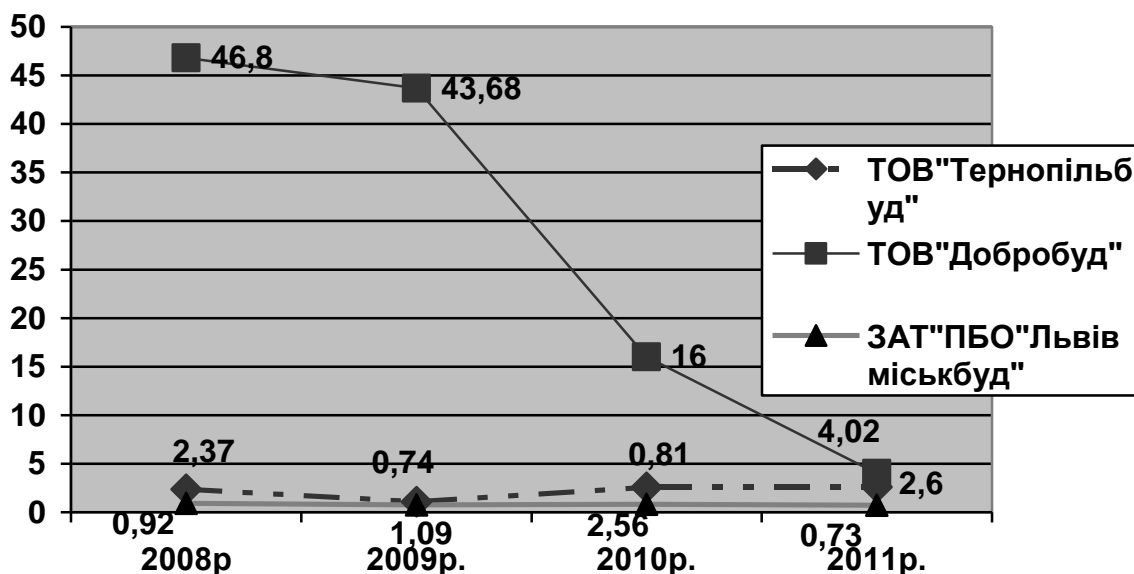

Рис. 3.4 .Динаміка показників абсолютної ліквідності будівельних підприємств

5) коефіцієнт поточної ліквідності, який дає загальну оцінку ліквідності активів і є дуже укрупненим показником, показав, що з трьох досліджуваних підприємств є успішними ТОВ „Тернопільбуд” і ТОВ”Добробуд”, а ЗАТ”ПБО”Львівміськбуд” за останні 3 роки має зростаючу заборгованість і не спроможність покрити її власними поточними активами. Даний коефіцієнт не є абсолютним показником здатності повернути борги, оскільки він характеризує лише наявність оборотних активів, а не їх якість. Реальнішим вважається наступний показник – так званий коефіцієнт критичної ліквідності.

б) коефіцієнт критичної ліквідності показав, що лише ЗАТ”ПБО”Львівміськбуд” має достатній рівень забезпеченості на поточний період власними коштами і відсутнє різке коливання цього показника від норми як у ТОВ”Добробуд” за 2010р. У ТОВ ”Тернопільбуд” цей показник протягом аналізованих періодів перевищував вказаний норматив і це свідчить про те, що дебіторська заборгованість не може бути перетворена в грошові кошти достатньо

швидко для оплати на рахунках кредиторської заборгованості. Розрахунок показників проведено у додатку К.

За даними розрахунків зауважимо, що підприємство характеризується достатньо високим показником критичної ліквідності.

Візуальну інтерпретацію даної групи показників зобразимо у вигляді наступного графічного зображення (рис. 3.5 і 3.6):

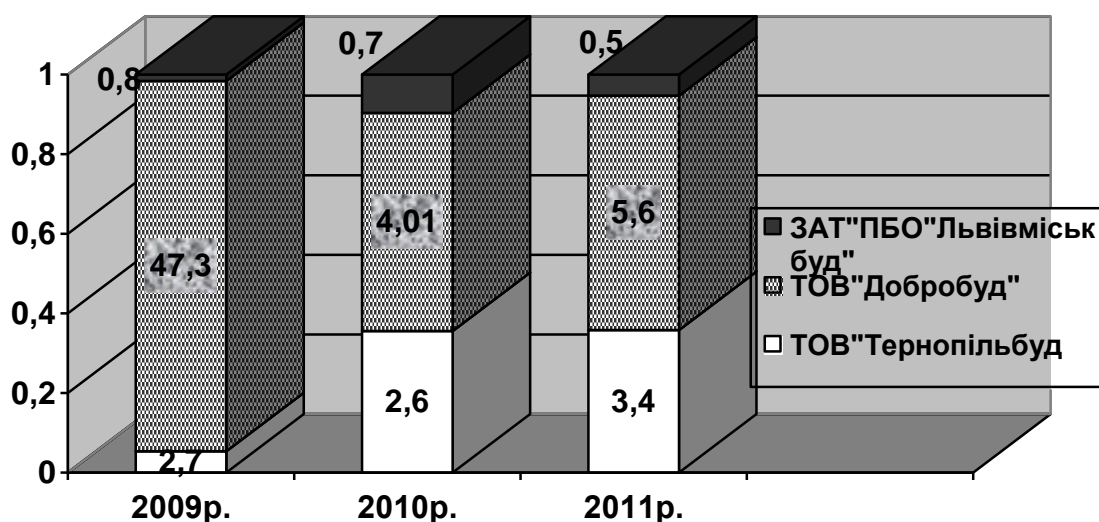

Рис.3.5. Динаміка показників поточної ліквідності ТОВ"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за 2009-2011рр.

Показники ліквідності важливі не тільки для керівників і фінансових працівників підприємства, але становлять інтерес для різних користувачів інформації: коефіцієнт абсолютної ліквідності – для постачальників сировини і матеріалів, коефіцієнт критичної ліквідності – для банків; коефіцієнт поточної ліквідності – для покупців, власників акцій і облігацій підприємства.

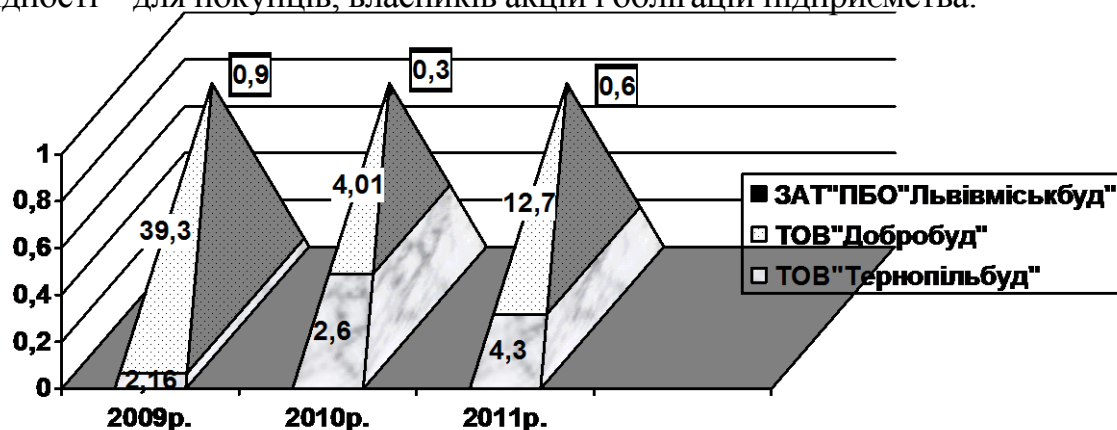

Рис.3.6. Динаміка показників критичної ліквідності ТОВ"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за 2009-2011рр.

Як бачимо з рис. 3.6, ТОВ „Тернопільбуд” практично не має вільних грошових коштів, які можна вкладати на депозит, купляти та продавати іноземну валюту, котирувати цінні папери на фондовому ринку. Всі показники ліквідності наближені до нормативного значення, крім показників абсолютної ліквідності. Тому можливість направляти фінансово-інвестиційні ресурси на отримання фінансових та інвестиційних доходів діяльності ТОВ „Тернопільбуд” обмежена. Однак, це проблема не лише базового підприємства, більшість вітчизняних підприємств отримують доходи та результати лише в межах операційної діяльності.

7) Прогнозні платіжні можливості підприємства за умови погашення дебіторської заборгованості і реалізації наявних запасів відображає коефіцієнт покриття (див. додаток К), який показав, що у ТОВ „Добробуд” та ТОВ „Тернопільбуд” є непогані показники покриття власними коштами зобов'язань, але найоптимальніший цей показник у ТОВ „Тернопільбуд”, оскільки у ТОВ „Добробуд” їх норма перевищена у кілька разів, що свідчить про нераціональне використання грошових коштів. ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” перебуває на межі банкрутства і завжди покриває свої борги за рахунок залучених коштів.

Для оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності розрахуємо два основні коефіцієнти: рентабельність сукупного капіталу та рентабельність власного капіталу (табл. 3.4).

Як бачимо з табл. 3.4, прибуток, який приносить кожна інвестована власниками капіталу грошова одиниця досить низький – менше 1 грн (0,18 і 0,17) в ТОВ „Добробуд” проте, це найкращі показники з трьох аналізованих підприємств, менше копійки (0,08 і 0,0005) – у ТОВ „Тернопільбуд”, збиткове становище у ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” показало повну відсутність власних коштів на покриття витрат діяльності. Таким чином, попри ріст власного капіталу в динаміці за 2010-2011рр. у ТОВ „Тернопільбуд”, прибутковість інвестованих ресурсів є досить низькою.

**Розрахунок показників рентабельності інвестицій ТОВ „Тернопільбуд”,
ТОВ „Добробуд” та ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” за 2010-2011рр.**

Назва показників	Методика розрахунку	2010р.			2011р.		
		ТОВ „Тернопіль буд”	ТОВ „Добро буд”	ЗАТ „ПБО” Львівміськ буд”	ТОВ „Тернопіль буд”	ТОВ „Добро буд”	ЗАТ „ПБО” Львівміськ буд”
1. Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток	0,08	0,18	0	0,0005	0,17	0
	Середня величина власного капіталу						
2. Період окупності власного капіталу	Середня величина власного капіталу	12,2	5,54	0	1892,5	5,9	0
	Чистий прибуток						
3. Рентабельність сукупного капіталу	Прибуток до оподаткування	0,03	0,02	0	0,002	0,2	0
	Усього джерел коштів						

Однією з основних умов стабільного фінансового стану підприємства є надходження грошових коштів, що забезпечує покриття поточних зобов'язань та забезпечення потреб основної та неопераційної діяльності. Відповідно, відсутність такого мінімально необхідного запасу грошових коштів свідчить про фінансові труднощі підприємства. В той же час надмірна величина грошових коштів свідчить про те, що реально підприємство несе збитки, пов'язані з інфляцією і знеціненням грошей, особливо це стосується підприємств будівельної галузі, в яких термін реалізації (здачі об'єкта) досить розтягнутий в часі. В зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати і оцінити, які чинники, на досліджуваних підприємствах, впливають на якість управління грошовими потоками на підприємстві.

3.2. Аналіз грошових потоків від інвестиційної та фінансової діяльності підприємств

Загальний аналіз фінансового стану і фінансових результатів діяльності підприємства не дає відповіді на питання, пов'язані з управлінням фінансовими ресурсами, зокрема: чи принесла діяльність підприємства достатню кількість фінансових ресурсів для виплати дивідендів; чи зазнало підприємство фінансових втрат і чи достатньо коштів для погашення зобов'язань; куди інвестовано кошти за минулий рік; які види фінансових операцій здійснювались і яка їх результативність (зміна активів і пасивів, ефективність вкладень коштів від реалізації тощо).

Щоб відповісти на ці запитання, треба поглибити аналітичні дослідження, виходячи з висновків про рух грошових коштів.

Грошовий потік підприємства – це сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, які генеруються його господарською діяльністю. Ми згідні з тим, що необхідність ефективного управління грошовими потоками операційної діяльності підприємства визначається, на думку Є.В.Мниха, такими обставинами і вони також притаманні й неопераційній діяльності:

- грошові потоки забезпечують господарську діяльність в усіх її аспектах;
- розвиток підприємства і його фінансова стійкість визначаються тим, наскільки синхронізовані між собою в обсягах і часі грошові потоки;
- раціональні грошові потоки допомагають забезпечити ритмічність операційної діяльності;
- при ефективному управлінні грошовими потоками зменшується потреба залучення капіталу;
- при оптимізації грошових потоків прискорюється оборотність оборотного капіталу підприємств;
- активні форми управління грошовими потоками дають змогу підвищити прибутковість операцій, пов'язаних з рухом грошових коштів та знизити ризик неплатоспроможності підприємства[106, с.174].

Управління грошовими потоками ґрунтується на принципах: інформаційної достовірності, збалансованості, ефективності та ліквідності. Принцип інформаційної достовірності передбачає створення необхідної та достатньої інформаційної бази за міжнародними стандартами. В Україні цьому найбільше відповідає „Звіт про рух грошових коштів”, складений за вимогами П(С)БО 4. Принцип збалансованості передбачає оптимізацію грошових потоків за видами, обсягами, часовими інтервалами та іншими суттєвими характеристиками. Принцип ефективності передбачає мобілізацію тимчасово вільних коштів у фінансові інвестиції. Принцип ліквідності передбачає синхронізацію позитивного та негативного грошового потоків за всіма часовими інтервалами.

Грошовий потік підприємства охоплює численну кількість потоків грошових коштів, які обслуговують господарську діяльність. Для ефективнішого та цілеспрямованого управління ними, грошові потоки розглядають в розрізі наступних основних видів діяльності (рис. 3.7).

Мета аналізу грошового потоку – оцінка здатності підприємства генерувати грошові кошти в обсягах та за строками здійснення необхідних планових платежів, забезпечення прийняття управлінських рішень з оптимізації грошового потоку. Місце аналітичних досліджень в управлінні грошовими потоками, за словами Є.В.Мниха, можна визначити за етапами цього процесу [106, с.174].

В умовах сучасного реформування системи бухгалтерського обліку в Україні Міністерство фінансів затвердило нову редакцію П(С)БО 4 та форму №3 річної звітності „Звіт про рух грошових коштів” наказом від 10.06.2010р. №382 [111]. Відповідно до згаданого документа докорінно змінилась як сама форма звіту, так і механізм його заповнення та формування даних відносно

Рис. 3.7. Складові грошових потоків за видами діяльності згідно П(С)БО 4.

руху грошових коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємств. Враховуючи це, розкриття сутності положень, пов'язаних із впровадженням нової форми звіту та застосування їх на практиці будівельних підприємств, заслуговує особливої уваги.

Враховуючи зміни до П(С)БО 4 „Звіт про рух грошових коштів”, перший розділ ф.№ 3, що стосувався визначення показників руху грошових коштів у результаті операційної діяльності, заповнювали непрямым методом (за винятком статей „Сплачені відсотки” (ряд.130) та „Сплачені податки на прибуток”(ряд.140)) і прямим методом користувались для визначення показників руху грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності.

Непрямий метод використовував готові показники звіту про фінансовий стан підприємства (баланс – ф.№1) та Звіту про фінансові результати (ф.№2) для безпосереднього заповнення рядків форми №3 або через визначення з них різниць для заповнення окремих рядків, і лише незначна кількість рядків потребувала вибірок з даних синтетичного або аналітичного обліку. Його механізм полягав в поетапному коригуванні прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування на ряд показників, внаслідок чого перший розділ відображав не напрями руху грошових коштів та їх еквівалентів, а причини зміни їх залишку та перетворення на різні форми активів. З часом запровадження нових (П(С)БО 31) та змін чинних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (1,15,17,19,27) кількість рядків, яка потребувала вибірок з даних синтетичного та/або аналітичного обліку, зростала і застосування непрямого методу ставало не таким переконливим (з оцінки простоти та витрат щодо складання Звіту про рух грошових коштів) порівняно із застосуванням прямого методу. Відмінність при застосуванні цих двох методів вимагала змін показників першого розділу Звіту про рух грошових коштів (ф.№3), що, в свою чергу, спричинило скорочення форми №3 з чотирьох граф до двох і кількості показників у цьому звіті на 20%, проте залишилися без змін рядки другого та третього розділів. Починаючи з 2011 року всі три розділи заповнюються і розраховуються за прямим методом.

Прямий метод спрямований на одержання даних, що характеризують як валовий, так і чистий потік грошових коштів у звітному періоді. Відмінність результатів розрахунку грошових потоків за прямим і непрямим методами

стосуються тільки операційної діяльності. Одна з переваг прямого методу полягає в тому, що він показує суми надходжень та платежів і зосереджує увагу на тих статтях, що генерують найбільший приплив і відплив коштів і стосується переважно неопераційної діяльності. Проте цей метод, як зазначає С.С.Черниш, не розкриває взаємозв'язку величини фінансового результату і величини зміни коштів, зокрема не вказує, чому виникає ситуація, коли прибуткове підприємство є неплатоспроможне [167, с. 237].

Як вважає В.М.Теслюк і А.В.Дегтяренко ” прямий метод є більш наочним, дає змогу чітко виділити відповідні напрями надходження і витрачання грошей, простежити рух грошових коштів та їх еквівалентів на підприємстві, змінена форма є доступнішою для сприйняття та заповнення” [152, с.125].

На нашу думку, слід використовувати прямий метод для аналізу і оцінки зміни величини коштів з метою запобігання негативних чинників та їх усунення при виникненні. Крім того він надає точнішу інформацію про обсяг і склад грошових потоків та передбачений вимогами П(С)БО 4, не зважаючи на застереження, що внаслідок збору даних про рух грошових коштів протягом усього року та безпосередньо використовуючи дані з реєстрів бухгалтерського обліку він буде трудомістким, інформація, яка в ньому відобразатиметься буде зручною і наочною.

Подібної думки, що прямий метод дає змогу оцінити весь обсяг надходжень (вхідний грошовий потік) і видатків (вихідний грошовий потік) грошових потоків у результаті господарської діяльності підприємства загалом та за окремими її видами, дотримується Кіндрацька Г.І., Білик М.С. та Загородній А.Г. [76,с.350].

На нашу думку використання прямого методу забезпечить достовірну оцінку ліквідності підприємства і дасть можливість робити оперативні висновки відносно достатності коштів для сплати на рахунках поточних зобов'язань й охоплює аналізом не лише операційну, а й неопераційну діяльність.

Даючи оцінку проведеному аналізу чистого грошового потоку операційної діяльності, прямий метод показав відмінність між чистим фінансовим результатом і чистим грошовим потоком у таблиці 3. 5.

Таблиця 3.5

**Чистий грошовий потік від операційної діяльності ТОВ
"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ "ПБО"Львівміськбуд" за 2008-
2011рр., тис.грн**

Підприємство	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	Тенденція
ТОВ"Тернопільбуд"	96340	21881	-98388	-1156	<i>Не стабільна</i>
ТОВ"Добробуд"	1042	1949	1392	234	<i>Стабільна</i>
ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд"	-4791	-15983	337	-727	<i>Не стабільна</i>

Аналізуючи рух грошових коштів наведений у таблиці 3.5 від операційної діяльності ми мали на меті розкрити сутність грошових потоків від операційної діяльності, так як у статті "Рух коштів від надзвичайних подій" відображаються, відповідно надходження або видаток коштів, пов'язаних з надзвичайними подіями в процесі операційної діяльності, а для більш детального їх виокремлення слід володіти даними не лише фінансової звітності.

Інформація про рух грошових коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності необхідно подавати, як і раніше, лише за прямим методом. Це означає, що слід окремо наводити основні статті надходжень і видатків за кожним видом діяльності.

Враховуючи внесені зміни в П(С)БО 4 розділ II „Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності” слід заповнювати наступним чином:

– надходження коштів – це обороти за кредитом відповідних субрахунків рахунків 74"Інші доходи", 73 "Інші фінансові доходи", субрахунку 373 „Розрахунки за нарахованими доходами”, а також інші надходження від цільового фінансування на капітальні вкладення, повернення авансів, не пов'язаних з операційною діяльністю;

– витрачання коштів – це відповідні обороти за дебетом рахунків 14 „Довгострокові фінансові інвестиції”, 35 „Поточні фінансові інвестиції”, 15 „Капітальні інвестиції” та інші платежі, до яких відносять аванси, не пов’язані з операційною діяльністю.

Дані про рух грошових коштів під час здійснення фінансової та інвестиційної діяльності визначаються вибіркою даних про їх витрачання і надходження безпосередньо за оборотами на рахунках у регістрах бухгалтерського обліку грошових коштів.

На суму прибутків (збитків) від неопераційної діяльності, а, отже інвестиційної діяльності коригуються грошові потоки операційної діяльності [91,с.295].

В інвестиційній діяльності сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою реалізації окремих видів необоротних активів і вартістю їхнього придбання у звітному періоді. Чистий грошовий потік інвестиційної діяльності ($ЧГП_{iд}$) розраховують за формулою (3.1):

$$ЧГП_{iд} = P_{оз} + P_{на} + P_{дфі} + P_{ва} + Da - Поз_з - ДНБ - Пна - Подфі_г - Ва \quad (3.1)$$

де $P_{оз}$ – сума реалізації основних засобів, тис. грн.;

$P_{на}$ – сума реалізації нематеріальних активів, тис. грн.;

$P_{дфі}$ – сума реалізації довгострокових фінансових інвестицій, тис. грн.;

$P_{ва}$ – сума повторної реалізації раніше викуплених власних акцій, тис. грн.;

Da – сума дивідендів, отриманих підприємством за довгостроковими фінансовими інвестиціями, тис. грн.;

$Поз$ – вартість придбаних основних засобів, тис. грн.;

$Пна$ – вартість придбаних нематеріальних активів, тис. грн.;

$ДНБ$ – приріст незавершеного будівництва, тис. грн.;

$Подфі$ – вартість придбаних довгострокових фінансових інвестицій, тис. грн.;

Va – вартість викуплених власних акцій підприємства, тис. грн. [107, с.166].

$$ЧГП_{ід за 2010р} = 265 - 229 - 37340 - 810 = - 38114 \text{ тис. грн.}$$

Підставивши дані ТОВ „Тернопільбуд” в аналітичну формулу 3.1 ми визначили відмінність між результатами ЧГП від інвестиційної діяльності на суму – (-38114 тис. грн.) на відміну від показників ф.№3 , що становить -808 тис. грн. Така велика відмінність у результатах спричинена тим, що показники, які входять до складу формули, на наш погляд не правильно враховують структуру ЧГП інвестиційної діяльності, що взяті з різних форм звітності.

Формула розрахунку ЧГП від інвестиційної діяльності, яку представила С.С.Черниш, на нашу думку, більш обгрунтована ніж попередня формула і відображає структуру коштів від інвестиційної діяльності:

$$ЧГП_{ід} = ВР_{оз} + ВР_{на} + ВР_{дфа} + ВР_{ва} + Дод - Поз - ІСкб - Пна - Пдфа - Пва \quad (3.2)$$

де $ВР_{оз}$ – виручка від реалізації основних засобів;

$ВР_{на}$ – виручка від реалізації нематеріальних активів;

$ВР_{дфа}$ – сума виручки від реалізації довгострокових фінансових активів;

$ВР_{ва}$ – виручка від реалізації раніше викуплених акцій підприємства;

$Дод$ – сума одержаних дивідендів і процентів за довгостроковими цінними паперами;

$Поз$ – сума придбаних основних засобів;

$ІСкб$ – сума інвестицій на капітальне будівництво;

$Пна$ – сума придбаних нематеріальних активів;

$Пдфа$ – сума придбання довгострокових фінансових активів;

$Пва$ – сума викуплених власних акцій підприємства [167, с.238].

Формула 3.5 більш наближено характеризує структуру грошового потоку від інвестиційної діяльності, проте на нашу думку, слід більш масштабніше підходити до оцінки складу грошового потоку чи відтоку для формування грошового забезпечення інвестиційної діяльності. В результаті аналізу наведених формул 3.1 і 3.2 розрахунку чистого грошового потоку інвестиційної діяльності ми пропонуємо форму розрахунку, яка, на нашу думку, дасть більш

повний обсяг грошових надходжень і виплат в результаті інвестиційної діяльності:

$$\text{ЧГПінд} = \text{Розна} + \text{Вак} - \text{Позна} - \text{Пнбі} - \text{Пак} - \text{Пкос} \quad (3.3)$$

де *Розна* – грошові надходження від продажу основних засобів, матеріальних та інших необоротних активів;

Вак – грошові відшкодування авансів і кредитів, наданих іншим сторонам (крім фінансових інститутів);

Позна – грошові платежі за придбання основних засобів, матеріальних та інших необоротних активів;

Пнбі – грошові платежі для придбання пайових чи боргових інструментів інших компаній та часток участі у спільних компаніях (крім еквівалентів грошових коштів і платежів, призначених для торгівельних платежів та комерційних цілей);

Пак – авансові грошові платежі та кредити, надані іншим сторонам (крім авансових платежів і кредитів, наданих фінансовими компаніями);

Пкос – грошові платежі за терміновими контрактами, опціонами та свопами (крім контрактів, укладених з комерційною чи торгівельною метою або для фінансової діяльності).

Запропонована формула 3.3 дасть можливість робити оперативні висновки відносно достатності коштів для сплати по рахунках поточних зобов'язань та можливість здійснення ефективної інвестиційної діяльності.

Проведений аналіз розрахунку чистого грошового потоку за прямим методом, використовуючи дані Звіту про рух грошових коштів (ф.№3), інвестиційної діяльності трьох будівельних організаціях ТОВ"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за 2008-2011рр. показав таку динаміку (табл. 3.6).

Аналізуючи результати руху грошових потоків від інвестиційної діяльності згідно табл.3.6 на досліджуваних підприємствах, робимо висновок про те, що від'ємний ЧГП інвестиційної діяльності в ТОВ"Добробуд" протягом

2008-2011 років склався за рахунок поступового придбання необоротних активів, є

Таблиця 3.6

**Чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності
ТОВ"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за
2008-2011рр., тис.грн.**

Підприємство	Роки				Тенденція
	2008	2009	2010	2011	
ТОВ"Тернопільбуд"	-78547	-40121	+ 98790	-1073	<i>Позитивна, нестабільна, активна</i>
ТОВ"Добробуд"	-825,6	-2576	-968	-117	<i>Позитивна, стабільна</i>
ЗАТ"ПБО"Львів міськбуд"	- 2867	+14209	+ 4506	-	<i>Нестабільна, негативна</i>

позитивним чинником того, що підприємство за рахунок власних інвестованих коштів забезпечує основну будівельну діяльність необоротними активами для продовження будівництва, не залучаючи позикових коштів. Отже можна стверджувати, що ТОВ"Добробуд" здійснює поступове оновлення виробничих потужностей за рахунок власних джерел грошових коштів і має високу рентабельність будівництва.

В результаті оцінки інвестиційної діяльності ТОВ"Тернопільбуд" можна стверджувати, що підприємство задовільняється власними коштами на оновлення необоротних активів, які протягом 2008-2009 років воно придбало на загальну суму 118668 тис.грн., і навіть спроможне інвестувати у дочірні підприємства. Реалізація необоротних активів у 2010р. на суму 97021 тис.грн. спричинена необхідністю мобілізувати кошти для протреб розвитку будівничого процесу, так як наслідки фінансово-економічної кризи в Україні та світі у 2008р. причинили відтік грошових коштів від потенційних клієнтів. Ситуація активної інвестиційної діяльності протягом 2008-2011рр. на ТОВ

„Тернопільбуд” свідчить про правильну управлінську стратегію керівництва щодо реінвестування коштів на розвиток будівництва. Інші надходження у 2010р. в сумі 1769 тис.грн. свідчать про ефективну інвестиційну діяльність підприємства від правильно вкладених фінансових ресурсів у інші виробництва. Ситуація налагодилась у 2011р., в результаті чого ТОВ „Тернопільбуд” витратило кошти на придбання необоротних активів у сумі 229 тис.грн. та сплатило інші платежі на розвиток структурних підрозділів у сумі 844 тис.грн.

Аналіз діяльності ЗАТ„ПБО”Львівміськбуд” показав, що в 2008 році підприємство продало необоротних активів на суму 54тис.грн., тут же придбало на суму 2921тис.грн., що свідчить про позитивну реструктуризацію парку необоротних активів, коли позбавляються від не потрібного, а придбавають цільове. У 2009-2010рр., після кризового 2008року, підприємство відчувало потребу у грошових коштах, внаслідок чого реалізувало необоротних активів на 14200 тис.грн. більше, ніж придбало (221 тис.грн.), крім того отримало відсотки у сумі 9 тис.грн. Нестача грошових коштів у 2010р. і реалізація необоротних активів для погашення заборгованості по позиках, свідченням чого стане аналіз фінансової діяльності.

Як вважає В.Пархоменко, фінансовою діяльністю є операції з надходження і вибуття грошових коштів, пов'язаних із збільшенням і зменшенням статутного капіталу, пайового капіталу, додатково вкладеного капіталу, погашенням неоплаченого капіталу, викупом і продажем власних акцій, продажем облігацій власної емісії, сплатою відсотків за такими облігаціями, погашенням таких облігацій, отриманням і погашенням кредитів банків, сплатою відсотків за користування кредитами банків [127, с.27].

У фінансовій діяльності, як стверджує В.Пархоменко, сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, залучених із зовнішніх джерел, та сумою основного боргу, дивідендів власників підприємства. Згідно з цим показником прийнято відображати надходження і вибуття коштів, пов'язаних з використанням зовнішнього фінансування.

Чистий грошовий потік фінансової діяльності (ЧГПфд) розраховують за формулою (3.4):

$$\text{ЧГПфд} = \text{ЗКа} + \text{ЗКд} + \text{ЗКкк} + \text{СД} - \text{Пдкк} - \text{Пкк}_c - \text{Дв} \quad (3.4)$$

де ЗКа – додаткове залучення акціонерного чи пайового капіталу, тис.

грн.;

ЗКд – залучений капітал за довгостроковими кредитами, тис. грн.;

ЗКкк – залучений капітал за короткостроковими кредитами, тис. грн.;

СД – допомога спонсорів, тис. грн.;

Пдкк – сума погашення довгострокового кредиту, тис. грн.;

Пкк_c – сума погашення короткострокового кредиту, тис. грн.;

Дв – сума оплачених дивідендів власникам акціонерного капіталу, тис.

грн.[127, с.27].

На нашу думку, для більш повного включення у розрахунок ЧГП фінансової діяльності всіх грошових потоків і відтоків під час здійснення підприємством фінансової діяльності, опираючись на доповнення загальноприйнятої формули, запропонованої С.С.Черниш, ми пропонуємо власне бачення формули для розрахунку показника чистого грошового потоку від фінансової діяльності у формулі 3.5.

$$\text{ЧГПфд} = \text{Гнаіні} - \text{Гва} + \text{Гнов} - \text{Гкк} + \text{Гпо} + \text{Гні} - \text{Гні} \quad (3.5)$$

де Гнаіні – грошові надходження від емісії акцій чи інших пайових інструментів;

Гва – грошові виплати власникам для придбання чи погашення акцій компанії;

Гнов – грошові надходження від випуску незабезпечених облігацій, позик, векселів, забезпечених облігацій, закладних та інших коротко- та довгострокових кредитів;

Гкк – грошові погашення кредитних сум;

Гпо – грошові платежі орендаря для зменшення заборгованості з фінансової оренди;

Гні – грошові надходження від інвестицій в асоційовані, дочірні, спільні підприємства;

Гні – грошові платежі в асоційовані, дочірні, спільні підприємства.

Відображення руху грошових коштів від фінансової діяльності і його тенденцій на трьох аналізованих підприємствах ілюструє таблиця 3.7.

Аналіз чистого грошового потоку від фінансової діяльності в таблиці 3.7 показав, що протягом 2008 та 2009 років ТОВ „Тернопільбуд” було фінансово стійким підприємством, спроможним сплачувати дивіденди на загальну суму 2784 тис.грн. за ці два роки, хоч грошовий потік від фінансової діяльності на даний період був від’ємний, все ж таки це свідчить про позитивну фінансову ситуацію на підприємстві.

Таблиця 3.7

Чистий грошовий потік від фінансової діяльності ”Тернопільбуд”, ТОВ”Добробуд” та ЗАТ”ПБО”Львівміськбуд” за 2008-2011рр., тис.грн

Підприємство	Роки				Тенденція
	2008	2009	2010	2011	
ТОВ”Тернопільбуд”	-1000	+1784	+66	-	<i>стабільна, позитивна</i>
ТОВ”Добробуд”	-	+403	-403	-	<i>Стабільна</i>
ЗАТ”ПБО”Львів міськбуд”	+4270	-2182	+323	+18	<i>Нестабільна</i>

У 2010р. позитивним чинником фінансової діяльності було збільшення власного капіталу на суму 66тис.грн., проте у 2011 році в ТОВ „Тернопільбуд” значно зросла вартість залученого капіталу за довгостроковими кредитами порівняно з 2009роком, а саме на 3060, а за 2009 рік було отримано короткострокові кредити на суму 995тис. грн. і погашено їх станом на початок 2011 року. Сума короткострокового кредиту, отриманого підприємством у 2011 році спрямована на закупівлю основних засобів.

Фінансова діяльність ТОВ "Добробуд" за аналізований період 2008-2011рр. була не дуже активною, лише у 2009р. при сприятливих умовах підприємство взяло кредит на суму 403 тис.грн., який зразу ж повернуло станом на 01.01.2009 року. Проте низька фінансова активність свідчить про стабільне фінансове становище підприємства, достатню забезпеченість власними коштами, але якщо все так позитивно, то чому б не сплатити дивіденди, не здійснити фінансову оренду для розширення меж вкладених, а згодом і отриманих коштів. Позитивна динаміка спостерігається від фінансової діяльності у вигляді інших надходжень у сумі +118 тис.грн., проте брати кредити підприємству вже немає потреби, адже продовжувати будівництво немає можливості через критичну ситуацію неплатоспроможності покупців.

Провівши розрахунки чистого грошового потоку від фінансової діяльності ЗАТ "ПБО" Львівміськбуд" можна вважати, що вже починаючи з 2008 року підприємство знаходиться в стані постійної заборгованості. Протягом 2008-2011 років підприємство постійно набирає нові кредити і погашає старі.

У кінці 2011р. ситуація змінилась в сторону зниження кредитозалежності і зменшення суми необхідного кредитування аж на - 6286 тис.грн. порівняно з 2010р., тобто кредит отримано в сумі лише 463 тис.грн., проте погашення кредитної заборгованості триває і склало на 2011р. 140 тис.грн., що в порівнянні з 2010р. становило - 5557 тис.грн. Отже підприємство зуміло розрахуватись за кредитами і вчасно сплачувати відсотки.

Результати розрахунку суми ЧГП за неопераційною діяльністю дають змогу визначити загальний її вплив на обсяги виробництва по підприємству. Проведені розрахунки дозволять підприємствам:

1. Об'єктивно оцінити інвестиційно-фінансову й господарську діяльність та взаємозв'язок операційної і неопераційної діяльності в напрямку формування та використання грошових потоків з метою покращення насамперед інвестиційно-фінансового потенціалу з урахуванням можливих джерел їх оптимізації та ефективності;

2. З врахуванням виду підприємницької діяльності, організаційно-правової форми, галузевої спеціалізації та структурної специфіки проведені розрахунки дозволять визначити межу стосовно оцінки „якості” управління грошовими потоками підприємства з метою прогнозування і планування заходів щодо поліпшення фінансової гнучкості, платоспроможності та підвищення інвестиційного потенціалу підприємств.

В залежності від стану руху грошових коштів можна дати змодельовану оцінку якості управління підприємством за допомогою факторів, наведених на рис. 3.8.

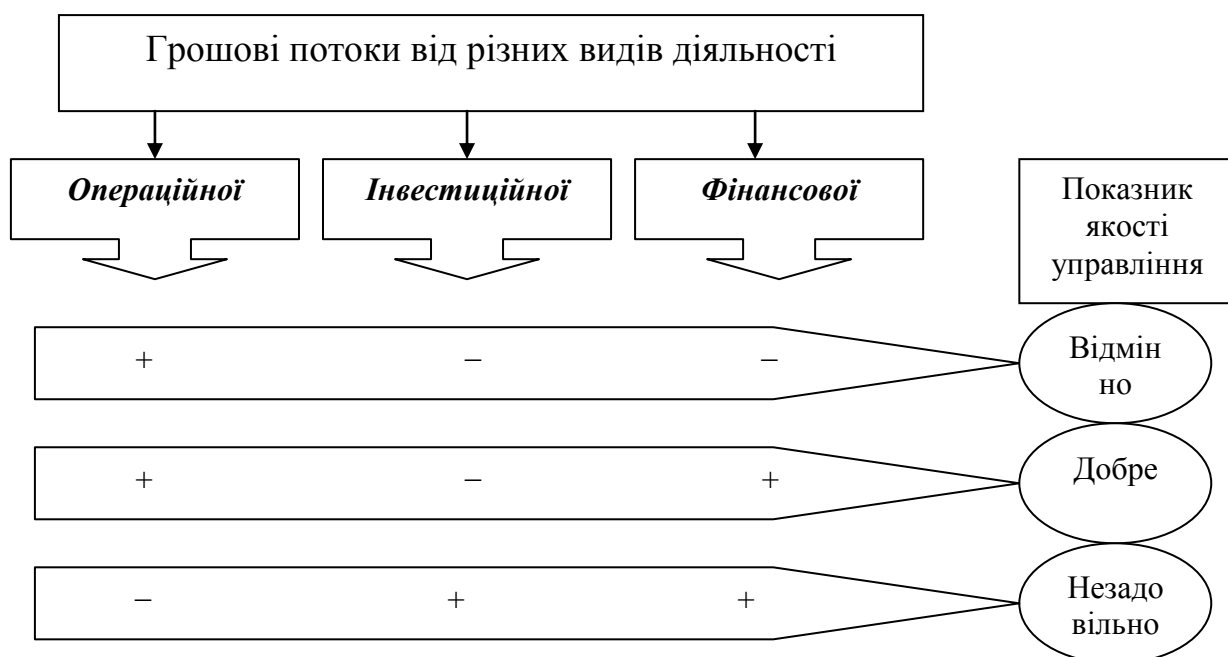

Рис. 3.8. Рекомендована модель оцінки якості управління підприємством від показників грошових потоків операційної і неопераційної діяльності

Використовуючи запропоновану структурну схему оцінювання якості управління в залежності від грошового потоку діяльності і використавши проведені попередні аналітичні розрахунки в таблицях 3.5-3.7 протягом 2008-2011рр. на трьох досліджуваних підприємствах побудуємо тестову таблицю успішності управління грошовими потоками від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності ТОВ”Тернопільбуд”, ТОВ”Добробуд” та ЗАТ”ПБО”Львівміськбуд” (табл.3.8).

**Тестова оцінка якості управління грошовими потоками діяльності
ТОВ"Тернопільбуд", ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за
2008-2011рр.**

Підприємство	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	Оцінка
ТОВ"Тернопільбуд"	5	5	3	3	4,0
ТОВ"Добробуд"	5	4	5	5	4,75
ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд"	3	3	3	3	3

Провівши тестову оцінку руху грошових коштів на підприємствах можна зазначити наступне:

1. Не всі показники так однозначно можна розцінювати як позитивні чи негативні, так як на підприємстві ТОВ"Тернопільбуд", яке в середньому за 4-ри роки отримало „добре” не характеризує його з точки зору бездіяльності, якщо провести детальну оцінку її, то виявиться, що протягом останніх 2010-2011 років підприємство намагалось оновити необоротні активи та продовжити неопераційну діяльність: взяло кредит, але від’ємний ЧГП від операційної діяльності спричинений через дебіторську заборгованість.

2. Відмінні показники роботи управління діяльністю ТОВ"Добробуд" в загальному не показують, що у підприємства відсутня неопераційна діяльність (крім 2009р. взяли кредит і 2010р. – повернули кредит), проте це можна розцінити як забезпеченість підприємства коштами для здійснення будівельного процесу.

3. Незадовільна робота управління підприємством ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" проявлялась в цілому у грошовому потоці як від операційної так і неопераційної діяльності, підприємство з 2008р. не переставало брати позики, проте не використовувало їх на придбання необоротних активів, а лише на погашення інших заборгованостей.

Управління грошовими потоками потребує постійного моніторингу (системи спостереження) рівномірності і синхронності формування додатного

та від'ємного грошового потоку, для чого можна застосувати спосіб зіставлення динамічних рядів (табл.3.9) і графічний метод (рис. 3.9).

Наведені в таблиці 3.9 дані наочно показують, в які періоди підприємство матиме надлишок, а в які нестачу грошових коштів і за допомогою оптимізації грошових потоків можливе їх раціональне використання саме в той момент і в тому аспекті, де б вони отримали найкращий результат (рис.3.9).

Таблиця 3.9

**Динаміка грошових потоків діяльності ТОВ"Тернопільбуд",
ТОВ"Добробуд" та ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" за 2008-2011рр.**

Підприємство	Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.
ТОВ"Тернопільбуд"	ДГП	96340	21881	98856	0
	ВГП	79547	41905	98388	2229
	ЧГП	16793	-20024	468	-2229
ТОВ"Добробуд"	ДГП	1042	2352	1392	234
	ВГП	825,6	2576	1371	117
	ЧГП	-216,4	-224	-21	117
ЗАТ"ПБО"Львів міськбуд"	ДГП	4270	14209	5166	18
	ВГП	7658	18165	0	727
	ЧГП	-3380	-3956	5166	-709

*ДГП – додатній грошовий потік; ВГП – від'ємний грошовий потік; ЧГП – чистий грошовий потік.

Найбільш синхронізованим, згідно з рис.3.9, є грошовий потік ТОВ"Добробуд", що протягом аналізованого періоду не зазнавав різких коливань між дефіцитом і надлишком грошових коштів, в основному ЧГП цього підприємства визначався на основі даних операційної діяльності. Відсутність руху коштів неопераційної діяльності вказує на високий рівень самофінансування або низький рівень виробничого потенціалу.

ТОВ"Тернопільбуд" зазнало різких змін в динаміці грошових потоків за рахунок витрат коштів фінансової та інвестиційної діяльності на придбання необоротних активів за рахунок отриманого кредиту й інших платежів у 2009р. та наступного витрачання у 2011р., нульовий додатковий грошовий потік спричинив значний дефіцит грошових коштів і вимагав отримання кредиту.

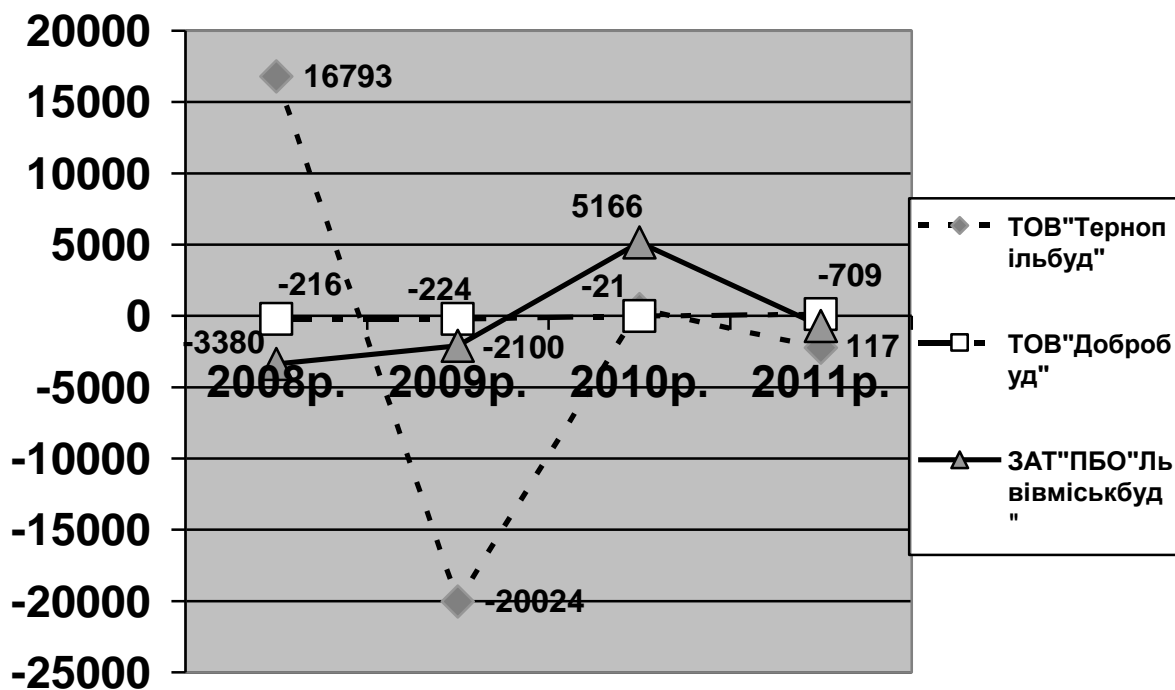

Рис. 3.9. Синхронізація чистого грошового потоку протягом 2008-2011рр. по ТОВ "Тернопільбуд", ТОВ "Добробуд" та ЗАТ "ПБО" Львівміськбуд"

У ЗАТ "ПБО" Львівміськбуд" різкі коливання тривають протягом аналізованих періодів в сторону зростання дефіциту коштів від усіх видів діяльності, лише після отримання кредиту грошова маса стабілізувалась у 2010р. і в 2011р. зменшилась до суми 709 тис.грн., проте, як показують розрахунки проведені в попередніх етапах дослідження, це не рятує підприємство від постійного дефіциту грошей, тому менеджери повинні взяти заходів інтенсифікації розвитку підприємства, а не вводити його у постійну боргову залежність від сторонньої підтримки лише кредитуванням, враховуючи нестабільну фінансово-економічну ситуацію в країні та регіоні.

Аналітичні дослідження руху грошових коштів неопераційної діяльності передбачають їх оптимізацію за рахунок:

- виявлення та реалізації резервів, які допомагають зменшити залежність підприємства від зовнішніх джерел залучення коштів;
- забезпечення повної збалансованості позитивних і негативних грошових потоків у часі і за центрами відповідальності;
- забезпечення тісного взаємозв'язку грошових потоків за видами

діяльності: операційна – неопераційна;

- збільшення обсягу і якості чистого грошового потоку;
- придбання необоротних активів потребує певного обґрунтування їх використання з урахуванням джерел їх придбання (власні, залучені та особливо позикові);
- контролювати надходження та витрати, зокрема за позиками, контрактами та авансами;
- розробити план надходження та витрачання грошових коштів на підприємстві за усіма видами діяльності на коротший термін, ніж рік.

3.3. Напрямки оптимізації фінансово-інвестиційних грошових потоків для забезпечення ефективності будівельного виробництва

В умовах інфляції і неплатежів управління оптимальним розміром грошового потоку на підприємстві є важливою метою забезпечення його життєдіяльності. Враховуючи те, що прибуток за звітний період і грошові кошти, отримані підприємством протягом періоду не одне і те ж, так як наявність прибутку не завжди означає наявність у підприємства вільних грошових коштів, доступних для використання. Враховуючи сказане, основу оптимізації руху грошових ресурсів неопераційної діяльності підприємства становить забезпечення збалансованості обсягів позитивного та негативного потоку. Оптимізація грошових потоків забезпечується шляхом вибору найкращих форм їх організації на підприємстві з обліком зовнішніх і внутрішніх факторів з метою досягнення зрівноваженості, синхронізації і зростання чистого грошового потоку.

Негативні наслідки для фінансового стану підприємства мають негативний і позитивний грошові потоки. Негативні наслідки дефіцитного грошового потоку виявляються у зниженні ліквідності активів і платоспроможності підприємства в цілому, в зростанні недопустимої

кредиторської заборгованості, затримках у погашенні кредитів, а в кінцевому результаті – у зниження рентабельності авансованого капіталу.

Негативні наслідки надлишкового грошового потоку виявляються у зниженні внаслідок інфляції реальної вартості надлишкових коштів, втраті прибутку від незалученого в обіг капіталу. А тому, як правильно стверджує О.Ковалюк, відтворювальна функція проявляється у кругообігу фінансово-інвестиційних ресурсів і саме цим реалізує принципи збалансованості матеріальних і фінансових надходжень на всіх етапах кругообігу коштів [82, с.34].

Для оптимізації дефіцитного грошового потоку застосовують систему прискорення залучення коштів і сповільнення їх видатків. З метою прискорення залучення коштів використовують систему гнучких цін на продукцію, механізми передоплати при розрахунках, скорочення термінів комерційного кредиту, сучасні форми рефінансування дебіторської заборгованості (вексельний обіг, факторинг) та ін. Сповільнення видатків коштів досягається за рахунок: збільшення термінів комерційного кредиту, заміни придбання необоротних активів на їх оренду (лізинг), переведення короткострокових кредитів у довгострокові. Ширший спектр можливостей збалансування позитивного та негативного грошових потоків можна досягти у довгостроковому періоді (зміна схем стратегічного інвестування, активності на фондовому ринку, раціонального управління майном і постійними витратами).

Способи оптимізації надлишкового грошового потоку, як вважає С.С.Черниш, пов'язані здебільшого з активізацією інвестиційної діяльності підприємства, спрямованої:

- на дострокове погашення довгострокових кредитів банку;
- на збільшення обсягу реальних інвестицій;
- на збільшення обсягу фінансових інвестицій [167, с.243].

Синхронізацію грошових потоків спрямовують з метою уникнення періодичних і циклічних розходжень при формуванні як позитивних, так і

негативних грошових потоків, а також на оптимізацію середніх залишків готівки.

Основними завданнями, які виникають перед будівельними підприємствами, на нашу думку, є забезпечення активності руху грошових коштів, а саме:

1. Активізація всіх складових операційної діяльності, які б забезпечували надходження грошових коштів і виступали головним джерелом прибутку.

2. Стимулювання інвестиційних проектів з метою розширення і модернізації існуючих чи придбання нових потужностей виробництва, які в результаті сприятимуть зростанню обсягів виробництва, а отже і збільшенню прибутковості, але вже від операційної діяльності.

3. Фінансова діяльність покликана збільшувати грошові кошти, які є в розпорядженні підприємства для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності.

4. Не врахований чинник надзвичайних подій є внутрішнім „баластом” операційної діяльності, проте якщо не здійснювати затрат на ці непередбачувані події сьогодні, вони можуть стати непомірно збитковим тягарем при виникненні завтра.

Врахувавши такі складові грошового потоку ми вирішили використати метод фінансового управління, який базується на концепції управління грошовими потоками, що формують єдину систему грошових ресурсів підприємства. Дана концепція розглядає сукупність грошових потоків, які мають різні характеристики і цим самим забезпечує їх динамічне управління, відображаючи ліквідність підприємства.

Концепція фінансової рівноваги, запропонована С.С.Черниш, характеризує збалансованість грошових потоків підприємства в кожний період діяльності. Якщо за період часу $[0, T]$ підприємство в результаті своєї діяльності генерує n грошових потоків CF_i , то умова рівняння фінансової рівноваги може бути виражена таким чином:

$$\sum_{i=1}^n CF_i(t) = 0, \quad (3.6)$$

– для кожного $t \in [0, T]$ [167, с. 245].

З урахуванням грошових потоків від усіх видів діяльності – операційної, інвестиційної та фінансової, умова фінансової рівноваги підприємства може бути виражена наступним чином:

$$\sum_{i=1}^{n_1} CF_i(t) + \sum_{t=1}^{n_2} CF(t) + \sum_{t=1}^{n_3} CF(t) = 0, \quad n_1 + n_2 + n_3 = n \quad (3.7)$$

де $CF_i^0, i = \overline{1, n_1}$ - грошові потоки від операційної діяльності;

$CF_j^I, j = \overline{1, n_2}$ - грошові потоки від інвестиційної діяльності;

– $CF_k^F, k = \overline{1, n_3}$ - грошові потоки від фінансової діяльності [167, с. 247].

Підставивши у дану формулу розрахунки, проведені у попередньому параграфі в таблицях 3.5-3.7, отримаємо наступні результати грошових потоків за 2008-2011рр.:

ТОВ"Тернопільбуд" = 18677 + (-20951) + (- 2718) = - 4992 тис.грн;

ТОВ"Добробуд" = 4707 + (-4486,6) + 0 = +2204 тис.грн.;

ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" = (-21164) + 15848 + 2429 = -2887 тис.грн.

Отже, проведені розрахунки грошового потоку всіх підприємств, показали, що для досягнення рівноваги у ТОВ"Тернопільбуд" необхідно збільшити грошові потоки на 4992 тис.грн, але з більш детального аналізу проведеного у попередніх розрахунках і з інших фінансових джерел відомо, що саме на таку суму за 2011р. було заборговано коштів від дольовиків, отже їх виплати і забезпечать поповнення грошових ресурсів підприємства. Вцілому дії ТОВ"Тернопільбуд" за 4-ри роки характеризувалися активною інвестиційною і фінансовою діяльністю, постійне з року в рік вкладання коштів в поповнення необоротних активів, інші платежі свідчать про різносторонність управлінських дій щодо забезпечення ефективності функціонування.

ТОВ"Добробуд" отримав позитивний сумарний грошовий потік протягом аналізованих 2008-2011рр., у сумі + 2204 тис.грн., який спрямовується на

забезпечення операційних витрат (придбання запасів), а в напрямку неопераційних витрат протягом аналізованих періодів стосовно фінансової діяльності (крім кредиту у 2009р на суму 304 тис.грн. і його погашення через рік) інших дій не спостерігалось, інвестиційна діяльність активізувала витрачання грошових ресурсів на придбання необоротних активів й інших платежів на суму 4486,6 тис.грн., що свідчить про достатню забезпеченість власними інвестиційними ресурсами.

На ЗАТ"ПБО"Львівміськбуд" протягом аналізованого періоду 2008-2011років позитивних зрушень не відчувалось і протягом 4-х років виявлено, що підприємство самостійно не здатне вирішити власні фінансові проблеми. Для продовження основної діяльності підприємство з року в рік брало кредити, які впливали на формування грошових потоків від неопераційної діяльності, про що свідчить 11,5% у грошовому потоці надходжень в результатів фінансової діяльності та 75% – в результаті інвестиційної діяльності.

Отже, порушення принципів фінансової рівноваги підприємства негативно впливає на результати його діяльності, причому негативний вплив на ефективність функціонування підприємства здійснюють як дефіцит, так і надлишок грошового потоку. Враховуючи зазначені характеристики руху грошових потоків на досліджуваних підприємствах, які вказують на систему показників діяльності цих підприємств і відображають важливість вирішення проблеми фінансового управління за рахунок досягнення оптимізації цільової функції при контрольованій фінансовій рівновазі, найоптимальніше для підприємства є збалансоване економічне зростання, яке базується на підтримці його фінансової рівноваги та забезпеченні максимізації вартості підприємства за рахунок позитивного руху грошових потоків.

Для оптимізації надлишкового грошового потоку використовують різні форми інвестиційної активності, які пропонують у воїх дослідженнях Г.І.Кіндрацька, Я.Д.Крупка, П.П.Микитюк, П.Я.Попович, С.С.Черниш та ін. [76; 88; 101; 133; 167].

Доцільність здійснення інвестиційної діяльності завжди визначається рівнем її окупності, тобто величиною і швидкістю повернення інвестору вкладених коштів через грошові потоки, що їх генерує інвестиція.

Використовуючи пропозиції вищеназваних вчених і дані фінансового плану ТОВ „Тернопільбуд”, яке планувало отримати кредит в сумі 2500 тис.грн. з метою ритмічного виконання термінів будівництва, пропонуємо розрахувати прибутковість проекту інвестування отриманих коштів у придбання необоротних активів, які відповідно до розрахунків за 5 років можуть принести підприємству певну прибутковість і оптимізувати грошові потоки.

Перший показник, строк окупності інвестицій, полягає у визначенні терміну, необхідного для того, щоб інвестиції окупили себе.

Алгоритм розрахунку терміну окупності інвестицій (TOI) залежить, як стверджує П.П.Микитюк, від рівномірності надходження грошових потоків. Якщо грошові потоки від інвестицій розподіляються рівномірно за роками, то термін окупності визначають діленням суми інвестиційних витрат (IB) на величину чистого грошового потоку ($ЧГП$), одержаного від їх використання за рік [101, с.237].

$$TOI = IB : ЧГП \rightarrow \text{роки (ЧР)}. \quad (3.8)$$

Для розрахунку даного показника необхідно розрахувати чистий грошовий потік від інвестицій, який пропонує С.С.Черниш у формулі 3.9 як суму одержаних з грошовими потоками амортизаційних відрахувань (AM) і чистого прибутку ($ЧП$)[167, с.239].:

$$ЧГП = AM + ЧП \quad (3.9)$$

Чистий грошовий потік від інвестицій у ТОВ „Тернопільбуд” становить:

$$ЧГП = 5040 + 7177,4 = 12217,4 \text{ тис.грн}$$

Підставивши у формулу 3.11 позику в сумі 2500 тис.грн та величину $ЧГП$, одержаного від їх використання за рік ТОВ „Тернопільбуд”:

$$TOI = 2500 : 12217,4 = 0,201$$

Очевидно, що якщо інвестиційні витрати не формують чистого прибутку ($\Sigma ЧП = AM$), як вважає П.Я.Попович, то термін їх окупності буде визначатися строком корисного використання об'єктів інвестицій (CBI) [133, с.219].

$$TOI = IB : AM = CBI \quad (3.10)$$

Підставимо розрахункові дані ТОВ „Тернопільбуд” у формулу 3.10 і отримаємо термін окупності інвестицій з врахуванням строку їх корисного використання:

$$TOI = 2500 : 5040 = 0,5$$

У разі нерівномірного надходження доходів термін окупності визначають прямим підрахунком числа років ($ЧР$), протягом яких чистий грошовий потік ($\Sigma ЧП$) відшкодовує інвестиційні витрати, тобто чисті доходи зрівняються з витратами.

$$TOI = \min ЧР, \text{ при якому } \Sigma ЧП > IB \quad (3.11) \quad [133, \text{с.219}].$$

Інвестиції, де $ЧР$ найменше, є найбільш вигідні. Проте, показник терміну окупності інвестицій не враховує величину можливих чистих грошових потоків підприємства, які буде одержано за період після окупності інвестиційних витрат.

Другий показник — рівень прибутковості інвестицій за абсолютною і відносною величиною.

Абсолютна величина прибутковості ($АП$) інвестиційних витрат обчислюється як сума чистого прибутку, яка буде одержана за весь термін використання об'єктів інвестицій (TBI) в господарській діяльності.

$$АП = \Sigma ЧП \times TBI \quad (3.12)$$

Розрахунок абсолютної величини прибутковості інвестиційних витрат ТОВ „Тернопільбуд” розрахуємо підставивши суму чистого прибутку за 5 прогнозованих років кредитування у формулу 3.12:

$$АП = 7177,4 \times 5 = 35887 \text{ тис.грн.}$$

Рівень прибутковості інвестицій ($РПІ$) за відносною величиною їх ефективності розраховують як відношення середньорічної суми чистого

прибутку (*СЧП*), отриманого від використання інвестицій, до первісних інвестиційних витрат) [133, с.219].

$$РПІ = СЧП : ІВ \text{ де } СЧП = АП : ТВІ, \quad (3.13)$$

$$РПІ = 35887 : 2500 = 14,36$$

Із цього випливає, що найкращі інвестиції ТОВ „Тернопільбуд” формуються за об’єктами, де найменший термін окупності, найбільша абсолютна величина одержаного прибутку і найвищий рівень прибутковості інвестиційних витрат. Додатково слід враховувати, що використання інвестиційних об’єктів створює, крім чистого прибутку, й інші дуже важливі складові доданої вартості: фонд оплати праці, доходи на соціальні витрати, чисті грошові потоки амортизаційних відрахувань та податкові платежі. Водночас, створений чистий прибуток і амортизаційні відрахування в процесі використання інвестиційних об’єктів можна залучити для здійснення інших інвестицій та одержувати додаткові грошові потоки доданої вартості.

Третій показник, величина чистих грошових потоків за дисконтною оцінкою (*ЧГД*), визначається шляхом дисконтування *ЧГП*, як суми (*АМ + ЧП*).

Поточну вартість майбутніх чистих грошових надходжень від інвестицій розраховуємо за формулою, запропонованою П.П.Микитюком :

$$ЧГД = \frac{\sum ЧГП}{(1+ІР)^n} \quad (3.14)$$

де *ІР* — ставка прибутковості інвестицій в умовах господарської діяльності підприємства) [101, с.238].

$$ЧГД = 12217,4 / (1+0,12)^5 = 12217,4 / 1,97 = 6201,7 \text{ тис.грн.}$$

Порівнюючи *ЧГД* з інвестиційними витратами (*ІВ*) визначимо чистий грошовий потік, який формує величину майбутнього чистого прибутку (*ЧПД*):

$$ЧПД = ЧГД - ІВ, \quad (3.15)$$

$$ЧПД = 6201,7 - 2500 = 4201,7 \text{ тис.грн.}$$

Додатне число *ЧПД*, тобто якщо $ЧПД > 0$, вказує на доцільність інвестування коштів ТОВ „Тернопільбуд”, оскільки об’єкт діяльності є прибутковим. За від’ємного значення *ЧПД*, якщо $ЧПД < 0$, інвестування здійснювати

не доцільно. Якщо $ЧПД = 0$, то інвестування є ні прибутковим, ні збитковим, а відтак рішення треба приймати на основі інших критеріїв господарської діяльності: зростання ролі підприємства на ринку і в регіоні, досягнення певного соціального ефекту. Якщо підприємство має кілька об'єктів інвестування, то слід зупинитися на тому, який має найвище значення ЧПД. Величина ЧПД показує ймовірну суму приросту чистих активів підприємства за рахунок інвестиційної діяльності.

Використовуючи показник ЧГД, розрахуємо термін окупності інвестицій (ТОІ ЧГД).

$$ТОІ ЧГД = \min ЧР \text{ при якому } \Sigma ЧГД > ІВ, \quad (3.16)$$

Оскільки дисконтування зменшує грошовий потік, то термін цієї окупності інвестицій завжди триваліший від простого терміну окупності (ТОІ).

Дисконтний рівень прибутковості (рентабельності) інвестицій (ДПІ), дає змогу оцінити їх ефективність з позиції витрати \rightarrow результати, внаслідок чого можна вибрати найрентабельнішу діяльність. Показник розраховуємо як відношення середньорічних чистих грошових потоків (ЧПДс), які формують майбутній чистий прибуток від інвестиційної діяльності до суми інвестицій (ІВ).

$$ДПІ = ЧПДс : ІВ; ЧПДс = \Sigma ЧПД : ТВІ, \quad (3.17)$$

$ДПІ = 4201,7/5 = 840,34$ тис.грн. доходу отримуватиме ТОВ „Тернопільбуд” щороку протягом наступних термінів експлуатації об'єктів інвестування

Очевидно,

що якщо: $ДПІ > 0$ — інвестиційні витрати доцільно здійснювати;

$ДПІ < 0$ — інвестиційні витрати формують збитки;

$ДПІ = 0$ — об'єкти інвестицій вважаються і не прибутковими, і не збитковими.

Чим більше значення цього показника, тим вища віддача кожної гривні інвестицій. При наявності декількох об'єктів інвестицій з рівною величиною

даного показника здійснюється вибір найкращого варіанту, виходячи з інших факторів.

Післяінвестиційний аналіз ефективності проекту показує, що для стимулювання оптимізації грошових потоків для ТОВ „Тернопільбуд” та ТОВ”Добробуд”, в яких спостерігається стабільний рівень прибутковості і можливість безболісного кредитування слід рекомендувати, на нашу думку, запропоновану П.П. Микитюком модель залежності факторів впливу на зміну значення поточної вартості чистих грошових потоків, а саме:

$$PV=N \times D \times d_{NCP} \times t_p \times q_N \quad (3.18)$$

де PV – поточна вартість чистого грошового потоку в t – році, тис.грн.;

N – виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) в t – році, тис.грн.;

D – проектний дисконтний фактор t – року, коеф.;

d_{NCP} – рівень амортизації в чистому грошовому потоці в t – році, коеф.;

t_p – рівень оподаткування проектного прибутку в t – році, коеф.;

q_N – проектна рентабельність продукції (робіт, послуг) в t – році, коеф.

[101, с. 250]

Підставивши дані з прогнозного бізнес-плану ТОВ”Тернопільбуд” для ортимання кредиту в сумі 2500тис.грн. на 2011рік отримаєм такий результат оптимальної суми грошових потоків на рік з врахуванням кредиту та інфляції:

$$PV= 98752000 \times 0,27 \times 0,08 \times 0,25 \times 0,127=270 \text{ тис.грн.}$$

Отже, оптимізація грошових потоків на досліджуваних підприємствах може здійснюватись з урахуванням вищенаведених методів розрахунку інвестиційних складових ТОВ „Тернопільбуд”, які свідчать про рух фінансових ресурсів у формі грошових потоків: платежів і надходжень, відтоків та припливів. Співідношення цих потоків свідчить про спроможність проекту повертати інвестиційні і фінансові витрати в період створення активів проекту і збільшувати їх, а різниця між надходженнями і витрачаннями у певний період часу становить чистий грошовий потік, який у період реалізації проекту постійно має бути позитивним. У проекті прогнозують грошові потоки для всіх

розрахункових періодів терміну експлуатації проекту, включаючи всі розрахункові надходження та витрати щодо засобів, що пов'язані з операційною і неопераційною діяльністю.

Потенційні інвестори або кредитори вивчають не лише фінансову звітність, бізнес-план, а й приділяють серйозну увагу вмінню підприємства використовувати та вкладати кошти, надані їм [133, с.480].

Ми згодні з цим твердженням, адже успішність фінансово-господарської діяльності підприємства залежить від ритмічності надходжень, стабільності формування та оптимальності використання грошових потоків.

Управління інвестиційними процесами, що пов'язані із вкладенням грошових засобів в довгострокові матеріальні активи, являє собою найбільш важливий та складний вектор діяльності будівельних фірм. Рішення, що приймаються площині, що задається зазначеним вектором, розраховані на довготривалі періоди часу і, як правило:

- є частиною стратегії розвитку фірми в перспективі;
- пов'язані із значним відтоком засобів;
- з певного моменту можуть стати невідворотними;
- опираються на прогнозні оцінки майбутніх затрат та доходів [73].

Сукупність методів, які застосовують сьогодні для оцінки ефективності інвестицій взагалі, можна розбити на дві групи: динамічні (ті, що враховують фактор часу) і статичні (облікові) [83, с.315].

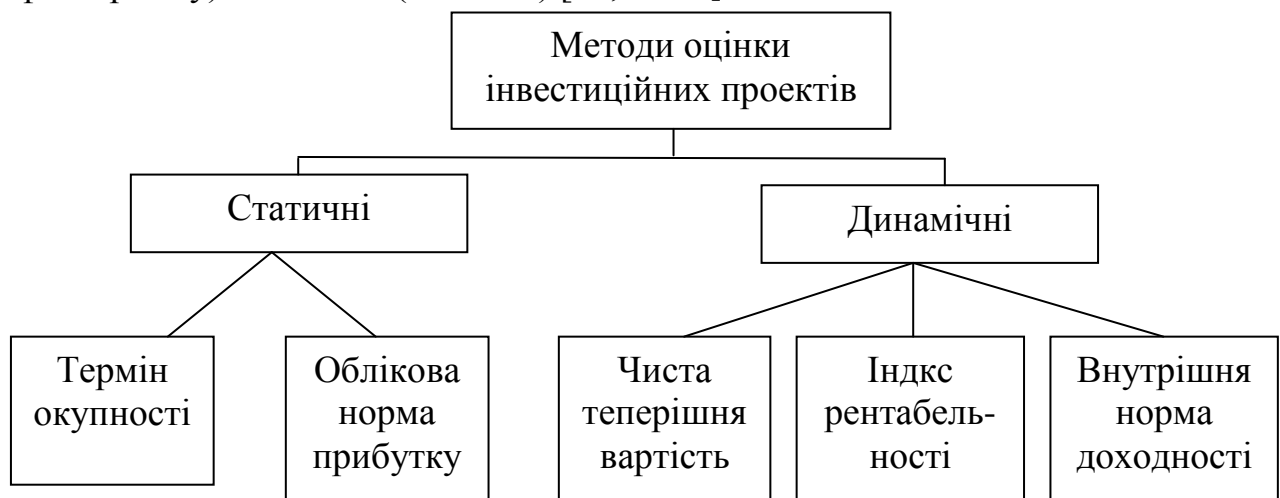

Рис. 3.10. Класифікація методів інвестиційного аналізу

Ми пропонуємо підприємствам будівельної спеціалізації звертати увагу на динамічні методи, як такі, що дозволяють врахувати фактор часу та відповідають специфіці будівельної галузі – віддача від інвестицій відтермінована, вплив інфляції відчутний при встановленні фінансових результатів, істотний вплив різного роду ризиків.

В процесі побудови оптимальних розподілів інвестицій опиратимемось на наступні припущення:

– потоки грошових засобів на кінець (початок) кожного періоду реалізації проекту відомі;

– визначена оцінка, яка виражена у вигляді відсоткової ставки (норми дисконту) у відповідності до якої засоби можуть бути вкладені в даний проект.

Істотними факторами, які впливають на розмір оцінки є інфляція та ризик. В подальших викладках вважатимемо, що ці показники враховані у розмір норми дисконту по інвестиційному проекту.

Розглянемо модель розподілу портфеля інвестицій ТОВ „Тернопільбуд” за умови, що фірма розглядає можливість участі у 2013-2015 р.р. у шести проектах, названих умовно латинськими літерами А...F для яких умови реалізації наведені у таблиці 3.10:

Таблиця 3.10

Характеристики портфеля інвестицій підприємства ТОВ „Тернопільбуд”

Проект	Сума інвестицій на початок проекту, грн.	Теперішня вартість інвестицій, грн.	Чиста теперішня вартість, грн.	Індекс рентабельності
A	800000	950000	150000	1,19
B	600000	790000	190000	1,32
C	700000	1120000	420000	1,6
D	1000000	1450000	450000	1,45
E	400000	520000	120000	1,3
F	1100000	1265000	165000	1,15

Оскільки усі проекти мають додатну чисту теперішню вартість, то усі проекти можна було би прийняти. Однак, інвестиційний бюджет ТОВ „Тернопільбуд” за прогнозами у 2013 році не буде перевищувати 250000 тис. грн. Оскільки жоден із інвестиційних проектів не перевищує максимальної суми, виникає проблема вибору найбільш ефективної комбінації проектів. В умовах обмеженого бюджету найбільшу ефективність для фірми дає такий портфель інвестицій, який забезпечує найбільшу віддачу вкладених засобів й в кінцевому випадку генерує максимальну чисту теперішню вартість. Якщо розташувати проекти в порядку спадання індексів рентабельності та врахувати обмеження бюджету, то портфель інвестицій для підприємства ТОВ „Тернопільбуд” становитиме:

$$420000+450000+190000=1060000 \text{ грн.},$$

що забезпечує відповідно максимальні індекси рентабельності: 1,6; 1,45; 1,32.

Ми погоджуємось із тим, що індекс рентабельності не завжди забезпечує однозначну оцінку ефективності інвестицій. Як показує практика, проект із максимальним значенням індексу рентабельності може не відповідати проекту з максимумом чистої теперішньої вартості. Тому ми пропонуємо використовувати економіко-математичні методи пошуку оптимального розподілу портфеля інвестицій, зокрема просторову оптимізацію.

Під просторовою оптимізацією будемо розуміти отримання максимального сумарного приросту капіталу при реалізації декількох незалежних інвестиційних проектів, вартість яких перевищує фінансові ресурси, що є у інвестора.

Побудуємо економіко-математичну модель формування портфеля інвестицій підприємства на прикладі ТОВ „Тернопільбуд”. Введемо наступні змінні моделі:

x_i – обсяг інвестування у i -тий проект;

n – кількість проектів, що можуть складати портфель інвестицій;

S – розмір інвестиційного бюджету фірми;

p_i – чиста теперішня вартість i -того проекту;

k_i – обсяг затрат на реалізацію i -того проекту.

Побудуємо цільову функцію оптимізації у вигляді

$$PX \rightarrow \max \quad (3.19)$$

Систем обмежень задовольняє умови:

– умова обмеженості бюджету

$$KX \leq S \quad (3.20)$$

– умова невід’ємності вкладень у реалізацію проектів:

$$x_i \geq 0 \quad (3.21)$$

Оскільки кожен конкретний проект може фінансуватись не більше як один раз, накладемо додаткову умову унікальності проектів

$$x_i \leq 1 \quad (3.22)$$

Реалізуємо пошук розв’язку моделі у середовищі табличного процесора Microsoft Excel 2010. Модель задачі оптимізації подамо відповідними матричними рівняннями, які реалізують цільову функцію та систему обмежень відносно деякого вектора X – вектора невідомих змінних моделі (табл. 3.11):

Таблиця 3.11

Таблична модель розв’язку задачі оптимізації портфеля інвестицій підприємства ТОВ „Тернопільбуд”

Проект	Коефіцієнти цільової функції	Коефіцієнти функції обмежень	Цільова функція	Функція обмежень	Змінні цільової функції
A	150000	800000	0	0	0
B	190000	600000	190000	600000	1
C	420000	700000	420000	700000	1
D	450000	1000000	450000	100000	1
E	120000	400000	0	0	0
F	165000	1100000	0	0	0

Для знаходження невідомих змінних цільової функції застосовано інструмент пошуку розв'язку (рис. 3.11):

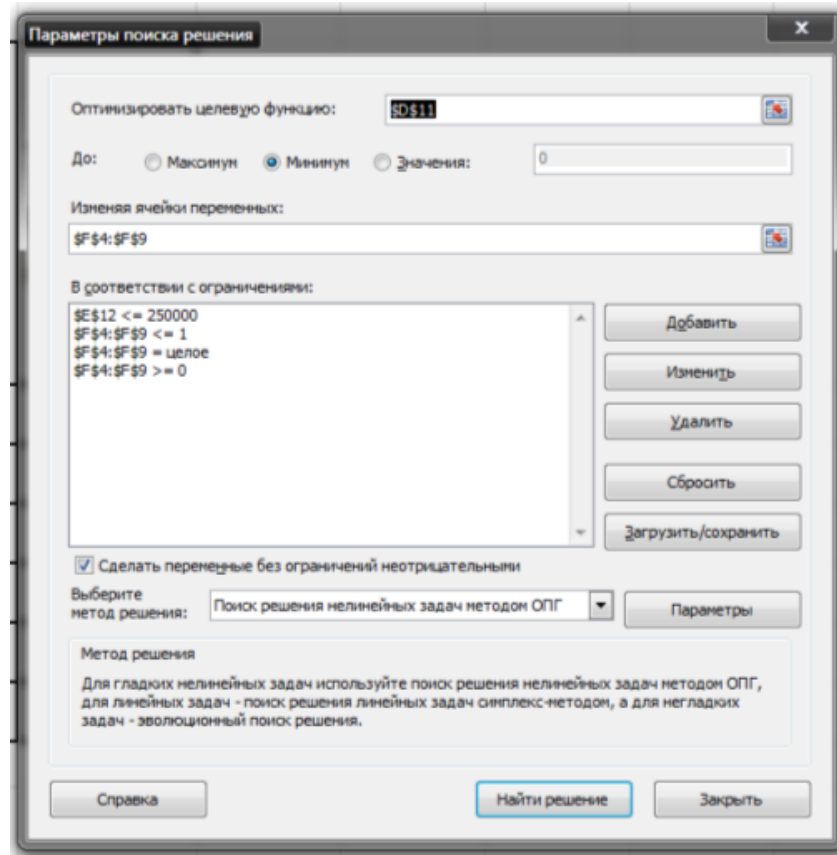

Рис. 3.11. Вікно введення параметрів моделі та пошуку її розв'язку

Оптимальний розв'язок знайдено на основі методу узагальненого понижуючого градієнта, який застосовується для нелінійних задач математичного програмування [96, с.132] та розкрито у додатку Л.

Оптимальний розподіл портфеля інвестицій у даному випадку збігається із розподілом на основі індексу рентабельності підприємств і вказує на доцільність обрання проектів В,С,Д. Чистий дохід від реалізації даних проектів для фірми становитиме 106000 грн. Бюджетні кошти будуть використані не у повній мірі, оскільки із суми 250000 грн. буде освоєно 230000 грн.

На основі побудованої економіко-математичної моделі просторової оптимізації складено портфель інвестицій для ЗАТ „ПБО”Львівміськбуд” (таблиця 3.12) та ТОВ”Добробуд” (таблиця 3.13):

**Таблична модель розв'язку задачі оптимізації портфеля інвестицій
ЗАТ „ЛБО” Львівміськбуд”**

Проект	Коефіцієнти цільової функції	Коефіцієнти функції обмежень	Цільова функція	Функція обмежень	Змінні цільової функції
A	120000	500000	0	0	0
B	110000	450000	0	0	0
C	220000	620000	0	0	0
D	370000	800000	370000	800000	1
E	320000	750000	320000	750000	1
			690000	1550000	
			Обмеження	1800000	
			Розмір невикористаних коштів	250000	

Таблиця 3.13

**Таблична модель розв'язку задачі оптимізації портфеля інвестицій
підприємства ТОВ”Добробуд”**

Проект	Коефіцієнти цільової функції	Коефіцієнти функції обмежень	Цільова функція	Функція обмежень	Змінні цільової функції
A	220000	440000	220000	440000	1
B	310000	550000	310000	550000	1
C	180000	420000	180000	420000	1
D	350000	700000	0	0	0
E	120000	350000	0	0	0
		Прибуток	710000	1410000	
			Обмеження	1500000	
			Розмір невикористаних коштів	90000	

Ми пропонуємо вільні фінансові кошти спрямувати на випередження виникнення надзвичайних ситуацій, тобто здійснити заходи по мінімізації ризиків втрат на основі прогнозного їх випередження. У роботі ми використовуємо визначення ризику як імовірності виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації

невизначеності умов здійснення його фінансово-господарської діяльності. Побудуємо матрицю ризиків за видами на підприємствах будівельної галузі (рис. 3.12):

Рис. 3.12. Матриця ризиків фінансово-господарської діяльності підприємств будівельної галузі

До групи α -ризиків віднесемо ризики, які виникають внаслідок недосконалої фінансової діяльності підприємства. Неефективне фінансування поточних затрат підприємства, що обумовлює високу питому вагу постійних витрат в загальній їх сумі, та ризик від здійснення інвестиційної діяльності підприємства віднесені до групи β -ризиків. Ризики, які виникають внаслідок зовнішніх змін на фінансовому ринку – γ -ризики. Група δ -ризиків за імовірністю виникнення або рівнем фінансових втрат не дуже значима для підприємств, але має місце внаслідок недобросовісної конкуренції, природних катаклізмів тощо.

Поставимо у відповідність кожній групі ризиків емпіричну шкалу. Розрахуємо показники шкали на основі показників діяльності підприємств ТОВ "Тернопільбуд", ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд” та ТОВ "Добробуд" за період 2008-2011рр.(Додаток К). Застосуємо методи регресійно-кореляційного аналізу для побудови інтерполяційних поліномів прогнозу (додаток Л).

Як видно із додатку М ступінь довіри до прогностичних значень показників, що розраховані на основі економіко-математичних моделей із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу, коливається в межах 0,6-1. Це свідчить про адекватність побудованих моделей та достатній довірчий інтервал.

Побудуємо матрицю (рис. 3.13) розподілу груп ризиків по категоріях підприємств.

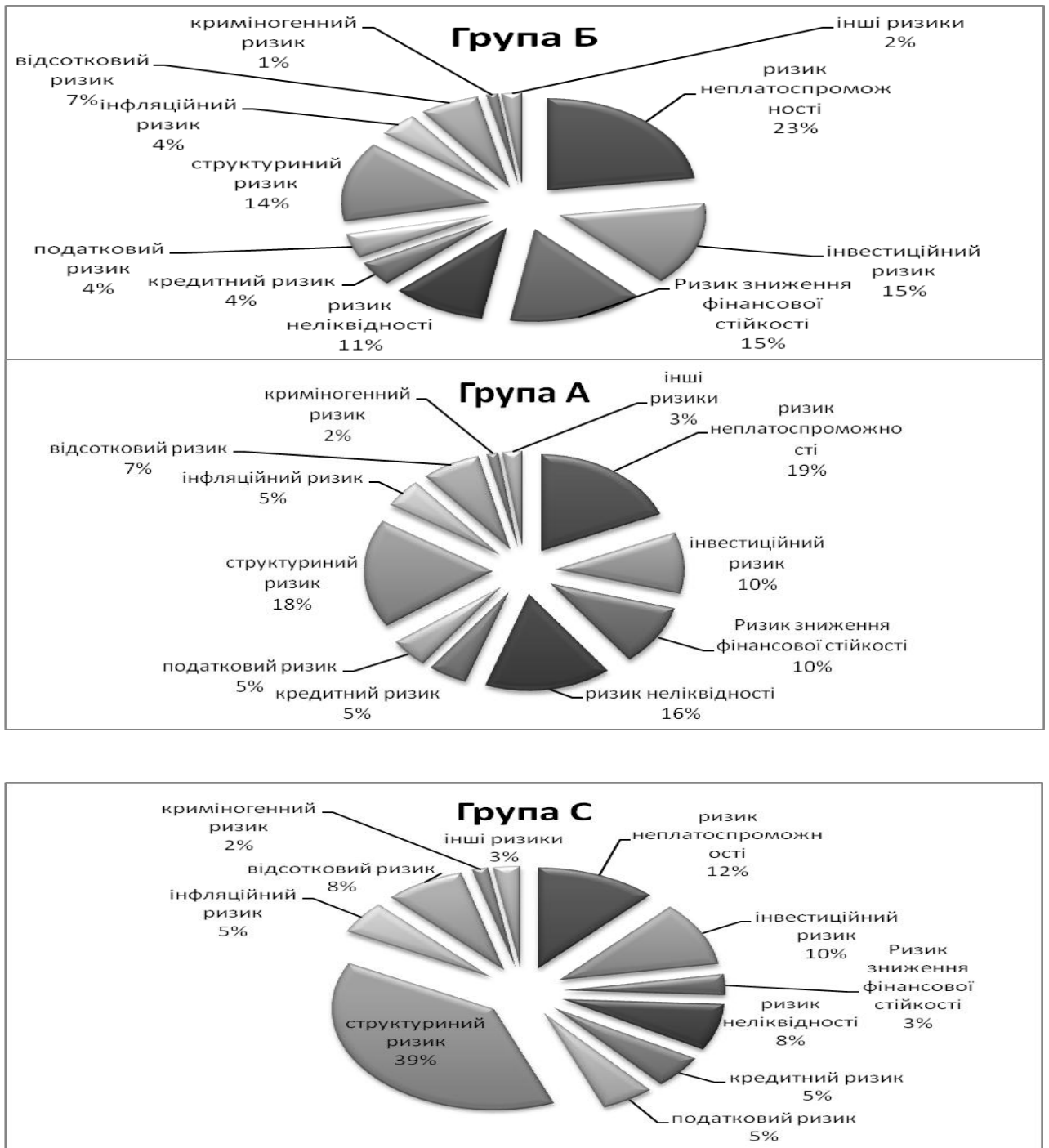

Рис. 3.13. Матриці розподілу ризиків у групах підприємств будівельної галузі

Віднесемо до групи А підприємства, що розвиваються за рахунок власних та інвестованих коштів (ТОВ"Тернопільбуд"), до групи Б підприємства, що розвиваються за рахунок інвестованих коштів та частково – власних (ЗАТ „ЛБО"Львівміськбуд") до групи С – підприємства, що працюють виключно із залученими коштами (ТОВ"Добробуд").

Ризик зниження фінансової стійкості підприємства (3). Цей ризик генерується недосконалістю структури капіталу (надмірна частка використовуваних позикових коштів), що породжує незбалансованість позитивного та від'ємного грошових потоків підприємства за обсягами.

Ризик неплатоспроможності підприємства. (1) Цей ризик генерується зниженням рівня ліквідності обігових коштів, що породжує розбалансованість позитивного та від'ємного грошових потоків підприємства в часі.

Інвестиційний ризик (2). Він характеризує можливість виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства. Відповідно до видів цієї діяльності розподіляються і види інвестиційного ризику – ризик реального та фінансового інвестування.

Інфляційний ризик (0-10%). Цей вид ризику характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу (у формі фінансових активів підприємства), а також очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій в умовах інфляції. Оскільки цей вид ризику в сучасних умовах має постійний характер і супроводжує практично всі фінансові операції підприємства, у фінансовому менеджменті йому приділяється постійна увага.

Відсотковий ризик(0-15%). Він полягає у непередбачуваній зміні відсоткової ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної). Причиною виникнення даного виду фінансового ризику є зміна кон'юнктури фінансового ринку під впливом державного регулювання, зростання або зниження пропозиції вільних грошових ресурсів та інші фактори. Негативні фінансові наслідки цього виду ризику проявляються в емісійній діяльності підприємства (при емісії як акцій, так і облігацій), в його дивідендній політиці, в короткострокових фінансових вкладеннях та інших операціях.

Ризик неліквідності (4) інтегрований показник 4-6

Кредитний ризик. Він має місце у фінансовій діяльності підприємства при наданні ним товарного (комерційного) або споживчого кредиту покупцям. Формою його прояву є ризик неплатежу або несвоєчасного розрахунку за відпущену продукцію в кредит готову продукцію, а також перевищення розрахункового бюджету по інкасуванню боргу.

Податковий ризик. Цей вид фінансового ризику має ряд проявів: імовірність введення нових видів податків та зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливість збільшення рівня діючих ставок податків та зборів; зміна строків та умов здійснення окремих податкових платежів; імовірність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства.

Структурний ризик. (7) Цей вид ризику генерується неефективним фінансуванням поточних затрат підприємства, що обумовлює високу питому вагу постійних витрат в загальній їх сумі. Високий коефіцієнт операційного лівериджу при несприятливих змінах кон'юнктури товарного ринку та зниженні валового обсягу позитивного грошового потоку за операційною діяльністю генерує значно високі темпи зниження суми чистого грошового потоку за цим видом діяльності.

Криміногенний ризик. У сфері фінансової діяльності підприємств він проявляється у формі оголошення його партнерами фіктивного банкрутства; підробки документів, що забезпечують незаконне присвоєння сторонніми особами грошових та інших активів; крадіжки окремих видів активів власним персоналом та ін.

Інші види ризиків. Група інших фінансових ризиків досить широка, але за імовірністю виникнення або рівнем фінансових втрат вона не дуже значима для підприємств, як попередні. До них відносяться „форс-мажорні ризики”, які можуть привести не тільки до втрати передбачуваного доходу, але і частини активів підприємства (основних засобів, запасів ТМЦ); ризик несвоєчасного

здійснення розрахунково-касових операцій (пов'язаний з невдалим вибором обслуговуючого комерційного банку); ризик емісійний та ін.

Групи ризиків мають різну вагу у групах підприємств, про що свідчать дані таблиці 3.14:

Таблиця 3.14

Емпірична шкала ризиків у групах підприємств будівельної галузі

Група підприємств	Категорія ризиків			
	α	β	γ	δ
А	0,45	0,28	0,22	0,5
Б	0,49	0,29	0,19	0,3
С	0,23	0,54	0,23	0,5

На основі матриці ризиків для кожної групи підприємств розраховано емпіричну шкалу ризиків досліджуваних будівельних підприємств (додаток П).

Здійснимо розрахунок величини заходів для запобігання ризиків (таблиця 3.14) для моделі О. Оксанича запропонованої у I розділі дисертації:

$$S = \sum_{i=1} W_i + \sum_{j=1} y_j \rightarrow \min$$

Розподілимо величину вільних інвестиційних коштів моделей розподілу портфеля інвестицій, розрахованих для ТОВ"Тернопільбуд", ЗАТ „ЛБО"Львівміськбуд" та ТОВ"Добробуд". Скориставшись описаним вище інструментом оптимізації, отримуємо:

Таблиця 3.15

Модель розподілу коштів для запобігання ризиків

Підприємство	Обсяг коштів	Кошти, акумульовані для усунення ризиків інвестиційного проекту	Кошти, спрямовані на недопущення ризиків інвестиційного проекту
ТОВ"Тернопільбуд"	200000	90000	110000
ЗАТ „ЛБО"Львівміськбуд"	250000	122500	127500
ТОВ"Добробуд"	90000	48600	41400

Підсумовуючи запропоновані варіанти оптимізації грошових потоків ми дійшли висновку про те, яке значення має здійснення ефективного управління мобілізацією грошових ресурсів неопераційної діяльності для забезпечення операційної діяльності та прибутковості підприємств в майбутньому:

1. Оптимізація неопераційних грошових потоків при обслуговуванні будівельного процесу ;
2. Забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі стратегічного розвитку;
3. Раціональне формування грошових потоків неопераційної діяльності сприяє підвищенню ритмічності здійснення операційної діяльності;
4. Ефективне управління грошовими потоками всіх видів діяльності дозволяє скоротити потреби підприємства в позиковому капіталі;
5. Мобільність грошових потоків є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу підприємства.
6. Цілеспрямованість руху грошових ресурсів неопераційної діяльності забезпечує зниження ризику неплатоспроможності підприємства;
7. Активність заходів щодо оптимізації грошових потоків неопераційної діяльності дозволить підприємству отримувати додатковий прибуток, незалежно від основної діяльності.

Висновки до розділу 3

Аналіз неопераційної діяльності є складовою системи аналізу всієї господарської діяльності підприємства. Він включає в себе аналіз витрат, доходів і фінансових результатів від неопераційної діяльності, а також грошових потоків від цієї діяльності.

1. Отриманий результат проведеного аналізу структури доходів, витрат та фінансових результатів від основної і неопераційної діяльності підприємств ТОВ "Тернопільбуд", ЗАТ "ПБО"Львівміськбуд" та ТОВ "Добробуд"

обумовлений галузевими особливостями будівництва, показав, що фінансові вкладення випереджають отримані доходи від реалізації об'єкта будівництва; зростання витрат, пов'язаних з організацією будівельного процесу; суттєва частка матеріально-технічної бази потребує постійного оновлення.

2. В межах аналізу ефективності фінансово-інвестиційних ресурсів розраховано показники, які порівнюють отриманий ефект із витратами або ресурсами, використаними для досягнення економічного ефекту.

3. Результати проведеного аналізу на трьох підприємствах показали, що грошовий потік від неопераційної діяльності надає можливість оцінити несприятливу ситуацію, щодо забезпеченості грошовими засобами для здійснення операційної діяльності та його оптимізація спроможна ефективно впливати на планування майбутніх витрат і надходжень.

4. Запропоновано використовувати економіко-математичні методи пошуку оптимального розподілу портфеля інвестицій, зокрема просторову оптимізацію для отримання максимального сумарного приросту капіталу при реалізації декількох незалежних інвестиційних проектів, вартість яких перевищує фінансові ресурси, що є у інвестора.

5. Розраховано прогнозні значення фінансових показників діяльності підприємств на основі економіко-математичних моделей із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу, які коливаються в межах 0,6-1, що свідчить про адекватність побудованих моделей та достатній довірчий інтервал.

Рекомендовано вільні фінансові кошти спрямувати на випередження виникнення надзвичайних ситуацій, тобто здійснити заходи по мінімізації ризиків втрат на основі прогнозного їх випередження, з цією метою використано визначити ризики як імовірності виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансово-господарської діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне обґрунтування та принципово нові підходи до вирішення наукових проблем, що втілюються у практичних рекомендаціях автора з удосконалення організації та методики обліку і аналізу неопераційної діяльності в будівельних підприємств. Результати проведеного дослідження дали підставу зробити науково обґрунтовані висновки й сформулювати на їх основі наступні пропозиції:

1. Теоретичні основи економічного функціонування будівельних підприємств передбачають удосконалення напрямів обліку та аналізу неопераційних витрат, доходів і фінансових результатів, як важливої функції стимулювання виробництва та ефективності управління. За таких обставин переглянуто суть, класифікацію, структуру механізму формування та обліку доходів, витрат і фінансових результатів неопераційної діяльності підприємства.

Термін „неопераційна діяльність” у законодавчих і нормативно-інструктивних документах нині не використовується. З метою узагальнення інформації про результати діяльності, яка не є операційною доцільно запровадити в облікову термінологію дефініцію „неопераційна діяльність”. Під нею слід розуміти сукупність фінансової і інвестиційної діяльності та надзвичайних подій.

2. Організаційно-технологічними особливостями будівельного виробництва, які впливають на методику та організацію обліку не лише операційної, а й неопераційної діяльності, є:

– вплив погоднно-кліматичних умов, які призводять до проведення робіт із запобігання виникнення надзвичайної ситуації (надзвичайні витрати з будівництва дамб, роботи з укріплення ґрунтів, які можуть по різному обліковуватись в залежності від джерел фінансування);

– рухомість структурних підрозділів, яка впливає на виникнення інших витрат і доходів (залишкова вартість розібраних тимчасових нетитульних

споруд , витрати по їх демонтажу, ціна можливого використання будівельних матеріалів від розбирання таких споруд тощо);

– довготривалість будівельного процесу, яка призводить до капіталізації фінансових витрат та виникнення кваліфікаційного активу. Як наслідок згідно з П(С)БО 31 до його собівартості включається сума фінансових витрат підприємства у вигляді відсотків за позиками, обчислена з урахуванням витрат на створення кваліфікаційного активу.

3. З метою забезпечення кращої інформативності облікового процесу підприємств стосовно таких важливих об'єктів обліку, як неопераційна діяльність, та з метою підвищення його аналітичності досліджено та удосконалено класифікаційні ознаки структури неопераційних доходів та витрат згідно з запропонованою класифікацією за впливом на операційну діяльність. Запропоноване удосконалення класифікаційних ознак доходів і витрат неопераційної діяльності дасть можливість здійснювати внутрішньогосподарське управління ними для забезпечення ефективного господарювання, зорієнтуватись у безперспективності певних витрат і уникати небажаних перевитрат підприємств, а класифікація доходів має важливе значення, особливо для оцінки діяльності підприємств досліджуваної галузі.

4. У структурі статей Звіту про фінансові результати у частині складових неопераційної діяльності з метою визначення фінансових результатів за окремими видами діяльності, доцільно виділити інвестиційну діяльність як окремий вид діяльності, щоб не включати її до іншої звичайної діяльності, що не пов'язана з операційною. Враховуючи запропоновані рекомендації слід внести відповідні зміни в Інструкцію № 291, в якій би зазначалась зміна назви рахунку 73 „Інші фінансові доходи” на „Доходи фінансової діяльності”, так як використання поняття „інші фінансові доходи” означає наявність інших доходів фінансової діяльності, крім доходів, які обліковуються на рахунку 73.

5. Покращенню аналітичності обліку доходів і витрат фінансової діяльності повинно сприяти виділення окремих субрахунків 733 „Дохід від неопераційної курсової різниці від фінансових операцій” і 952 „Втрати від

неопераційних курсових різниць від фінансових операцій”, на яких би відображали відповідно дохід і витрати від неопераційних курсових різниць в результаті фінансової діяльності. Для узагальнення такого роду доходів і витрат в дисертації розроблено аналітичні відомості з обліку витрат і доходів від інвестиційної, фінансової та надзвичайної діяльності з метою оперативного представлення відповідної інформації апарату управління підприємством щодо складових неопераційної діяльності.

6. Діючий порядок відображення витрат для запобігання надзвичайних подій у складі надзвичайних витрат є економічно необґрунтованим. Більш правильному та достовірному відображенню такого роду витрат повинно сприяти їх узагальнення в момент виникнення в складі витрат майбутніх періодів, а після їх завершення відображати як витрати звітного періоду.

7. Отриманий результат проведеного аналізу структури доходів, витрат та фінансових результатів від основної і неопераційної діяльності підприємств ТОВ ”Тернопільбуд”, ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд” та ТОВ ”Добробуд” обумовлений галузевими особливостями будівництва, показав, що фінансові вкладення випереджають отримані доходи від реалізації об’єкта будівництва; зростання витрат, пов’язаних з організацією будівельного процесу; суттєва частка матеріально-технічної бази потребує постійного оновлення.

В межах аналізу ефективності фінансово-інвестиційних ресурсів розраховано показники, які порівнюють отриманий ефект із витратами або ресурсами, використаними для досягнення економічного ефекту.

8. Проведений аналіз грошових потоків дав можливість охарактеризувати якість управління підприємствами ТОВ ”Тернопільбуд”, ТОВ ”Добробуд” та ЗАТ ”ПБО”Львівміськбуд” і визначити залежність факторів, які за результатами 5-ти звітних періодів показали, що чистий рух грошових коштів в результаті операційної діяльності має позитивну величину, і обсяги цих коштів значно перевищують результати неопераційної діяльності, але це свідчить про те, що в результаті операційної діяльності підприємство отримує достатньо грошових коштів, щоб здійснювати інвестиції і платити за кредитами за

рахунок власних коштів. Результати проведеного аналізу на трьох підприємствах показали, що грошовий потік від неопераційної діяльності надає можливість оцінити несприятливу ситуацію, щодо забезпеченості грошовими засобами для здійснення операційної діяльності та його оптимізація спроможна ефективно впливати на планування майбутніх витрат і надходжень.

9. Запропоновано використовувати економіко-математичні методи пошуку оптимального розподілу портфеля інвестицій, зокрема просторову оптимізацію для отримання максимального сумарного приросту капіталу при реалізації декількох незалежних інвестиційних проектів, вартість яких перевищує фінансові ресурси, що є у інвестора.

Побудовано економіко-математичну модель формування портфеля інвестицій підприємства на прикладі ВАТ „Тернопільбуд”. Проведені розрахунки оптимізації знайдено на основі методу узагальненого понижуючого градієнта, який застосовується для нелінійних задач математичного програмування.

Оптимальний розподіл портфеля інвестицій у даному випадку збігається із розподілом на основі індексу рентабельності підприємств і вказує на доцільність обрання проектів В,С,Д. Чистий дохід від реалізації даних проектів для фірми становитиме 106000 грн. Бюджетні кошти будуть використані не у повній мірі, оскільки із суми 250000 грн. буде освоєно 230000 грн.

Реалізовано пошук розв'язку моделі у середовищі табличного процесора Microsoft Excel 2010. Модель задачі оптимізації подано відповідними матричними рівняннями, які реалізують цільову функцію та систему обмежень.

10. Розраховано прогнозні значення фінансових показників діяльності підприємств на основі економіко-математичних моделей із застосуванням кореляційно-регресійного аналізу, які коливаються в межах 0,6-1, що свідчить про адекватність побудованих моделей та достатній довірчий інтервал.

Рекомендовано вільні фінансові кошти спрямувати на випередження виникнення надзвичайних ситуацій, тобто здійснити заходи по мінімізації ризиків втрат на основі прогнозного їх випередження, з цією метою

використано визначити ризики як імовірності виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансово-господарської діяльності.

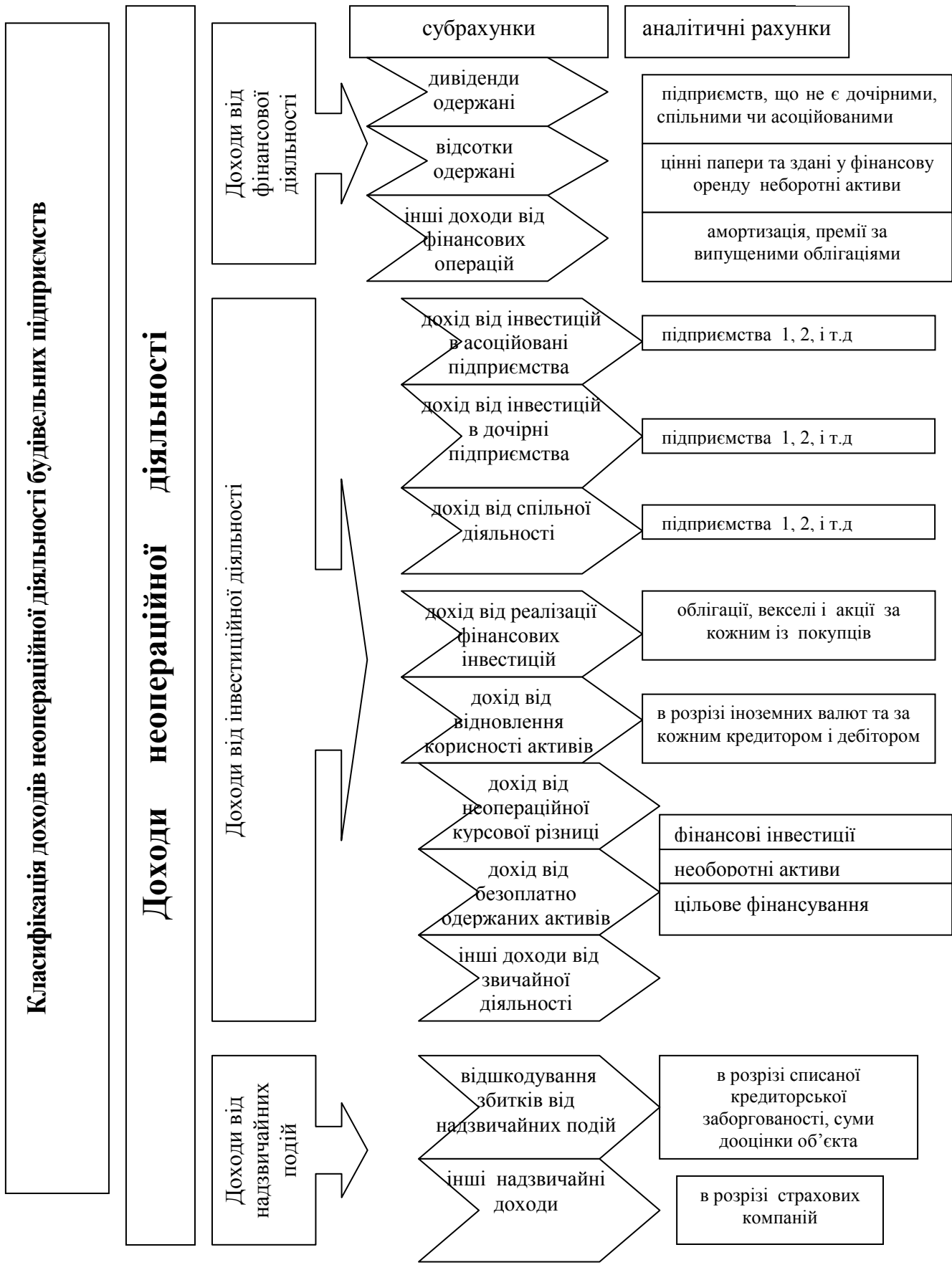
11.Проведені розрахунки оптимізації грошових потоків на досліджуваних підприємствах свідчать про рух фінансово-інвестиційних ресурсів у формі грошових потоків і дають можливість проекту повертати інвестиційні і фінансові витрати в період створення активів проекту і збільшувати їх, а різниця між надходженнями і витрачаннями у певний період часу становить чистий грошовий потік, який у період реалізації проекту постійно має бути позитивним.

Класифікація витрат будівельного підприємства

№ п/п	Ознаки	Види витрат	Примітки
1	2	3	4
1	За видами діяльності	Основної діяльності; Фінансової діяльності; Інвестиційної діяльності; Надзвичайної діяльності	Операційної діяльності Неопераційної діяльності
2	За місцем виконання робіт	Виробничої дільниці Будівельного об'єкту в цілому Адміністративно-відокремленого структурного підрозділу	
3	За видами витрат	За економічними елементами За статтями калькуляції	Однорідним за своїм економічним змістом Один або кілька елементів
4	Залежно від обраного об'єкта обліку витрат	За об'єктами будівництва За етапами За завданнями	Затвердженим в установленому порядку, укладеним договорам на виконання будівельних робіт
5	За способами включення до собівартості та за характером участі в процесі виробництва	Прямі, які безпосередньо пов'язані з виконанням будівельних робіт та включаються до виробничої собівартості	Прямі матеріальні витрати Прямі витрати на оплату праці Відрахування на соціальні заходи
		Непрямі (загальновиробничі), які не можуть бути віднесені економічно доцільним шляхом безпосередньо до конкретного об'єкта витрат	Пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробництва Пов'язані з організацією виконання будівельних робіт Інформаційне забезпечення розробки і впровадження об'єктів будівництва
6	Залежно від зміни обсягів	Змінні, величина яких зростає при збільшенні обсягів виконаних будівельних робіт і зменшується при їх зменшенні	Витрати на матеріали Витрати на оплату праці Відрахування на соціальні заходи інші витрати
		Постійні, величина яких залишиться незмінною при зміні обсягу виконаних будівельних робіт	Витрати, пов'язані з управлінням Витрати, пов'язані з організацією Витрати, пов'язані з обслуговуванням виробництва
7	За ознакою відношення до собівартості	Виробничі, пов'язані з виконанням будівельних робіт, що утворюють виробничу собівартість	
		Витрати періоду, що не включаються до виробничої собівартості та розглядаються як витрати поточного періоду	Адміністративні витрати Витрати на збут Інші операційні витрати Неопераційні витрати

Закінчення додатку А

1	2	3	4
8	<i>За календарними періодами</i>	<i>Місяць Квартал Рік Операційний цикл</i>	
9	<i>За джерелами фінансування</i>	<i>За рахунок коштів замовника За рахунок власних коштів організації За рахунок кредитів За рахунок коштів державного та місцевих бюджетів Страхові кошти</i>	

Вдосконалена будова Журналу 6

за кредитом рахунків 70 "Доходи від реалізації", 71 "Інший операційний дохід", 72 "Дохід від участі в капіталі", 73 "Доходи від фінансової діяльності", 74 "Інші доходи", 75 "Надзвичайні доходи", 76 "Страхові платежі", 79 "Фінансові результати"

за _____ 20__ р.

II. Аналітичні дані про доходи

№ з/п	Стаття доходів	Сума доходів									
		за поточний місяць									за період з початку звітного року
		Кредит рахунків									
		70	71	72	73	74	75	76	79	Разом	
1.	Усього доходів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з них:										
1.1	дохід від реалізації готової продукції										
1.2	дохід від реалізації товарів										
1.3	дохід від реалізації робіт і послуг										
1.4	вирахування з доходу										
1.5	перестраховання										
2.	Усього інших операційних доходів з них:										
2.0.	дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю										
2.1	дохід від реалізації іноземної валюти										
2.2	дохід від реалізації інших оборотних активів										
2.3	дохід від операційної оренди активів										
2.4	дохід від операційної курсової різниці										
2.5	одержані штрафи, пені, неустойки										
2.6	відшкодування раніше списаних активів										
2.7	дохід від списання кредиторської заборгованості										
2.8	дохід від безоплатно одержаних оборотних активів										
2.9	інші доходи від операційної діяльності										
3	Усього доходів від участі в капіталі з них:										
3.1	дохід від інвестицій в асоційовані підприємства										
3.2	дохід від спільної діяльності										
3.3.	дохід від інвестицій в дочірні підприємства										
4	Усього доходів від фінансової діяльності з них:										
4.1	дивіденди одержані										
4.2	відсотки одержані										
4.3	дохід від неопераційної курсової різниці										
4.4	інші фінансові доходи										
5	Усього доходів від інвестиційної діяльності з них:										
5.1	дохід від реалізації фінансових інвестицій										
5.2	дохід від відновлення корисності активів										
5.3	дохід від неопераційної курсової різниці										
5.4	дохід від безоплатно одержаних активів										
5.5	дохід від дооцінки необоротних активів і фінансових інвестицій										
5.6	інші доходи від звичайної діяльності										
6	Усього доходів від надзвичайної діяльності з них:										
6.1	дохід від відшкодування збитків										
6.2	інші надзвичайні доходи										
7	Страхові платежі										

ЖУРНАЛ ЗАКІНЧЕНО "____" _____ 20__ р.

У Головній книзі суми оборотів відображено "____" _____ 20__ р.

Головний бухгалтер _____
(підпис)

Виконавець _____
(підпис)

Microsoft Excel 14.0 Звіт про результати

Результат: Целочисленний розв'язок знайдений в межах допустимого відхилення. Всі обмеження виконані.

Модуль пошуку розв'язку

Модуль: Пошук розв'язку нелінійних задач методом ОПГ

Час розв'язку : 0,125 секунд.

Кількість ітерацій: 0 Число підзадач: 10

Параметри пошуку розв'язку

Максимальний час Без обмежень, Число ітерацій 200, Precision 0,000001,

Використовувати автоматичне масштабування

Збіжність 0,0001, Розмір сукупності 100, Випадкове початкове значення 0, Праві похідні, Обов'язкові границі

Максимальне число підзадач Без границь, Максимальне число цілочисленних розв'язків Без границь, Целочисленне відхилення 1%, Важати невідемними

Ячейка целевой функции (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение
\$D\$11	макс дохід	Цільова функція 149500	106000

Клітинки змінних

Адреса	Ім'я	Вихідне значення	Кінцеве значення	Цілочисленність
\$F\$4	A	Змінні цільової функції	1 0	Целочисленне
\$F\$5	B	Змінні цільової функції	1 1	Целочисленне
\$F\$6	C	Змінні цільової функції	1 1	Целочисленне
\$F\$7	D	Змінні цільової функції	1 1	Целочисленне
\$F\$8	E	Змінні цільової функції	1 0	Целочисленне
\$F\$9	F	Змінні цільової функції	1 0	Целочисленне

Обмеження

Адреса	Ім'я	Значення клітинки	Формула	Стан	Допуск
\$E\$12	бюджет	Функція обмежень 230000	\$E\$12 <= 250000		Без прив'язки
\$F\$4	A	Змінні цільової функції	\$F\$4 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$5	B	Змінні цільової функції	\$F\$5 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$6	C	Змінні цільової функції	\$F\$6 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$7	D	Змінні цільової функції	\$F\$7 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$8	E	Змінні цільової функції	\$F\$8 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$9	F	Змінні цільової функції	\$F\$9 <= 1	Прив'язка	0
\$F\$4	A	Змінні цільової функції	\$F\$4 >= 0	Прив'язка	0
\$F\$5	B	Змінні цільової функції	\$F\$5 >= 0	Без прив'язки	1
\$F\$6	C	Змінні цільової функції	\$F\$6 >= 0	Без прив'язки	1
\$F\$7	D	Змінні цільової функції	\$F\$7 >= 0	Без прив'язки	1
\$F\$8	E	Змінні цільової функції	\$F\$8 >= 0	Прив'язка	0
\$F\$9	F	Змінні цільової функції	\$F\$9 >= 0	Прив'язка	0

\$F\$4:\$F\$9=Цілочисленне

Розрахунок прогнозних значень фінансових показників діяльності підприємств

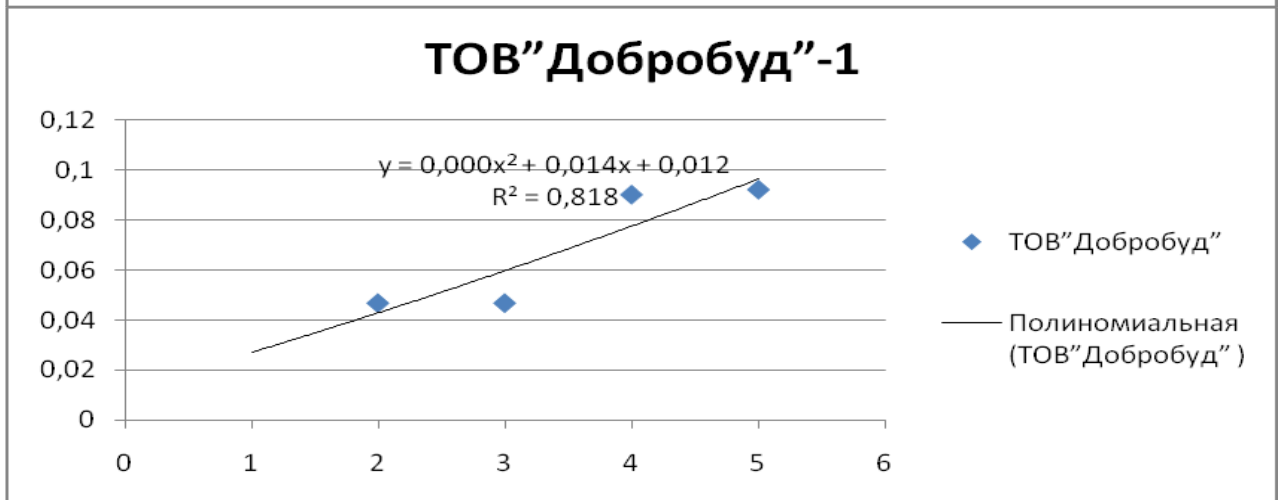
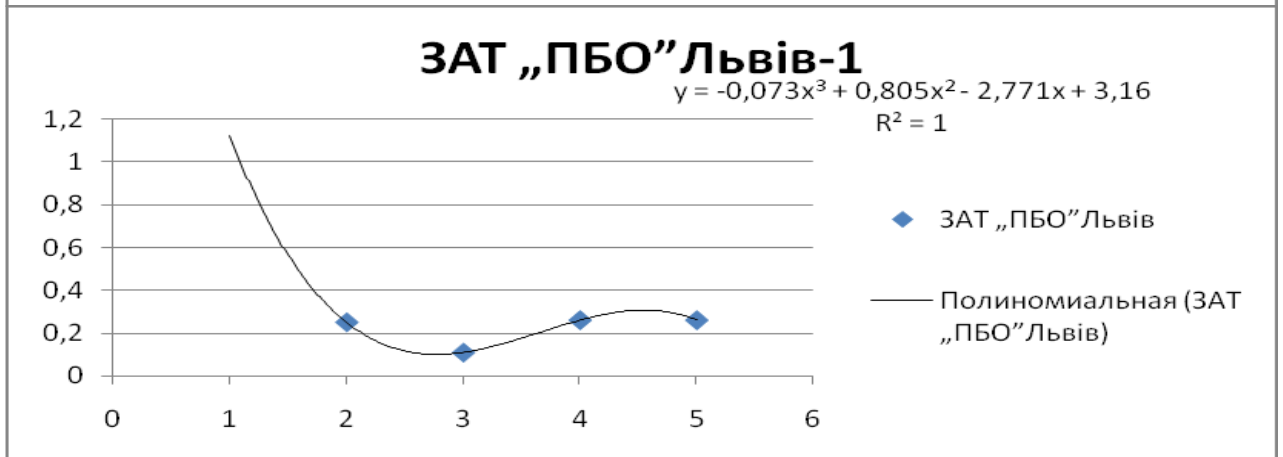
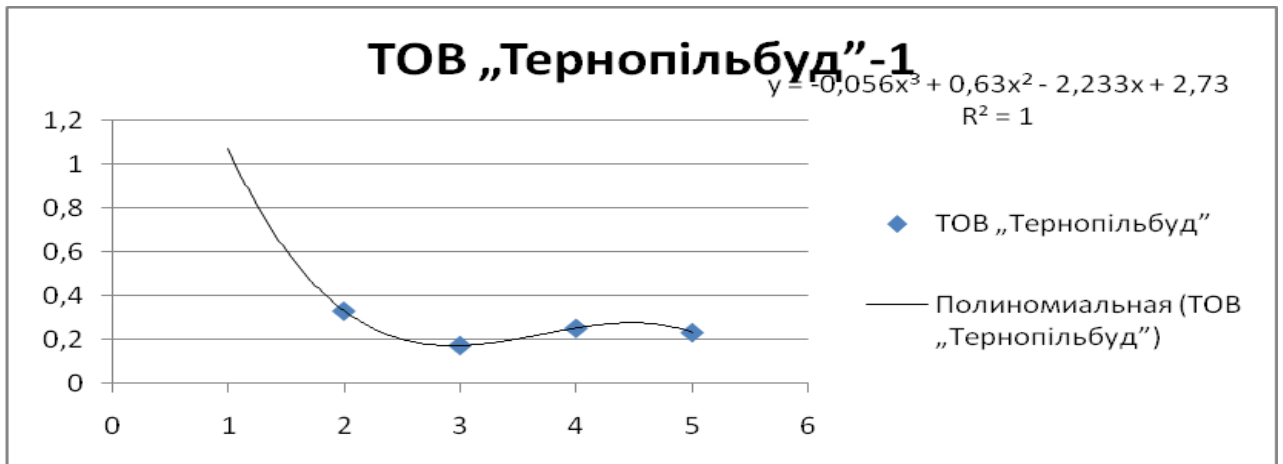
		Рівняння прогнозу	Коефіцієнт детермінації (довіри)	Прогнозне значення
ТОВ "Тернопільбуд"	Коефіцієнт платоспроможності	$y = -0,0567x^3 + 0,63x^2 - 2,2333x + 2,73$	R² = 1	0,19
	Коефіцієнт фінансування	$y = -1,1075x^2 + 8,1615x - 9,8715$	R² = 0,9908	4,765
	Коефіцієнт фінансової залежності	$y = 1,1717x^3 - 12,91x^2 + 45,118x - 45$	R² = 1	4,765
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$y = 0,1675x^2 - 1,3855x + 2,8255$	R² = 0,8912	-0,295
	Коефіцієнт поточної ліквідності	$y = -0,3x^2 + 2,16x - 0,81$	R² = 0,6097	2,85
	Коефіцієнт критичної ліквідності	$y = -0,075x^2 + 0,533x + 1,252$	R² = 0,9469	2,125
	Коефіцієнт покриття	$y = -0,6967x^3 + 7,645x^2 - 26,268x + 29,9$	R² = 1	2,695
ЗАТ „ЛБО” Львівміськбуд	Коефіцієнт платоспроможності	$y = -0,0733x^3 + 0,805x^2 - 2,7717x + 3,16$	R² = 1	0,265
	Коефіцієнт фінансування	$y = 2,7x^3 - 29,7x^2 + 102,6x - 105,1$	R² = 1	2,9
	Коефіцієнт фінансової залежності	$y = 2,8x^3 - 30,7x^2 + 105,7x - 107,1$	R² = 1	3,8
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$y = -0,0088x^3 + 0,091x^2 - 0,2902x + 0,29$	R² = 1	0,0185
	Коефіцієнт поточної ліквідності	$y = 0,05x^2 - 0,51x + 2,01$	R² = 0,9857	0,5
	Коефіцієнт Критичної ліквідності	$y = 0,05x^2 - 0,51x + 2,01$	R² = 0,9857	0,5

Закінчення додатку М

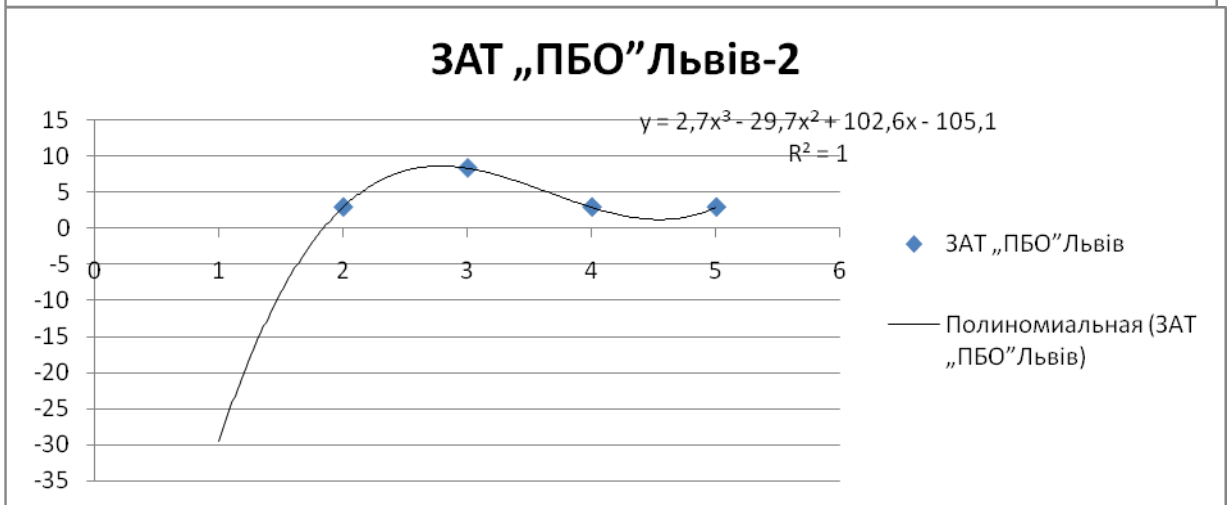
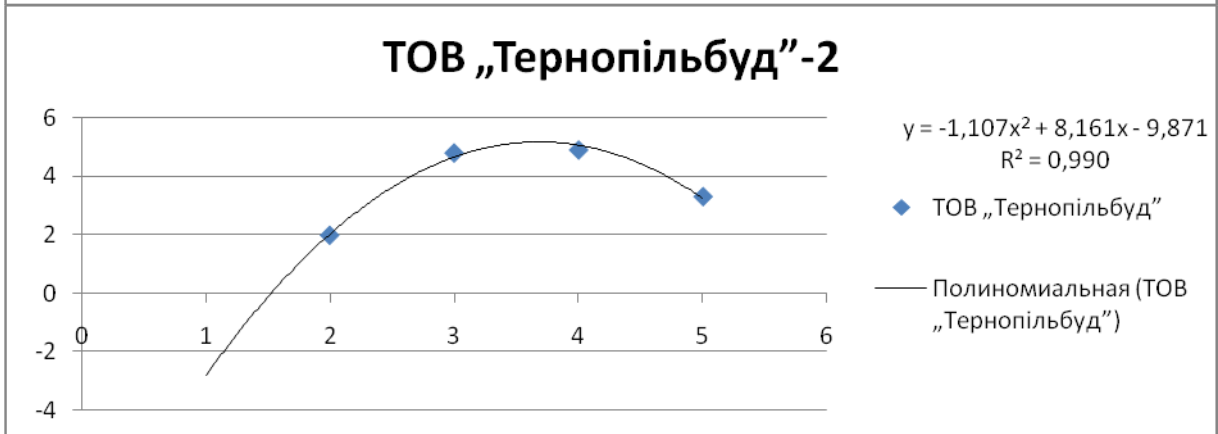
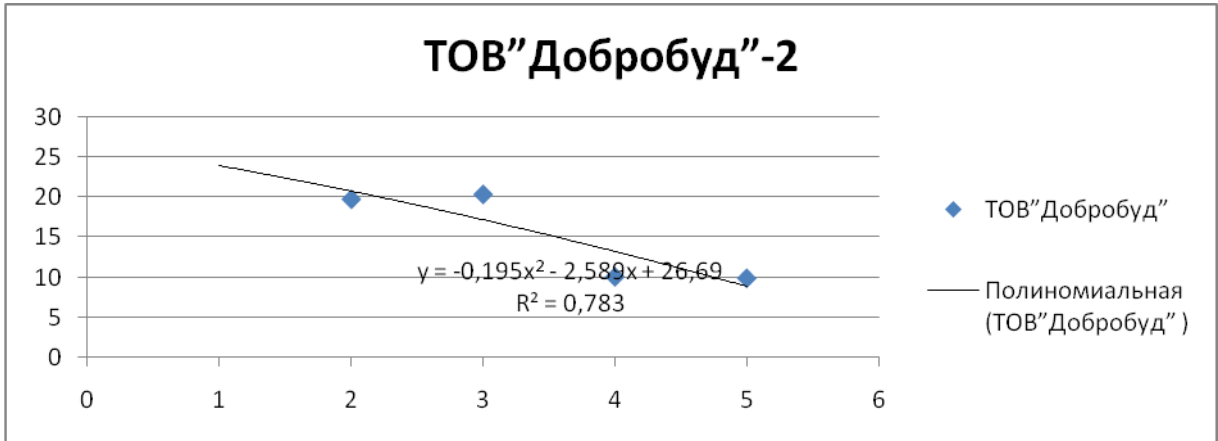
	Коефіцієнт покриття	$y = 0,025x^2 - 0,225x + 1,25$	R² = 0,6522	0,675
ТОВ "Добробуд"	Коефіцієнт платоспроможності	$y = 0,0005x^2 + 0,0143x + 0,0122$	R² = 0,818	0,1135
	Коефіцієнт фінансування	$y = -0,195x^2 - 2,589x + 26,699$	R² = 0,7833	5,12
	Коефіцієнт фінансової залежності	$y = -5,1375x^2 + 37,947x - 52,422$	R² = 0,6049	16
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$y = -0,0088x^3 + 0,091x^2 - 0,2902x + 0,29$	R² = 1	0,03
	Коефіцієнт поточної ліквідності	$y = -0,6525x^2 + 4,6965x - 3,2665$	R² = 0,8681	4,685
	Коефіцієнт критичної ліквідності	$y = -0,755x^3 + 7,99x^2 - 26,385x + 29,95$	R² = 1	3,815
	Коефіцієнт покриття	$y = -2,215x^2 - 0,097x + 57,867$	R² = 0,9385	1,38

Побудова прогнозів значень видів ризику на основі кореляційно-регресійного аналізу

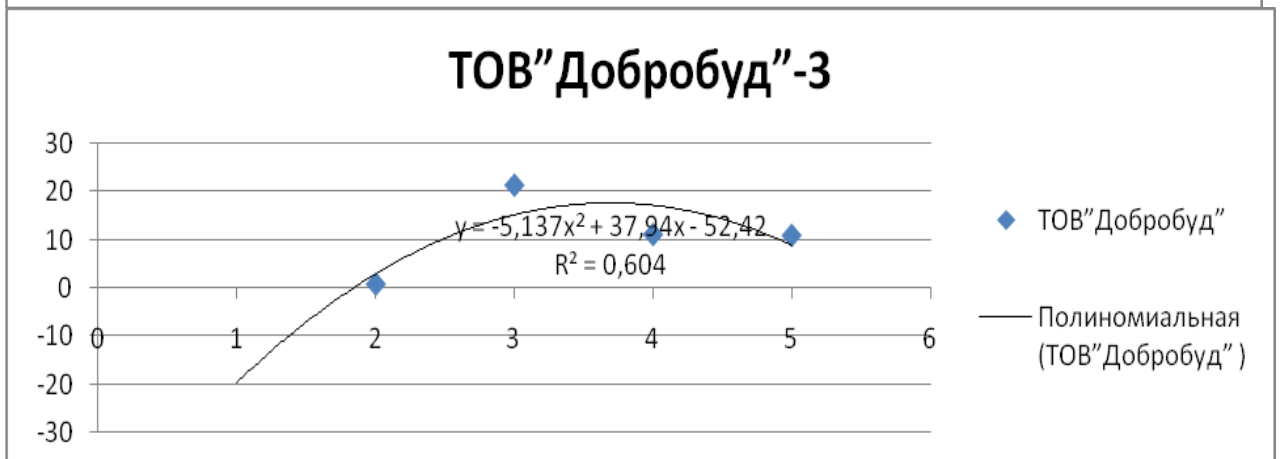
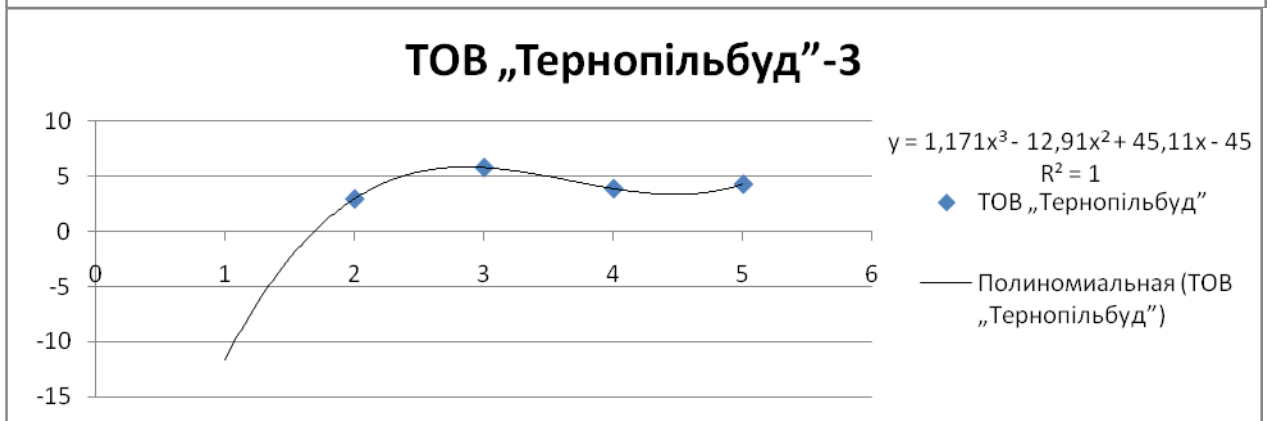
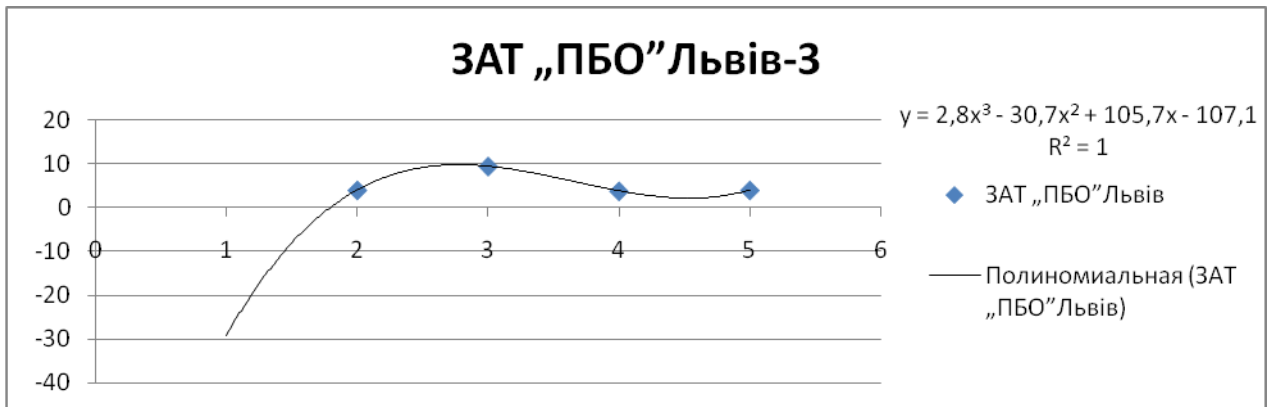
		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО”Львів міськбуд”	ТОВ”Добробуд”
1	1	0,33	0,25	0,047
	2	0,17	0,11	0,047
	3	0,25	0,26	0,09
	4	0,23	0,26	0,092
	5	0,19	0,265	0,1135

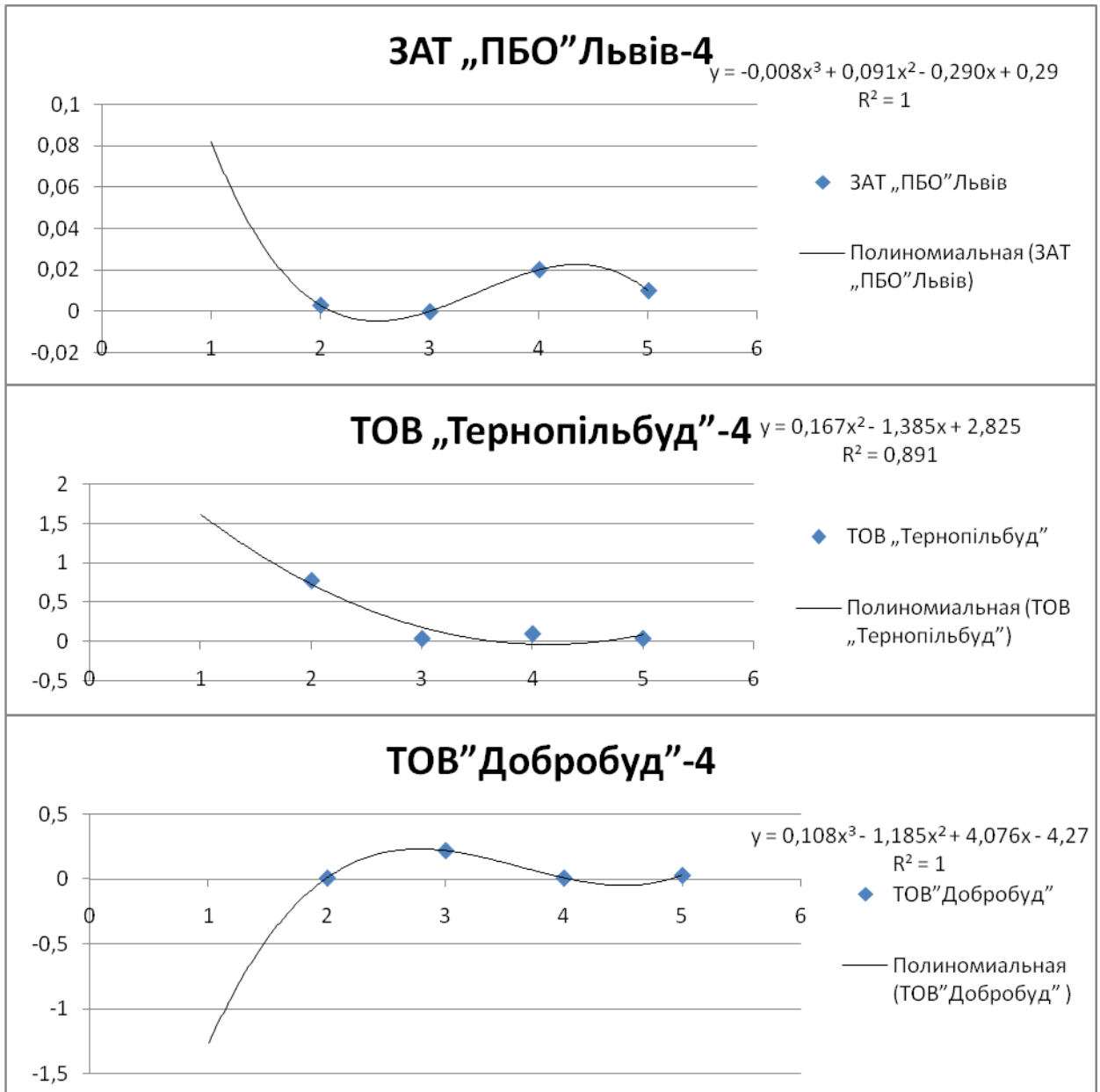
		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО” Львів міськбуд”	ТОВ”Добробуд”
2	1	1,97	2,9	19,7
	2	4,8	8,3	20,3
	3	4,9	2,9	10,1
	4	3,3	2,9	9,92
	5	4,765	2,9	5,12

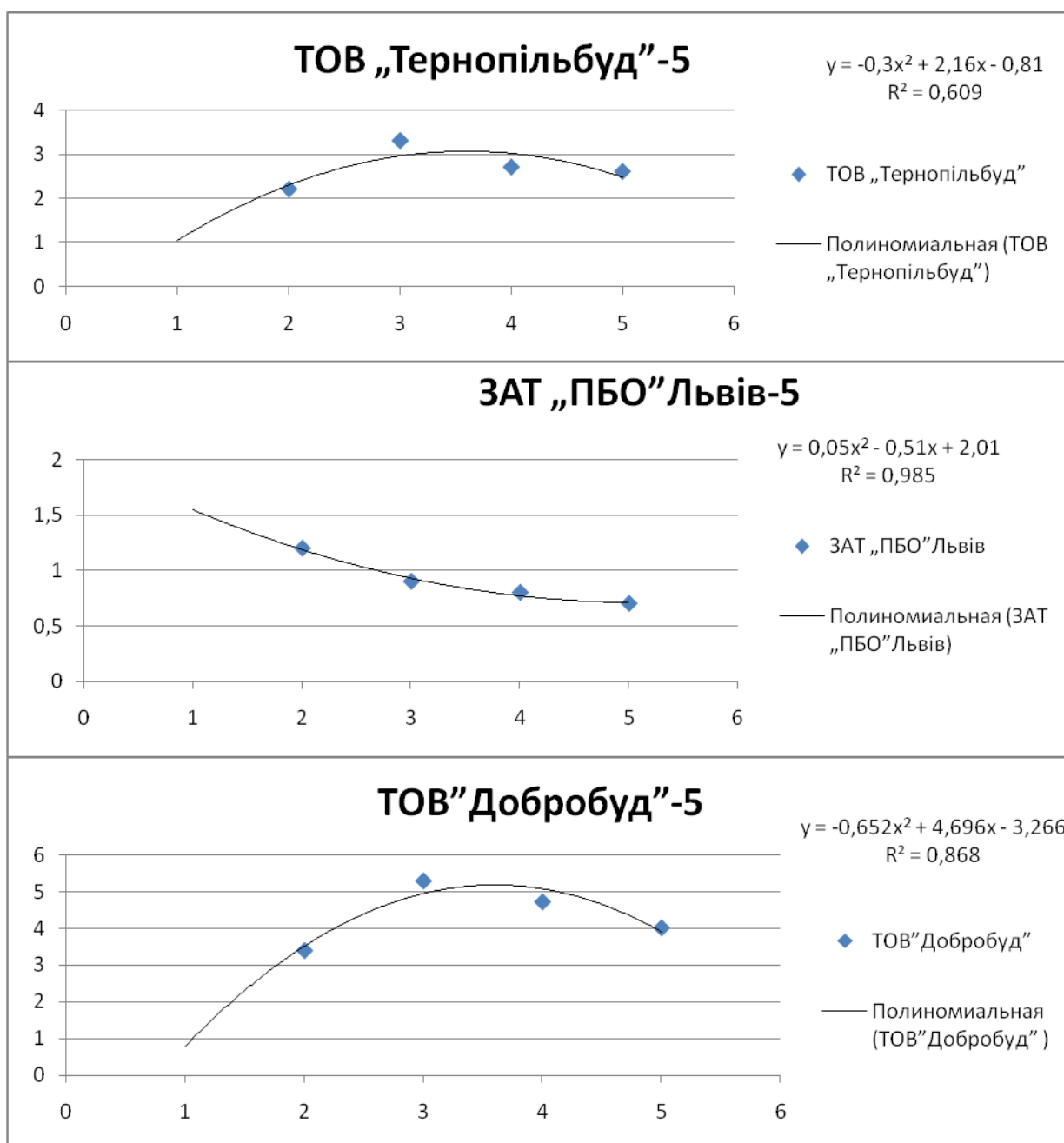
		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
3	1	2,97	3,9	0,9
	2	5,8	9,3	21,25
	3	3,9	3,7	11,1
	4	4,3	3,9	10,9
	5	4,765	3,8	16

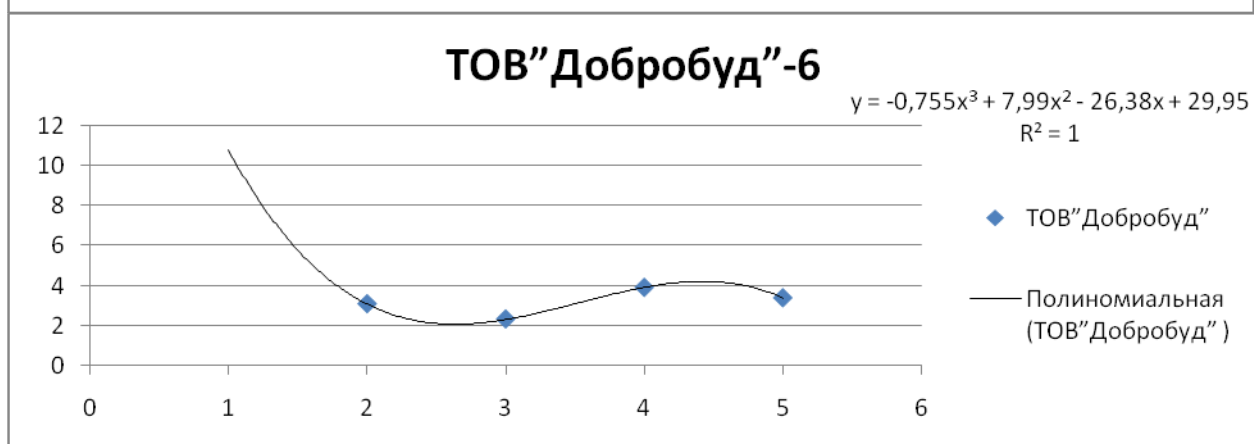
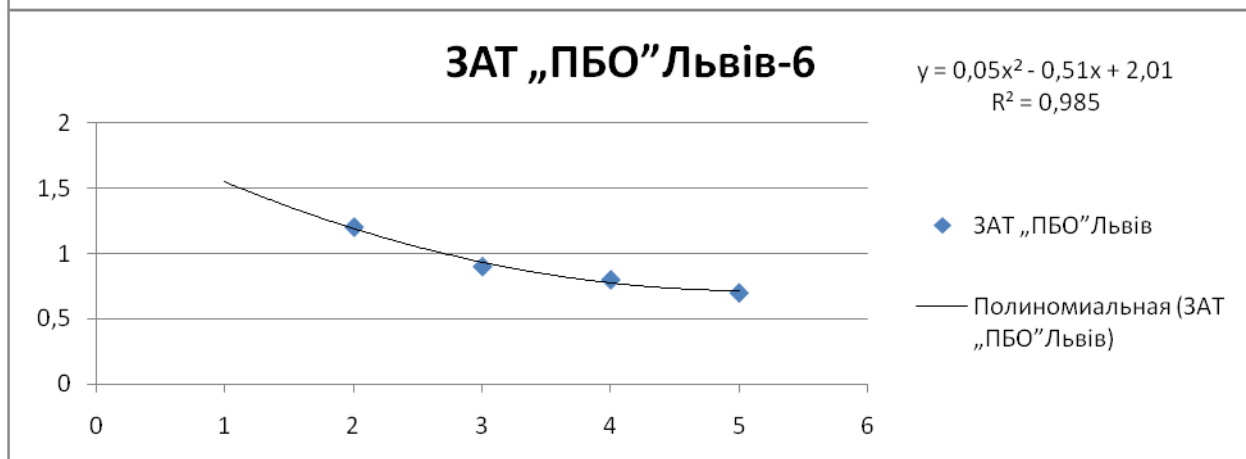
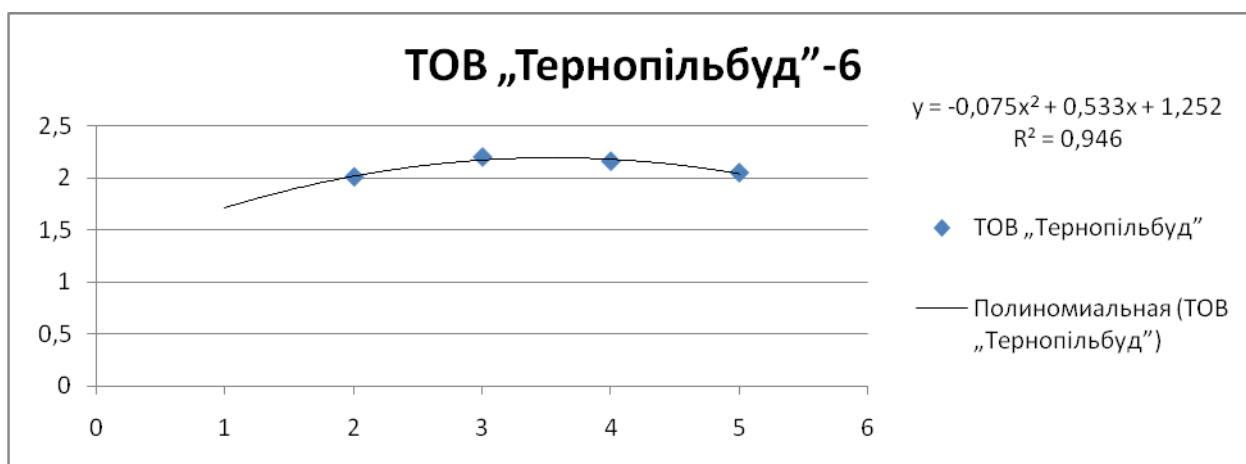
		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
4	1	0,77	0,003	0,01
	2	0,04	0	0,22
	3	0,1	0,02	0,01
	4	0,04	0,01	0,03
	5	-0,295	0,0185	0,03

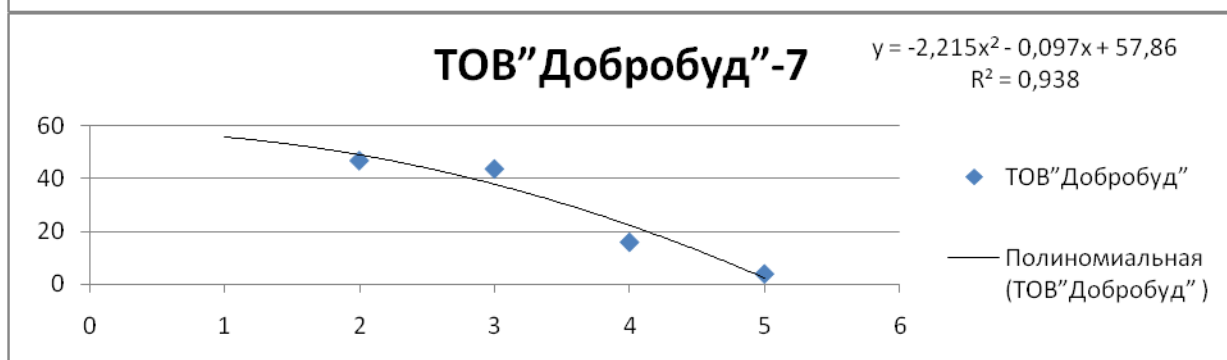
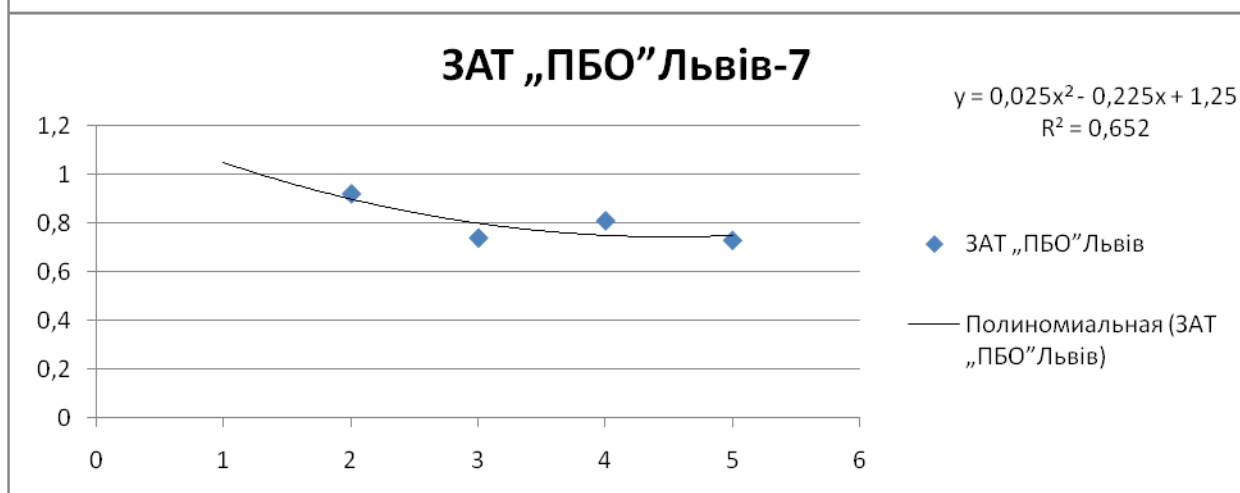
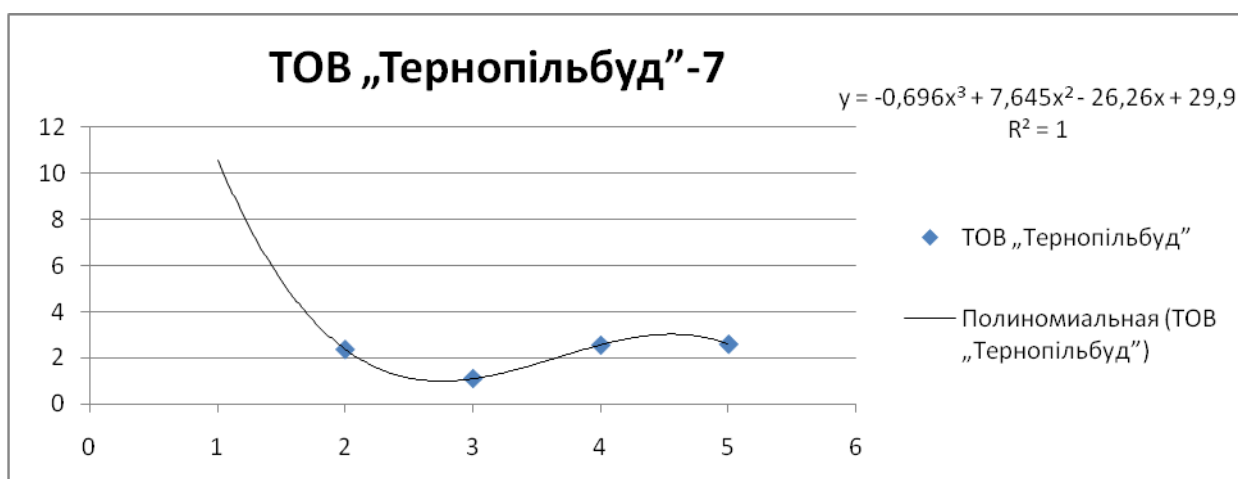
		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
5	1	2,2	1,2	3,4
	2	3,3	0,9	5,3
	3	2,7	0,8	4,73
	4	2,6	0,7	4,02
	5	2,85	0,5	4,685

		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО”Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
6	1	2,01	1,2	3,1
	2	2,2	0,9	2,32
	3	2,16	0,8	3,93
	4	2,05	0,7	3,4
	5	2,125	0,5	3,815

		ТОВ „Тернопільбуд”	ЗАТ „ПБО” Львівміськбуд”	ТОВ”Добробуд”
7	1	2,37	0,92	46,8
	2	1,09	0,74	43,68
	3	2,56	0,81	16
	4	2,6	0,73	4,02
	5	2,695	0,675	1,38

Емпірична шкала ризиків підприємств будівельної галузі

Група А	
ризик неплатоспроможності	0,38
інвестиційний ризик	0,21
Ризик зниження фінансової стійкості	0,209863589
ризик неліквідності	0,325096319
кредитний ризик	0,1
податковий ризик	0,1
структуриний ризик	0,371057514
інфляційний ризик	0,1
відсотковий ризик	0,15
криміногенний ризик	0,03
інші ризики	0,05
Група Б	
ризик неплатоспроможності	0,53
інвестиційний ризик	0,344827586
Ризик зниження фінансової стійкості	0,344827586
ризик неліквідності	0,2395
кредитний ризик	0,1
податковий ризик	0,1
структуриний ризик	0,325
інфляційний ризик	0,1
відсотковий ризик	0,15
криміногенний ризик	0,03
інші ризики	0,05
Група С	
ризик неплатоспроможності	0,227
інвестиційний ризик	0,1953125
Ризик зниження фінансової стійкості	0,0625
ризик неліквідності	0,142311137
кредитний ризик	0,1
податковий ризик	0,1
структуриний ризик	0,724637681
інфляційний ризик	0,1
відсотковий ризик	0,15
криміногенний ризик	0,03
інші ризики	0,05

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности предприятия: учеб. пособие / [Э.И.Крылов, В.М.Власова, М.Г.Егорова и др.] – М.: Финансы и статистика, 2003. – 192с.
2. Ананькина Е.А., Данилочкин С.В., Данилочкина Н.Г. и др. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Е.А.Ананькина, С.В.Данилочкин, Н.Г.Данилочкина и др. [Под. ред. Н.Г. Данилочкиной]. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 297 с.
3. Аппель Дж. Технический анализ. Эффективные инструменты для активного инвестора / Дж.Аппель / ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2007. – 304 с.
4. Аткинсон Энтони А. Управленческий учет / [Энтони А. Аткинсон, Раджив Д.Банкер, Роберт С.Каплан, Янг Марк С.] ; пер. с англ. – [3-е изд.]. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2005. – 878 с.
5. Балдин К.В. Банкротства предприятия: анализ, учет и прогнозирование : учеб. пособие / [К.В.Балдин, В.В.Белугина, С.Н.Галдицкая, Передеряев И.И.]. – М. : Издательско-торговая корпорация „Дашков и К^о”, 2007. – 376 с.
6. Банк С.В. Методология финансового учета, анализа и аудита операций с деривативами в период гармонизации и адаптации к международным стандартам : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора экон. наук : спец. 08.00.12 „Бухгалтерский учет, статистика” / С.В. Банк/. – Орел, 2008. – 48 с.
7. Банківські ризики: теорія та практика управління / [Л.О.Примостка, О.В.Лисенок, П.М.Чуб та ін.]. – К. : КНЕУ, 2007. – 456 с.
8. Башнянин Г.І., Іванець Л.В., Футало Т.В. Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства в конкурентному середовищі / Г.І.Башнянин, Л.В.Іванець, Т.В.Футало. Л.: Новий світ, 2006. – 176с.
9. Безруких П.С. Состав и учет издержек производства и обращения / П.С.Безруких. – М.: ФБК, 1996. – 224 с.

- 10.Беліков О. Інвестування в інноваційну діяльність. Проблеми та шляхи їх вирішення / О.Беліков // Юридичний журнал. – 2008. –№9. – С.114-119.
- 11.Бланк И.А. Финансовый менеджмент: [учебный курс.]/И.А.Бланк – К.: Ника Центр, 1999. – 290 с.
- 12.Богатко Н. Надзвичайні події: облік фінансових результатів/ Н.Богатко// Бухгалтерія. – 2004. – № 4 (575). – С.54-59.
- 13.Бойко В.М., Вашків П.Г. Бізнес: [словник-довідник] /В.М.Бойко, П.Г. Вашків. – К.: Україна, 1995. – 157 с.
- 14.Бондар М.І. Джерела фінансування інвестиційних процесів / М.І. Бондар // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць КНЕУ. – 2006. – Вип. 16. – С. 162–169.
- 15.Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю : [монографія] / М.І. Бондар – К. : КНЕУ, 2008. – 256 с.
- 16.Бондар М.І. Інвестиційні ресурси в обліковому процесі / М.І. Бондар // Економіка і держава. – 2008. – № 3. – С. 28–31.
- 17.Бондар М.І. Стан та вдосконалення аналізу ефективності інвестицій / М.І. Бондар // Економіка і держава. – 2008. – № 2. – С. 8–11.
- 18.Бондаренко О. Бухоблік в будівництві./ О.Бондаренко //Бібліотека головбуха. – 2008. – №08(94). – С.28-36.
- 19.Бородкін О. Внутрішньогосподарський (управлінський облік): концепція і організація / О.Бородкін // Бухгалтерський облік та аудит. – 2001.–№ 2.– С.45-53.
- 20.Бочаров В.В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятия / В.В. Бочаров – М.: Финансы и статистика. – 1998. – С. 79.
- 21.Бромвич М.И. Анализ экономической эффективности капиталовложений / [Пер. с англ.] // М.И.Бромвич – М.: ИНФРА-М, 2001.– 432с.
- 22.Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Частина 2. – Житомир: ЖДТУ. – 2003. – 524 с.
- 23.Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навчальних закладів. [Текст] / За

- редакцією проф. Бутинця Ф.Ф. – 5-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП „Рута”, 2003. – 796с.
- 24.Бутинець Ф., Горецька Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах / Ф.Ф.Бутинець, Л.Горецька – Житомир: ПП “Рута”, 2002. – 544 с.
- 25.Бухгалтерський управлінський облік: [підручник] / Ф.Ф.Бутинець, Т.В.Давидюк, Н.М.Малюга, Л.В.Чижевська ; за ред. Ф. Ф.Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2002. – 480 с.
- 26.Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік: [навчальний посібник для студентів спеціальності 7.50106 "Облік і аудит"] /Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Чижевська, Н. В. Герасимчук.–Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с.
- 27.Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник / Ф.Ф.Бутинець. – Житомир: ПП „Рута”, 2006. – 440с.
- 28.Бутко М.П. Генезис теорії інвестицій у процесі еволюції економічної думки / М.П. Бутко, С.Ю. Акименко // Інвестиції: практика та досвід – 2007. – № 6. – С. 4 –10.
- 29.Бухгалтерський облік і прийняття рішень: [навчальний посібник] / За ред. П.С. Смоленюка. – Хмельницький, НВП “Еврика” ТОВ, 2001. – 380 с.
- 30.Бухгалтерський облік та оподаткування: [навчальний посібник] / За ред. Хом’яка Р.Л., Лемішовського В.І. – Львів : Ажур, 2008. – 257 с.
- 31.Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник]/ За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – [4-е вид., доп. і перероб.] – Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 688 с.
- 32.Вдовенко Л.О.Економічна сутність та значення кредитоспроможності підприємств/ Л.О.Вдовенко /Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.108-111.
- 33.Вініченко І.І. Амортизаційна політика в інвестиційній діяльності / І.І. Вініченко //Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2007. – № 15. – С. 17–21.
- 34.Галенко О.М. Методичні аспекти аналізу фіктивного банкрутства в контексті причин його виникнення / О.М. Галенко, Г.В. Булкот // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць КНЕУ. – 2007. – Вип. 18. – С. 221–227.
- 35.Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : [монографія] / С.Ф.Голов – К. : Центр навч. літератури, 2007. – 522 с.

36. Голов С.Ф. Дискусійні аспекти амортизації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №5. – С.3-8.
37. Голов С.Ф. Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік /С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко - К.: ТОВ „Автоінтерсервіс”, 1996.– 544с.
38. Голов С.Ф., Костюченко В.М., Кравченко І, Ямборко Г. Фінансовий облік: [підручник] / С.Ф.Голов, В.М.Костюченко, І.Кравченко, Г. Ямборко. – К.: Лібра, 2005. – 431с.
39. Горбачевська О.В. Графічні побудови в мікроекономіці / О.В.Горбачевська – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 175 с.
40. Грачова Р. Всупереч міжнародним стандартам, ми обмежили розуміння надзвичайної події тільки форс-мажором / Р.Грачова // Дебет – кредит.- 2000.– №16.– С.2-4.
41. Гринчишин Я.М. Роль галузевої фінансової звітності у задоволенні інформаційних потреб зовнішніх користувачів / Я.М.Гринчишин / Облік і фінанси АПК. – 2012. –№1. – С.35-40.
42. Гудзенко Н.М., Настенко М.М. Поняття надзвичайної події та особливості відображення її наслідків в обліку / Н.М.Гудзенко, М.М.Настенко // Облік і фінанси АПК. – 2009. –№2. – С.39-41.
43. Гура Н. Облік і капіталізація фінансових витрат/ Н.Гура // Бухоблік і аудит. – 2008. – № 1. – С. 55-60.
44. Гуриненко О.М. Підготовка бізнес-плану та оцінка ефективності інвестиційного проекту / О.М.Гуриненко // Формування ринкових відносин в Україні. –2003. –№3. – С.41-48.
45. Гусков Б.И.Экономическая эффективность инвестиций собственника./ Б.И.Гусков / Минск: НПЖ „Финансы, учёт, аудит”, 2001. – 216 с.
46. Гуцайлюк З. Прогнозний (стратегічний) облік і сучасні проблеми теорії бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 2. – С. 14–19.

47. Даньків Й.А. Бухгалтерський облік у галузях економіки: [навч. посіб.] / Й.А. Даньків, М.Р. Лучко, М.Я. Остап'юк : – [3-тє вид., переоб. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – 243с.
48. Дем'яненко І.В. Інвестиційно-інноваційний чинник економічного зростання / І.В. Дем'яненко, А. Буряк // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11. – С.3-11.
49. Дієва Н.М. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / Н.М. Дієва, О.І. Дедіков. – К.: – 2007. – 328с.
50. Довгалюк В.І., Молдован В.Г. Методичні підходи та методичні оцінки інвестицій у виробництво хмелю / В.І. Довгалюк, В.Г. Молдован / Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 1. – С.118-121.
51. Дональд И. Кизо Финансовый учет. Промежуточный уровень / Дональд И. Кизо, Джерги Ж. Вейгант, Терри Д. Уорфилд. — Ч. II. — М. : John Wiley & Sons, Inc., 2001. – 558 с.
52. Доступно з: <http://www.readbooks.com/book/5/184.html>
53. Друри К. Введение в управленческий и производственный учёт: [пер. с англ.] / Под ред. С.А. Табалиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 560 с.
54. Друри К. Управленческий и производственный учет: [учебник] / К. Друри : [пер. с англ.] – М.: ЮНИТИ-ДИАНА, 2003. – 900 с.
55. Економічний енциклопедичний словник : [у 2 томах] / [за ред. С. В. Мочерного]. – Львів : Світ, Т.1. – 2005. – 616 с.
56. Энтони Р. Рис Дж. Учёт: ситуации и примеры / Энтони Р. Рис Дж. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 560с.
57. Єфіменко Н.А. Формування інвестиційного потенціалу на підприємствах машинобудівного комплексу / Н.А. Єфіменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 9. – С. 17–21.
58. Жимиров В.Н. Анализ и оценка инвестиций на предприятии. Автореферат диссерт. канд. эк. наук. – С.-П.: 2001. – 19с.

59. Загородній А.Г. Управління ризиками аудиторської діяльності: [навч. посіб.] / А.Г.Загородній, Л.М.Пилипенко – Л.: В-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2008. – 345с.
60. Задорожний З.В. Внутрішньогосподарський облік в будівництві: методологія та організація: дис. ... доктора екон. наук: 08.00.09 / Задорожний Зеновій–Михайло Васильович. – Тернопіль, 2007. – 445с.
61. Задорожний З.В. Внутрішньогосподарський облік у будівництві / З.В.Задорожний / [монографія] // Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – 336с.
62. Задорожний З.В. Облік надзвичайних витрат і доходів / З.В.Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит.– 2001. – № 1. – С.54-58.
63. Задорожний З.В. Проблемні питання обліку руху матеріальних необоротних активів/ З.В.Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – №10. – С.12-16.
64. Задорожний З.В. Управлінський облік фінансових результатів у будівництві / З.В.Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. –№12. – С.26-32.
65. Задорожний З.В. Управлінський облік доходів від іншої звичайної діяльності та надзвичайних подій в будівництві / З.В.Задорожний // Формування ринкової економіки в Україні: Наук. збірник. Спецвипуск 15. – ч.2 „Обліково-аналітичні системи суб’єктів господарської діяльності в Україні”. – Львів:Львівський нац. ун-т ім. Ів.Франка. – 2005. – С.16-22.
66. Заєць О. Інноваційно-інвестиційний розвиток вітчизняних підприємств – шлях до подолання економічної кризи / О. Заєць // Вісник Національного банку України. – 2009. –№1. – С.60-67.
67. Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999р. №966-XIV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
68. Закон України „Про інвестиційну діяльність” від 18.09.91р. №1560 - XII [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

69. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств” у редакції Закону України від 22 травня 1997 р. – № 283/97 – ВР [зі змінами та доповненнями] // Все про бухгалтерський облік: [Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета]. – 12 червня 2009. – № 54 (1571). – С. 3–62.
70. Закон України „Про страхові тарифи на загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 22.02.2001р. №2272-III. Все про бухгалтерський облік: [Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета]. – 12 червня 2009. – № 54 (1571). – С. 3–62.
71. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.06 №3480 - IV// Все про бухгалтерський облік: [Всеукраїнська професійна бухгалтерська газета]. – 2006. – № 41 (1195). – С. 11–25.
72. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій. - Затверджена наказом Міністерства фінансів України 30.11.1999 № 291: [кодифікована станом на 17.02.2009] // Бібліотека головбуха. – березень 2009. – № 3 (101). – С. 15–192.
73. Как принимать решения о запуске инвестиционных проектов / Дмитрий Рябых Журнал «Генеральный директор», № 2 Москва за 2008 год <http://www.cfin.ru/finanalysis/invest/decisions.shtml>
74. Качалин В.В. Финансовый учёт и отчётность в соответствии со стандартами GAAP / В.В.Качалин – М.: Дело. – 1998. – 432с.
75. Керимов В.Є. Управленческий учет: [учебник] / В.Є.Керимов. – М.: Издательско-книготорговый центр “Маркетинг”, 2001. – 268 с.
76. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: теорія і практика:[підруч.]/ Г.І.Кіндрацька, М.С.Білик, А.Г.Загородній ; за заг. ред. А.Г. Загороднього. – Львів : Магнолія Плюс, 2006. – 428 с.
77. Кірейцев Г.Г. Глобалізація економіки як чинник оновлення обліку та підвищення їх впливу на інвестиційну діяльність / Г.Г. Кірейцев //

- Економічні науки : наук. праці Кіровоград. техн. ун-ту. – 2007. – Вип. 12, ч. 2. – С. 35- 44.
- 78.Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки : [монографія] / Кірейцев Г.Г. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 236 с.
- 79.Кір'ян С.М. Удосконалення інформаційного забезпечення управління інвестиціями / С.М. Кір'ян // Агроінком. – 2006.– № 5–6. – С. 115–117.
- 80.Коваль Н.І. Методика бухгалтерського обліку фінансових вкладень/ Н.І. Коваль// зб. наук. праць. вісник Сумськ. держ. аграр. ун-ту: Серія: Фінанси і кредит. Вип №1 (28). – Ч.1. – Суми, 2010. – С.97-100.
- 81.Коваль Н.І. Облік фінансової діяльності аграрних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. екон. наук : спец. 08.00.09 „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Н.І. Коваль. – Київ, 2012. – 21 с.
- 82.Ковалюк О. Фінансовий механізм як економічна категорія / О.Ковалюк// Науковий вісник Волинського державного університету ім.Лесі Українки – Економічні науки. – 2001. – №4. – С.26-81.
- 83.Количественные методы финансового анализа / Под ред. С. Дж. Брауна и М.П. Крипмена. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 336 с.
- 84.Костюченко В. Оцінка доходу за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку / В. Костюченко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 12. – С. 16–21.
- 85.Котляров Е., Иванов Ю. Особенности калькулирования в условиях комплексного производства / Е.Котляров, Ю.Иванов // Бизнес–Бухгалтерия. – 2001. – № 36/1. – С.43 – 47.
- 86.Кравчук Г.В. Реальні інвестиції та їх вплив на економічний розвиток регіону : Дис. канд. екон. наук : 08.04.01 / Кравчук Ганна Вікторівна. – К., 2003. – 193 с.
- 87.Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора

- екон. наук : спец. 08.06.04 „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Я.Д. Крупка. – Тернопіль, 2002. – 32 с.
- 88.Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація : дис. ... доктора екон. наук : 08.06.04 / Крупка Ярослав Дмитрович. – Тернопіль, 2002. – 419 с.
- 89.Крупка Я.Д. Облік інвестицій : [монографія] / Я.Д.Крупка – Тернопіль : Екон. думка, 2001. – 302 с.
- 90.Крупка Я.Д. Про нормативно-правове регулювання обліку інвестиційної діяльності підприємств / Я.Д.Крупка // Бухгалтерський облік і аудит.– №3. – 2009. – С.22-29.
- 91.Крупка Я.Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів / Я.Д.Крупка. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 354с.
- 92.Інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства: методологічні підходи до сутності та оцінки / С.В.Колесов, В.І.Кривда // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – №5. – С.103-110.
- 93.Лемішко О.О. Інвестиції в основний капітал та їх вплив на економіку України / О.О. Лемішко // Фінанси України. – 2007. – № 7. – С. 46- 61.
94. Лобас І. Порівняльна характеристика інноваційно-інвестиційних підходів до реалізації економічної політики в зарубіжних країнах / І.Лобас // Економіка і держава. – 2009. – №8. – С.65-67.
- 95.Ломонос–Чанкселіані М. В. Облік і контроль доходів і результатів діяльності підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Ломонос–Чанкселіані Марина Василівна. – К., 2007. –178 с.
- 96.Лукаsevич И.Я. Анализфинансовых операций. Методы, модели, техника вычислений / И.Я. Лукаsevич. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. – 400 с.
- 97.Лук’яненко Л.І. Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації : [монографія] / Лук’яненко Л.І., Небильцова О.В., Коршикова Р.С. — К. : КНЕУ, 2005. — 172 с.

98. Макконнелл К.Р., Кемпбелл Р., Брю С.Л. Экономика: Принципы, проблемы и политика, в 2 т. [пер. с англ] / К.Р.Макконнелл, Р.Кемпбелл, С.Л.Брю . – М.: Республика, 1992. – 399 с.
99. Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку / Н.М.Малюга – Житомир: Рута, 2003. - 476с.
100. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку фінансових витрат, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 01.11.2010р. № 1300. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
101. Микитюк П.П. Аналіз ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств: теорія і практика / П.П.Микитюк / Дисерт. на здобуття докт.екон.наук. Тернопіль, 2010. – 459 с.
102. Микитюк П.П. Проблеми фінансово-кредитного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / П.П.Микитюк // Світ фінансів. – Тернопіль, 2008. – Вип. 1(12). – С.94-99.
103. Мисаков В. С. Функционально-стоимостной анализ в строительстве / В. С. Мисаков – М. : Финансы и статистика, 1986.– 144 с.
104. Міжнародні стандарти бухобліку 2000 / Перекл. з англ. За ред. С.Ф.Голова / - К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272с.
105. Міжнародні стандарти фінансової звітності // Фінансові інструменти. Звітність та бухгалтерський облік. Керівництво для користувачів щодо офіційного тексту МСБО 32, МСБО 39 і МСФЗ 7 ; пер. з англ. ; за ред. С.Ф. Голова. — К. : Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2007. — 584 с.
106. Мних Є.В. Економічний аналіз : підруч. / Мних Є.В. — [2-ге вид.]. — К. : ЦНЛ, 2005. — 472 с.
107. Мних Є. Цільові спрямування сучасного економічного аналізу / Є. Мних // Наук. зап. : зб. наук. праць кафедри екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. – 2006. – Вип. 16. – 365 с.

108. Мосаковський В. Про перспективи подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні / В.Мосаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – №6. – С.11.
109. Назарбаєва Р. Бухгалтерський облік у будівництві: загальне й особливе / Римма Назарбаєва // Бухгалтерія. – 6 травня 2002 р. - №18/1 (485). – С. 31–39.
110. Назарбаєва Р. Особливості обліку капітальних інвестицій / Р. Назарбаєва // Будівельна Бухгалтерія : [у 4 кн.]. – Книга 1 [під загальною ред. І. Назарбаєвої]. – К. : Бліц–Інформ, 2005. – С. 146–155.
111. Наказ Міністерства фінансів України „Про затвердження змін до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №4 „Звіт про рух грошових коштів” від 10.06.2010р. №382 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
112. Настенко М.М. Облік і контроль надзвичайної діяльності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандид. екон. наук : спец. 08.00.09 „Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / М.М.Настенко. – Київ, 2010. – 22 с.
113. Настенко М.М. Розкриття інформації про результати надзвичайної діяльності в фінансовій звітності / М.М.Настенко // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту: Фінанси і кредит. – Суми, 2009. – №2. – С.383-387.
114. Нападовська Л. В. Управлінський облік: [монографія] / Л. В.Нападовська / – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.
115. Нападовська Л. В. Управлінський облік : [Підруч. вищ.навч. закл.] / Нападовська Л. В./ – К.: Книга, 2004. – 544 с.
116. Нападовська Л. В. Управлінський облік: суть, значення та рекомендації щодо його використання в практичній діяльності вітчизняних підприємств / Л. В. Нападовська // Бухгалтерський облік і аудит. – №8-9. – 2005. – С. 50-63.
117. Наринский А.С.Калькулирование себестоимости продукции в строительстве / А.С.Наринский – М.: Финансы и статистика, 1988. – 191с.

118. Національний класифікатор України „Класифікація видів економічної діяльності” – Затверджений наказом Держспоживстандарту України від 26.12.2005 р. № 375. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://ubc.ua/Links/codes_ua2.html.
119. Національні стандарти бухгалтерського обліку. Частина I. П(С)БО 1-25 // Все про бухгалтерський облік . – 2011. – №10. – 127с.
120. Національні стандарти бухгалтерського обліку. Частина II. П(С)БО 26-34 // Все про бухгалтерський облік . – 2011. – №12.– 127с.
121. Нидлз Б. и др Принципы бухгалтерского учёта /Б.Нидлз, Х.Андерсон, Д.Колдуэлл: [пер. с англ] / Под ред. Я.В.Соколова. - [2-е изд.] – М.: Финансы и статистика, 1993. – 496с.
122. Оксанич О. Оптимізація витрат, пов'язаних з виникненням надзвичайних ситуацій / О.Є. Оксанич // Вісник Львівського державного інститут новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола „Актуальні проблеми ринкової економіки„ Серія „Економічні науки”. – 2007.–Вип.2. – С.81-89.
123. Офіційний сайт державного комітету статистики будівельної галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
124. Павелко О. В. Облік та контроль доходів і витрат основної діяльності будівельних підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Павелко Ольга Віталіївна. – К., 2010. – 260 с.
125. Палий В.Ф. Основы калькулирования / В.Ф. Палий – М.: Финансы и статистика, 1987. – 288 с.
126. Партин Г.О. Оцінка концепцій управління витратами суб'єктів господарювання / Г.О.Партин // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С.44-50.
127. Пархоменко В. Удосконалення звіту про рух грошових коштів / В.Пархоменко // Вісник податкової служби України. – 2010. – №26. – С.23-27.
128. Пархоменко В. Яким буде бухгалтерський облік фінансових витрат?/ В.Пархоменко // Бух облік і аудит. – 2010. – № 11. – С. 3-5.

129. Пересада А.А. Інвестування : навч. посібник / А.А.Пересада – К.: КНЕУ, 2004. – 250 с.
130. Пересада А.А. Фінансові інвестиції : [підруч.] / А.А.Пересада, Ю.М.Коваленко – К. : КНЕУ, 2006. – 728 с.
131. Пешко А.В. Інвестиції: їх значення, види та форми / А.В. Пешко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 1. – С. 3–6.
132. Плахтій Т.Ф. Об'єкти обліку розрахунків за податками відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства / Т.Ф. Плахтій // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.46-52.
133. Попович П.Я.Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [підручник]: 3-тє вид., перероб. і доп. / П.Я.Попович / К.: Знання 2008. – 630с.
134. Правик Ю.М. Дослідження макрозмінних інвестиційного процесу в Україні: теоретичний та практичний аспекти / Ю.М. Правик // Вчені зап. : зб. наук. праць КНЕУ. – 2007. – Вип. 9. – С. 42–48.
135. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України // Постанова Національного банку України від 18 черв. 2003 р. № 255. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
136. Про класифікацію надзвичайних ситуацій: Положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.1998 № 1099. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
137. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
138. Пушкар М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : [Монографія] / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар. – Тернопіль: Карт–бланш, 2004. – 370 с.
139. Пушкар М.С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : [монографія] / М.С.Пушкар – Тернопіль : Карт-бланш, 2006. – 334 с.
140. Пушкар М. С. Фінансовий облік: [підручник] / М. С.Пушкар – Тернопіль : Карт–бланш, 2002. – 628 с.

141. Ратушна О.П. Обліково-аналітичне забезпечення аналізу результатів діяльності / О.П.Ратушна // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.72-77.
142. Рилєєв С.В. Облік і аналіз реальних інвестицій підприємств: управлінський аспект : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / Рилєєв Сергій Володимирович. — К., 2006.— 197 с.
143. Савицька Г.В.Економічний аналіз діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Г.В.Савицька – [3-тє вид., випр. і доп.] –К.: Знання, 2007.– 668с.
144. Свідерський Є.І. Бухгалтерський облік у галузях економіки: [навч. посіб.] / Є.І. Свідерський - К.: КНЕУ, 2005.-233с.
145. Свідерський Д.Є. Облік і аудит фінансових результатів діяльності підприємств (на прикладі цукрових заводів асоціації „Київ цукор”)// Автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук за спец.08.06.04 - Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. / Д.Є.Свідерський Київський національний економічний університет. - Київ. 2002. – 18с.
146. Сиденко А.В., Матвеева В.М. Международный статистический учет. / А.В.Сиденко, В.М.Матвеева – М.: Дело и сервис, 1999. – 208 с.
147. Скиба Г.І. Конкурентоспроможність як категорія і як властивість підприємства, що функціонує в умовах ринкової економіки / Г.І.Скиба // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.135-139.
148. Сопко В.В., Пархоменко В.М. Бухгалтерський облік у підприємницькій діяльності / В.В.Сопко, В.М.Пархоменко – К.: Техніка, 1993. – 222с.
149. Старик Д.Э. Как рассчитать эффективность инвестиций / Д.Э. Старик. – М.: Финстатинформ, 2000. – 92 с.
150. Статистичний щорічник України / [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
151. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання:[навч. посіб.] – К.: КНЕУ, 2003. – 166с.

152. Теслюк В.М., Дегтяренко А.В. Складання Звіту про рух грошових коштів / В.М.Теслюк, А.В.Дегтяренко // Вісник Сумського національного аграрного університету: Серія „Фінанси і кредит”. – 2011.– №1. – 237с.
153. Ткач.В.И., Ткач В.М. Международная система учёта и отчётности / В.И.Ткач, В.М. Ткач – М.:Финансы и статистика, 1991.– 160с.
154. Ткач В. И., Ткач В. М. Управленческий учёт: международный опыт. / В.И.Ткач, В.М. Ткач – М.: Финансы и статистика, 1994. – 144 с.
155. Ульяненко Н.В. Теоретичні аспекти визначення категорії „вартість” в економічній науці / Н.В.Ульяненко // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.142-145.
156. Управленческий учет: [учебное пособие] / Под. ред. А.Д. Шеремета – [2-е изд., исп.]. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2001. – 512 с.
157. Фандель Гюнтер. Теорія виробництва і витрат / Фандель Гюнтер; пер. з нім. під кер. наук. ред. М.Г.Грещака. – К.: Таксон, 2000. – 520 с.
158. Федорейко В.Г., АдріановВ.П., ДжурЮ.Ф. Системи управління вітчизняної економіки будівельної галузі та її вплив на розвиток економіки України / В.Г.Федорейко, В.П. Адріанов, Ю.Ф.Джур. // Економіка і держава. – 2009. – №12. – С.4-6.
159. Финансовый учёт: [Учебник] / Под. ред.проф. В.Г.Гетьмана.–М.:Финансы и статистика, 2002. – 640с.
160. Хендриксен З. С., Ван Бреда М. Ф. Теория бухгалтерского учета: [Пер. с англ.] / Под ред. проф. Я. В.Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 576с.
161. Хомин П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку / П.Я.Хомин // [монографія] Тернопіль: Економічна думка. – 2004. – 288с.
162. Хом’як Р.Л. Бухгалтерський облік в Україні / Р.Л.Хом’як, В.І.Лемішковський, В.С.Мохняк. – Львів: Бухгалтерський центр „Ажур”, 2010.–1220с.

163. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерський учёт: управленческий аспект./ Ч.Т.Хорнгрен, Дж. Фостер . -М.: Финансы и статистика, 1995.—415с.
164. Цал-Цалко Ю.С..Фінансова звітність підприємства та її аналіз: [навч. посібник] / Ю.С.. Цал-Цалко.- [2-е вид., переоб і доп.-] Київ: ЦУЛ, 2002. – 360с.
165. Чалий І. Будівельний облік: учора, сьогодні, завтра / І.Чалий // Бухгалтерія. – 2001. – №25/1(440). – С.40-46.
166. Чедвик Л. Основи фінансового учета: [пер. с англ.] / Под. ред. В.А. Микрюкова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 252 с.
167. Черниш С.С. Економічний аналіз: [навч. посібник] / С.С.Черниш.– К: Центр учбової літератури, 2010. – 312с.
168. Чижишин О.І.Витрати виробництва у фінансовому та податковому обліку: методика та характерні відмінності / О.І.Чижишин/ Наукові записки по матер. наук.-практ. конф. ТАНГ. Вип. 4. – Чортків, 2004.-С.123-127.
169. Чижишин О.І. Деякі аспекти ефективної організації обліку витрат на виробництво продукції і управління ним / О.І.Чижишин / Інноваційна економіка. – Тернопіль: ТНЕУ. – 2008. – №1. – С.133-136.
170. Чижишин О.І. Деякі аспекти обліку витрат неопераційної діяльності / О.І.Чижишин / Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів / відп. ред.З.В.Герасимчук.-Луцьк:РВВ Луцького національного технічного університету, 2010. – С.574-576.
171. Чижишин О.І. Деякі аспекти обліку, звітності та контролю витрат виробництва / О.І.Чижишин / Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія : економіка. – 2005. – №19. – С.56-58.
172. Чижишин О.І. Напрямки ефективної організації витрат на промисловому підприємстві / О.І.Чижишин / Теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку економіки України. Всеукраїнська наук.-практ. конф.– ЧПБ.– ТНЕУ. 2006. – С.200-203.

173. Чижишин О.І. Напрями підвищення ефективності витрат виробництва на основі управлінського обліку / О.І.Чижишин / Між нар. наук. конф. 16-17 берез.2006р. / Відп. за вип. В.Г.Лінник - К.: КНЕУ, 2006. – С.378-381.
174. Чижишин О.І. Оптимізація аналітичних показників фінансово-інвестиційної діяльності будівельних підприємств/ О.І.Чижишин / Матеріали Міжнар. наук.-практич. конфер. - Сімферополь: ДІАЙПІ, 2011. – С.225-227.
175. Чижишин О.І. Організаційно-технологічні аспекти обліку неопераційної діяльності будівельних підприємств / О.І.Чижишин / Міжнар. наук.-практич. конфер. – Тернопіль - Чортків, 26-27 квітня 2012р. – Чортків, 2012. – С.362-364.
176. Чижишин О.І. Питання обліку витрат / О.І.Чижишин / VII Міжн. наук. конф. Державної академії статистики, обліку та аудиту Держкомстату України : Київ. – 2009. – С.178-179.
177. Чижишин О.І. Проблеми визнання та обліку надзвичайних витрат/ О.І.Чижишин / Всеукраїнський науково-виробничий журнал „Сталий розвиток економіки” :Хмельницький. – 2011. – №2(5). – С.206-209.
178. Чижишин О.І. Проблеми обліку капіталізації фінансових витрат / О.І.Чижишин / Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І.Г.Ткачук].-Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. – Вип.6. – Т.1. – С.158-161.
179. Чижишин О.І. Проблеми приведення національної системи обліку інвестицій до МСБО / О.І.Чижишин / Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 4. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2011. –С.398-401.
180. Чижишин О.І. Проблемні аспекти класифікації витрат підприємств / О.І.Чижишин / Прометей.-Донецьк: Регіональний збірник наукових праць з економіки Донецького економіко-гуманітарного інституту. – 2009. –Випуск 2 (29).– С.200-202.
181. Чижишин О.І. Проблемні аспекти трактування сутності інвестицій / О.І.Чижишин / Модернізація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки

- України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (27-28 жовтня 2011р.) – Тернопіль, 2011. – С.320-323.
182. Чижишин О.І. Проблемні питання обліку надзвичайних доходів і витрат / О.І.Чижишин / Облік і фінанси АПК. – 2012. – №1. – С.77-82.
183. Чижишин О.І. Управлінські аспекти обліку фінансових витрат / О.І.Чижишин / IV Міжн. наук.-практ. конф. – К: МІБО КНЕУ, 2009. – С.269-271.
184. Чижишин О.І. Організаційно-технологічні аспекти обліку неопераційної діяльності будівельних підприємств / О.І.Чижишин / Матеріали Міжнар. наук.-практич. конфер. – Тернопіль - Чортків, 26-27 квітня 2012р. – Чортків, 2012. – С.362-364.
185. Чумаченко Н.Г. Методы учета и калькулирования себестоимости промышленной продукции / Н.Г.Чумаченко – М.: Финансы, 1965. – 124 с.
186. Шайкан А. В. Облік та аналіз витрат і доходів за центрами відповідальності: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04 / Шайкан Андрій Валерійович. – К., 2002. – 214 с.
187. Шевчук. Т.В. Банки як фінансові посередники на ринку будівництва житла в Україні / Т.В.Шевчук // Регіональна економіка 2008.– № 2. – С.168-175.
188. Шилов Э.И., Кухленко О.В., Гойко А.Ф. и др. Методы оценки эффективности и привлекательности инвестиционных проектов (методические рекомендации) / Э.И.Шилов, О.В.Кухленко, А.Ф. Гойко и др. - К.: КГТУСА, 2001. – 91 с.
189. Шкарабан С.І., Федорович Р.В. Оперативний економічний аналіз діяльності підприємств / С.І.Шкарабан, Р.В.Федорович // [навч. посібник] – Тернопіль: ТАНГ. – 1998. – 173 с.
190. Шмиголь Н.М. Аналіз методів формування доходів підприємства в ринковій економіці / Н.М.Шмиголь // Економіка та підприємництво. –2010. – №2. – С.233-236.
191. Шнейдман Л.З. На пути к международным стандартам финансовой отчетности / Л.З. Шнейдман // Бухгалтерский учет. – 1998. – № 1. – С. 4-8.

192. Янок Д.А. Економічний зміст фінансових результатів діяльності підприємств / Д.А.Янок // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 91-95.
193. Яругова А. Управленческий учет: опыт экономически развитых стран / Д.А.Яругова . – М.: Финансы и статистика, 1991. – 240 с.
194. George J. Staubus “ Revenue Accounts”. – Accounting Research, July 1956, – P. 284–294.
195. Paton W.A. and Littleton A. An Introduction to Corporate Accounting Standart American Accounting Association Monograph № 3 (A.A.A., 1940). – P. 46.
196. Reprinted in Sidney Davidson. David Green, Charless T. Horngren, and George Sorter. In income Approach to Accounting Theory: Reading and Questions (Englewood Cliffs, N Prentice Hall, 1964). – P. 78–88.
197. Schmalenbach, E.: Grundlagen der selbstkostenrechnung und Preipjlitik, Leipzig, 1925.